



T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'ÂN AYETLERİNİN
SU KAYNAKLARI MÜHENDİSLİĞİ
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah MURATOĞLU

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ

Mayıs-2023
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Abdullah MURATOĞLU tarafından hazırlanan “Kur’ân Ayetlerinin Su Kaynakları Mühendisliği Yönünden İncelenmesi” adlı tez çalışması 02/05/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Ahmet AKBAŞ

.....

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ

.....

Üye

Doç. Dr. Şükrü AYDIN

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

Bu tez çalışması TÜBİTAK tarafından
2211 numaralı Sosyal Bilimlere Geçiş Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı
kapsamında desteklenmiştir.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Abdullah MURATOĞLU
02/05/2023

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN AYETLERİNİN SU KAYNAKLARI MÜHENDİSLİĞİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Abdullah MURATOĞLU

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ

2023, 114 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ

Doç. Dr. Ahmet AKBAŞ

Doç. Dr. Şükrü AYDIN

Su, insanlar dahil bütün canlı organizmaların ihtiyaç duyduğu en temel maddelerden biridir. Biyolojik süreçleri oluşturan ve değiştiren istisnai bir molekül olup diğerlerinden farklı davranmak suretiyle sıra dışı ve kendine özgü nitelikler barındırır. Günümüzde, çok sayıda bilimsel disiplin suyun farklı durumlardaki davranış ve özelliklerini araştırmaya adanmıştır. Bu kadar yoğun araştırma faaliyetlerine rağmen insanlar hâlâ suyun özellikleri hakkında oldukça sınırlı bilgi birikimine sahiptir. Su kaynakları mühendisliği, yeryüzünde insan ve çevresinin kullanımına uygun su kaynaklarının hareketi, döngüsü, depolanması, miktar ve kalitesi gibi unsurları akışkanlar mekaniği, hidrolik ve hidroloji gibi bilim dallarının temel prensipleri çerçevesinde mühendislik yaklaşımı ile inceleyen uygulamalı bir alandır. Mevcut su kaynaklarının miktar ve kalitesi hem canlı ekosistemlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve yeryüzündeki gıda güvenliği açısından, hem de medeniyetlerin toplumsal, ekonomik ve sıhhi gelişimi açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın temel amacı, Kur'ân-ı Kerîm'deki ilgili ayetlerin ve tefsir literatüründeki yorum ve açıklamaların modern su kaynakları mühendisliği yönünden incelenmesidir. Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığı zaman, suyun önemi, dünyadaki döngüsü ve dolaşımı, tatlı su kaynakları, bunlardaki sınır ve ölçüler, su, gıda ve ekosistem güvenliği arasındaki ilişki gibi modern su kaynakları mühendisliği kapsamına giren konularda birçok mesaj verildiği görülmektedir. Suyun Kur'ân'da bu kadar farklı yönü ile ele alınması ve klasik müfessirlerin Kur'ân'dan çıkardıkları anlamların, modern çağda bilim insanları ve mühendisler tarafından peyderpey ulaşılmış gözlem ve bulgularla yakın uyumu gerçekten ilgi çekicidir.

Çalışmamızdaki temel bulgulara göre Kur'ân ayetleri ve tefsirinin; mühendislik bakış açısında oldukça önemli bir yere sahip olan korunum yasaları ve madde ve enerjinin sınırlı olduğu görüşünü desteklediği görülmekte, modern bilim tarafından hidrolojik döngü kapsamında açıklanan sistem ve süreçler ile ilgili bilgilerle son derece uyumlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Kur'ân yorumunda yağmurun en temel su kaynağı olması, su-gıda güvenliği ilişkisi, bir yıllık su döngüsü, kaynakların heterojen dağılımı, buharlaşma, bulutları oluşturma, suyun havzalarda toplanması, yerde ve atmosferde depolanması, yerüstü ve yeraltı ortamlara yerleştirilmesi, akışa geçmesi, yeraltını beslemesi, derine sızması gibi hususların işlendiği ve özellikle klasik dönemde yaşamış başlıca müfessirlerin bu konuda oldukça zengin yorum ve çıkarımlar yaptıkları tespit edilmiştir. Su bilimi ve mühendisliği yönünden uzmanlık barındıran bu çalışmanın, modern dönem Kur'ân yorumu ile ilgili Temel İslam Bilimleri literatürüne disiplinler arası bir katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca günümüzdeki bilimsel tefsir çalışmalarına batı takipçiliği, pozitivizm veya indirgemeci bakış açısının yerine zengin İslami literatürden beslenerek, daha özgüvenli ve kapsayıcı bir metotla bakılması gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Kaynak, Kur'ân, Modern Bilim, Mühendislik, Su, Tefsir, Yaşam.

ABSTRACT**MS THESIS****ANALYZING QUR'AN VERSES
IN TERMS OF WATER RESOURCES ENGINEERING****Abdullah MURATOĞLU****INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES OF BATMAN UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE IN BASIC ISLAMIC SCIENCES****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ****2023, 114 Pages****Jury****Assoc. Prof. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ****Assoc. Prof. Dr. Ahmet AKBAŞ****Assoc. Prof. Dr. Şükrü AYDIN**

Water is one of the most fundamental substances needed by all living organisms, including humans. It is an exceptional molecule that creates and modifies biological processes, and it possesses unusual and unique properties, behaving differently from others. Today, many scientific disciplines are dedicated to studying the behavior and properties of water in different situations. Despite such intensive research activities, people still have very limited knowledge about the properties of water. Water resources engineering is an applied field that studies the movement, cycling, storage, quantity, and quality of water resources suitable for human and environment using an engineering approach within the framework of the basic principles of fluid mechanics, hydraulics, and hydrology. The quantity and quality of available water resources are very important both in terms of meeting the needs of living ecosystems and food security on earth, and in terms of social, economic, and sanitary development of civilizations.

The main purpose of this study is to examine the relevant verses in the Holy Qur'an and the interpretations and explanations in the exegetical literature in terms of modern water resources engineering. Numerous verses in the Qur'an pertain to issues that fall under the scope of modern water resources engineering, such as the significance of water, its cycle and circulation on the earth, freshwater resources, their limits and measures, the connection between water, food and ecosystem security. It is quite interesting that water is discussed in the Qur'an in so many different aspects and that the meanings derived from the Qur'an by classical interpreters are in close harmony with the observations and findings gradually reached by scientists and engineers in the modern age.

Main findings of this study show that the Qur'anic verses and exegesis support the conservation laws and the view that matter and energy are limited, which have a very important place in the engineering perspective, and it is highly compatible with the information about the systems and processes described by modern science within the scope of the hydrological cycle. In the Qur'anic interpretation, hydrologic issues such as rain as being the most basic source of water, the relationship between water-food security, the one-year water cycle, the heterogeneous distribution of resources, evaporation, cloud formation, the collection of water in basins, storage in the ground and atmosphere, placement in the surface and underground environments, flow, feeding the underground, seepage, etc. subjects have been covered, and especially the main commentators who lived in the classical period have made very rich interpretations and inferences on this subject. This study, which has expertise in water science and engineering, is expected to make an interdisciplinary contribution to the literature of Basic Islamic Sciences. It is also argued that today's scientific tafsir studies should be viewed with a more self-confident and inclusive method by feeding on the rich Islamic literature instead of following the West, positivism, or reductionist perspective.

Keywords: Engineering, Human, Life, Modern Science, Qur'an, Resource, Tafsir, Water.

ÖNSÖZ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Allah’a sonsuz hamd ve insanlığı her anlamda karanlıktan aydınlığa, dalâletten hidayete çıkaran Kur’ân-ı Kerîm’i bize ulaştıran ve açıklayan elçisi Hz. Muhammed’e (sav) salat ve selâm olsun. Kur’ân, birçok ayette muhataplarını düşünmeye, sorgulamaya, akletmeye, ibret almaya ve ders çıkarmaya sevk etmektedir. Kanaatimizce, kâinatı kuşatan yaratıcı gücün birçok yansımasını oldukça veciz bir şekilde ifade eden şu ayet bile insanı araştırma ve sorgulamaya yönlendirmesi bağlamında yeterlidir:

“Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzip giden gemilerde, Allah’ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için birçok deliller vardır” (el-Bakara 2/164).

Bu gibi ayetlerin yönlendirmesi neticesinde, Müslümanlar uzun bir süre zarfında felsefe ve doğa ilimleri ile ilgilenmiş ve Yunanlılardan sonra modern bilimin temellerini atmışlardır. Ancak, rönesans sonrası dönemde batıda gerçekleşen bilimsel ilerlemeler ve bunun paralelinde Müslümanların karşı karşıya kalmış oldukları siyasi problemler, onların modern bilim ve teknolojiye geride kalmalarına sebep olmuştur. Bir Müslüman olarak bunu kabul etmek, bir zafiyetten çok Kur’ân’ın bütüncül bakış açısını hatırlamanın bir göstergesi olmalıdır.

Bu çalışma, Su Kaynakları Mühendisliği ile ilgili Kur’ân ayetlerinin anlaşılması için -kaldığımız yerden tekrar başlamak- amacıyla gösterilen ufak ve sınırlı bir gayretten ibarettir. Zira, modern bilimdeki ilerlemelere karşı gösterilen her kayıtsızlık, hem günümüzde olduğu gibi, hâkim ideoloji ve akımların dünyadaki dengeyi bozmasına ve canlı/cansız ekosistemleri tahrip etmesine destek olacak, hem de Müslümanlara yüklenen birtakım görevlerin yetine getirilmesini sekteye uğratacaktır. Dünya, Müslümanların dinin ve ibadetin sadece birtakım hareketlerden ibaret olmadığını anlamaya başladığı günü sabırsızlıkla beklemektedir...

Müslümanların modern çağda akli ve bilimsel faaliyetler yürütmeleri için batının güdüleme ve yönlendirmesine ihtiyacının olmadığını ve salt bilimselci bir anlayışın da doğru olmadığını da belirtmemiz gerekir. Zira, İslam düşüncesinde batıdaki gibi bir din ve bilim ayrımı hiç olmamıştır. Vasat ümmet (Bakara/143) olmak bunu gerektirir. Kur’ân ve sünnet ışığında, İslam tarihinin 8-12. asırlarındaki zenginliği de bunun ispatıdır.

“Eğer su kaynağı senin kendi ruhundan fışkırmazsa susuzluğunu dindiremezsin” (Goethe)

Bu çalışma TÜBİTAK 2211 Sosyal Bilimlere Geçiş Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı kapsamında desteklenmiştir.

Abdullah MURATOĞLU
BATMAN-2023

TEŞEKKÜR

Doğa bilimlerinin yanı sıra, dini ilimlerde de yetişmemde sınırsız emek sarf eden ve değerli kardeşlerimle birlikte yolumuza her daim ışık tutan babam Molla Muhammed MURATOĞLU'na;

Bu çalışmanın başından sonuna, oldukça kapsamlı katkı ve yönlendirmelerinden dolayı tez danışmanı Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ'a;

Tez sürecindeki katkılarından dolayı değerli Jüri üyeleri Doç. Dr. Ahmet AKBAŞ ve Doç. Dr. Şükrü AYDIN'a;

Aynı kurumu paylaştığım, Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün yönetimi ve değerli müntesiplerine;

Başta Prof. Dr. Mehmet İshak YÜCE olmak üzere Gaziantep Üniversitesi İnşaat Mühendisliği bölümünün değerli öğretim üyelerine;

Katkı ve desteklerinden dolayı TÜBİTAK'a;

2012 yılından bu yana tüm çalışmalarımın ardındaki gizli kahraman olan eşim Büşra'ya; evin süsü Şeyma'ya, akıl zorlayıcı sorularıyla bizi test eden Muhammed'e ve arada bir masamın üzerinde oturup şirinlik yapmayı kendine görev bilen İbrahim'e;

Son olarak, akademik çalışmalarına katkıda bulunan herkese...

Sizler olmasaydınız, bu çalışma bugünkü formu ile elimizde olmayacaktı.

Hepinize saygı, sevgi ve teşekkürler...

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
1.GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu ve Önemi	1
1.2. Gaye ve Amaç.....	3
1.3. Önceki Çalışmalar.....	5
1.4. Katkı, Orijinallik, Yenilik ve Araştırma Soruları	6
1.5. Metot, Üslup, Kapsam ve Sınırlar	7
1.6. Kaynaklar.....	9
1.7. Çalışmanın Yapısı ve Düzen.....	11
2. KUR'ÂN-I KERÎM ve MODERN ÇAĞDAKİ YORUMU	12
2.1. Ana Hatlarıyla Kur'ân-ı Kerîm.....	12
2.1.1. Kur'ân'ın Tanımı	12
2.1.2. Kur'ân'ın Amacı	14
2.1.3. Kur'ân ve İslam Toplumu.....	15
2.1.4. Kur'ân'ın Temel Konuları	15
2.1.5. Kur'ân'ın Dil ve Üslubu	16
2.1.6. Kur'ân'ın Tefsir Edilmesi	18
2.1.7. Başlıca Müfessirler ve Eserleri	20
2.2. Modern Çağda Kur'ân Yorumu	24
2.2.1. Modernizm ve İslam Coğrafyası.....	24
2.2.2. Modern Çağda Kur'ân Yorumu	25
2.2.3. Kur'ân, Kozmos ve Akıl.....	26
2.2.4. Bilimsel (İlmî) Tefsir Anlayışı	27
3. SU MÜHENDİSLİĞİ BAĞLAMINDA İLGİLİ KUR'ÂN AYETLERİNİN TEFSİRİ	32
3.1. Yaratılış Açısından Suyun Yeri ve Fonksiyonu	34
3.1.1. Evrenin Yaratılması	34
3.1.2. Canlıların Yaratılması.....	35
3.1.3. İnsanın Yaratılması	41
3.2. Suyun Gökten İndirilmesi ve Yağışın Oluşumu	42
3.2.1. Sema'dan İndirilen Su	42
3.2.2. Buharlaşıma, Bulutlar ve Yağışın Oluşumu	44
3.3. Ayet (Delil, İşaret, Ders) Olarak Su	51
3.4. Rızık Açısından Su (Gıda Güvenliği)	52

3.5. Kuraklığın Giderilmesi ve Hayat Kaynağı Olması Açısından Su	53
3.6. Tatlı ve Tuzlu Su Ayrımı	57
3.7. Kaynak olarak Su (Tatlı Su)	61
3.8. Su Kaynaklarının Sınırlı (Ölçülü) Olması	63
3.9. Suyun Depolanması	67
3.10. Suyun (Havza ve Vadilerde) Toplanması ve Akışa Geçmesi.....	69
3.11. Suyun Taşınması, İletilmesi ve Hareketi	73
3.12. Suyun Derine Çekilmesi	75
3.13. Kirliliğin Giderilmesi ve Su.....	77
3.14. K-d-r Kelimesi Bağlamında Yaratılıştaki Ölçü ve Nizam.....	80
4. MODERN SU KAYNAKLARI MÜHENDİSLİĞİ VE KUR'ÂN.....	87
4.1. Evrendeki İlahi Yasalar ve Mühendislik	87
4.2. Madde, Enerji ve Zamanın Sınırlı Oluşu	88
4.3. Hidrolojik Döngü ve Kur'ân.....	89
4.3.1. Yağmurun En Temel Su Kaynağı Olması ve Diğer Kaynakları Beslemesi .	92
4.3.2. Yağmur ile Canlılık ve Gıda Güvenliği İlişkisi	94
4.3.3. Buharlaşıma: Hidrolojik Döngünün Gizli Bileşeni.....	94
4.3.4. Yıllık Periyot ve Heterojen Dağılım	95
4.3.5. Suyun Gökte ve Yerde Depolanması.....	97
4.3.6. Hidrolojik Döngünün Diğer Unsurları.....	98
5. SONUÇ	100
KAYNAKLAR	103
EKLER	112
EK-1 Kur'ân-ı Kerîm'de Su ve İlgili Kelimeleri İçeren Ayet Listesi	112
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR

(as)	: Aleyhisselam
(ra)	: Radıyallahü anh, anha, anhüma, anhüm
b.	: İbn, bin
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
d	: Doğum
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
edt.	: Editör
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
No.	: Numara
Nşr.	: Neşreden
ö	: Ölüm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sav	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
şrh.	: Şerh
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme een
trs./ts.	: Tarihsiz
v.	: Verfat
vb.	: ve benzeri
vs.	: Vesaire
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl

1.GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu ve Önemi

Su (H_2O), bir oksijen ve iki hidrojen olmak üzere toplam üç atomdan oluşan basit, şeffaf, kokusuz ve tatsız bir molekül¹ olarak tanımlanmaktadır. Hem hidrojen hem de oksijen evrende oldukça bol bulunan en basit elementlerdendir. Bunun aksine, bu iki atomdan oluşan, küçük ve son derece yaygın olan su molekülünün nasıl davrandığı bugüne kadar hala yeterince anlaşılamamıştır.² Ancak, diğer maddelere kıyasla suyun birçok anormal, sıra dışı veya farklı özelliklere sahip olduğu açıkça bilinmektedir. Suyun katı hali (buz), sıvı halinden daha hafiftir ve sıfır santigrat derecenin altındaki sıcaklıklarda bile bulutlarda sıvı formda depolanabilmektedir.³ Dünyada katı, sıvı ve gaz formlarında birlikte bulunabilen ender maddelerden biridir. Polaritesi, yüksek dielektrik sabiti ve küçük boyutu nedeniyle özellikle iyonik ve polar kimyasallar ve tuzlar için mükemmel bir çözücüdür.⁴ Bu ve benzer birçok sıra dışı ve eşsiz fiziksel ve kimyasal özelliğinden dolayı neredeyse tüm biyolojik türlerin günlük yaşamında hayati bir rol oynamaktadır. Dünya üzerindeki yaşamın gelişimi, suyun belirli fiziksel ve kimyasal özelliklerine olağanüstü derecede bağlıdır.⁵ Fotosentez, enzimler ve hücre reseptörleri gibi, hücre içerisindeki kimyasal reaksiyonların tümü suyun varlığına bağlıdır.⁶ Bugün, farklı disiplinlerden birçok bilim insanı suyun yaşamla ilişkili en temel madde olduğu konusunda hemfikirdir. Bu, çoğunlukla diğer moleküllerle etkileşiminin veya reaktif aktivitesinin bir sonucudur. Yani, su bazı maddeleri sever, bazılarını ise sevmez.⁷ Suyun bu tercihi hangi hedef moleküllerle etkileşime gireceğini belirler. Bu bağlamda, su molekülleri, yaşam için gerekli olan diğer moleküllerin taşınmasında, yağlanması, reaksiyona girmesinde, etkinleştirilmesinde, stabilize edilmesinde, sinyalizasyonunda, inşa edilmesinde ve ayrılmasında çok önemli bir rol oynar.⁸ Buna ilaveten, canlı organizmaların büyük bir kısmı sıvı sudan meydana gelmektedir. Bu oran %50 ile %95

¹ Chaplin Martin, "The Water Molecule, Liquid Water, Hydrogen Bonds, and Water Networks", *The Forgotten Biological Molecule*, ed. Denis Le Bihan - Hidenao Fukuyama (New York: Jenny Stanford Publishing, 2012), 3-4.

² Martin, "The Water Molecule, Liquid Water, Hydrogen Bonds, and Water Networks", 3-4.

³ Denis Le Bihan - Hidenao Fukuyama (ed.), *The Forgotten Biological Molecule* (New York: Jenny Stanford Publishing, 2012), vii.

⁴ Martin F Chaplin, "Water: its importance to life", *Biochemistry and Molecular Biology Education* 29/2 (2001), 54-59.

⁵ A.E. McGrath, "Chapter 22. A Navigable Channel from Science to God", *Wate for Life: The Unique Properties of H2O* (CRC Press, 2010), 363-374.

⁶ Martin, "The Water Molecule, Liquid Water, Hydrogen Bonds, and Water Networks", 3.

⁷ R.M. Lynden-Bell vd., *Water and life: The Unique Properties of H2O* (Boca Raton: CRC Press, 2010), 3.

⁸ Martin, "The Water Molecule, Liquid Water, Hydrogen Bonds, and Water Networks", 3.

arasında değişmektedir.⁹ Su, insan vücudunun da üçte ikisini oluşturur.¹⁰ Yukarıda bahsedilen fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklere ilaveten, su aynı zamanda canlıların psikolojik, ruhsal sağlığı¹¹ açısından da en temel ihtiyaçtır.

Suyun, doğa bilimlerine ilaveten, sosyal bilimlerde de önemli karşılığı bulunmaktadır. Büyük medeniyetler, Fırat, Dicle, Nil, İndus gibi su kaynaklarının etrafında kurulmuş ve gelişmiştir. Suyun varlığı, buralarda yaşayan milletlerin tarihini, sosyoekonomik ve kültürel yapısını ve inanç dünyasını şekillendirmiştir. Babil'in asma bahçeleri, antik dünyada refah ve bolluğun sembollerinden biri olmuştur. İman eden ve salih amel işleyenlere “altlarından ırmaklar akan cennetler” vadedilmesi Kur’ân’da defaaten hatırlatılmaktadır.

Suyun evrendeki eşsiz davranışı, sıra dışı mahiyeti ve toplumu şekillendirmesi üzerine daha birçok şey yazılabilir. Doğa bilimleri ve toplum bilimlerinin birçok alt dalında su konusunda araştırmalar halen devam etmektedir. Günümüz bilim dünyasında yaygın metodolojiler kapsamında bu disiplinlerin her biri, suyun ayrı bir yönünü incelemektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de de suya önemli vurgular yapılmış, onun müstesna boyutu ve yaşam ile ilişkisi üzerinde kimi zaman çok açık, kimi zaman çok derin ve kapsamlı mesajlar verilmiştir. Ancak, Kur’ân’ın evrensel, kuşatıcı, zaman, mekân ve insanüstü yapısı (Bölüm 2) sebebi ile, geleneksel bilimsel nosyonun aksine, doğa bilimleri, din bilimleri veya toplum bilimleri ayrımı bulunmamakta ve su ile ilgili gelen ayetler çok yönlü olarak işlenmektedir. Dolayısıyla Kur’ân’ın su konusundaki ifadeleri birçok disiplin kapsamında incelenebilecek yapıdadır. İnsan ise kısıtlı bir varlık olduğu için, olaylara belli pencerelerden bakmak zorundadır.

Günümüzde, Orta Doğu’daki ülkelerin geneli ciddi ve yüksek su kıtlığı problemlerine maruz kalmaktadır. İslam, Orta Doğu’da önemli bir idari ve sosyal güç arz etmektedir.¹² Dolayısıyla, İslami motivasyon, prensipler, yaşam tarzı gibi unsurlar mevcut kısıtlı suyun yönetimi, idaresi ve mühendisliği konusunda kayda değer prensipler barındırmaktadır. Tefsir kaynaklarının bu bağlamda okunmasının literatüre önemli katkılar sağlayacağı açıktır.

⁹ Zekai Şen, *Kur’an-ı Kerim ve Su Bilimi* (Cidde: Su Vakfı Yayınları, 2006), 14.

¹⁰ Chaplin, “Water: its importance to life”.

¹¹ Ammar Ayman Zaino - Mohamed Yusoff Abbas, “Blue-Space Restoration Theory extends the Understanding of the Quranic Verses of Water”, *Environment-Behaviour Proceedings Journal* 5/14 (Temmuz 2020), 327-334.

¹² Laura Wickström, “Islam and water: Islamic guiding principles on water management”, *Managing the Blue Gold: New Perspectives on Water Security in the Levantine Middle East*, ed. Mari Luomi (Helsinki, Finland: The Finnish Institute of International Affairs Ulkopoliittinen instituutti, 2010), 98-108.

1.2. Gaye ve Amaç

Kur'ân-ı Kerîm'de ماء sözcüğü ile ifade edilen “su” kelimesinin geçtiği 63 ayet bulunmaktadır.¹³ Ancak bunların dışında deniz, yağmur, nehir vb. ifadelerle sudan dolaylı olarak bahsedilen birçok ayet mevcuttur. Suyun, yaşamın eşsiz yapısı ile ilişkisi, insanlar, hayvanlar ve bitkiler için önemi ve değeri, su ile yeryüzündeki canlı hareketliliği ve ekosistem çeşitliliğinin yakın irtibatı, delil ve hikmetleri ile muhataplara defalarca hatırlatılmaktadır. Ayrıca suyun önemi, dünyadaki dolaşımı ve döngüsü, tatlı su ile tuzlu su arasındaki farklar, tatlı su kaynakları, bunlardaki sınır ve ölçüler, gıda ve ekosistem güvenliği ile ilişkisi gibi suyun birçok işlevine de dikkat çekilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'e bütüncül bir bakış açısı ile bakıldığı zaman farklı sure ve ayetlerde, su-kâinat ilişkisi ile ilgili bu kadar detay barındırması oldukça ilgi çekicidir. Kur'ân'daki bu yaklaşım, tefsir literatürüne de yansımış ve İslami müktesebatta çok zengin yorum ve açıklamaların oluşmasına öncülük etmiştir.

İslam medeniyeti, yüzyıllar önce su kıtlığı çeken kurak bir bölgede zuhur etmiştir. Suyu olan bu yoğun ihtiyaç, bağlılık ve yönlendirmeler neticesinde Kur'ân ve sünneti esas alarak geliştirilen metodolojiler kapsamında İslam alimleri suyun birçok yönünü araştırmış, kural ve usuller ortaya koymuşlardır. İslam'ın ilk asırlarına baktığımız zaman, özellikle tefsir ve te'vil faaliyetlerinin zirve yaptığı 8-12. asırlar arasında su ile nasıl muamele edileceği üzerinde pek çok detaylı araştırmanın varlığını görmekteyiz. Benzer bir şekilde, piknometre, areometre ve diğer ölçüm aletleri, muhtelif pompa ve türbinler, su dolapları, gemi değirmenleri, buharlı makineler, kaldıraçlar, farklı özelliklerde su kapları, sıcak ve soğuk su sebilleri, otomatlar, fiskiyeler gibi envai çeşit teknik alet ve ekipmanlar tasarlanmış ve üretilmiştir.¹⁴ Ancak, bilimsel disiplinlerin çok daha sistematik hale geldiği ve İslam toplumlarının bilim ve teknoloji üretmede Batı ülkelerinin gerisinde kaldığı günümüzde, Müslümanlar arasında bu konuda oldukça az sayıda ilmi çalışmanın yapıldığı bir gerçektir. İslam'ın ilk yıllarında su konusunda ortaya koyulan çalışmalar, diğer bilim dallarında olduğu gibi günümüzde artık yetersiz kalmıştır. Zira, zamanın akışı ile birlikte insanların düşünce dünyası, olaylara yaklaşım tarzı ve karşılaştıkları problemler de değişmektedir.

¹³ Muhammad Ashraf, *Importance of Water in the Light of Quran and Sunnah and Ways of its Saving* (Islamabad: Pakistan Council of Research in Water Resources (PCRWR), 2015), Foreword.

¹⁴ Fuat Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik*, çev. Abdurrahman Aliy (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2015).

Müslümanlar, her çağda olduğu gibi, günümüz dünyasında da yaşam tarzlarını ve problemlerinin çözümünü Kur'an'a dayandırmayı ve yaptıkları işlerde Allah rızasını gözeterek fiil ve eylemlerini ilahi kelâm ve Peygamberin sünneti ile desteklemeye sıklıkla başvururlar. Bu bağlamda, İslam ümmetinin yeni karşılaşılan hayat tarzı, düşünce sistemi ve problemlere ilişkin Kur'an merkezli yorumlar ile beslenmesi önemlidir. Dolayısıyla, evrensel ve zaman üstü yapısı ile övündüğümüz Kur'an'ın su konusunda verdiği mesajların, genel kabul gören modern çağ ve pozitif bilimler çerçevesinde anlaşılabilmesi, günümüzde oldukça önem kazanmış konulardan biridir. Bu çalışmanın amacının daha iyi anlaşılabilmesi için su kaynakları mühendisliği ile ilgili birtakım terimlerin açıklanması uygun olacaktır.

Mühendislik, doğada mevcut bulunan kaynakların en uygun ve verimli bir şekilde kullanımına yönelik bilimsel prensiplerin uygulanması¹⁵ olarak tanımlanmaktadır. Mühendisler, doğal kaynakları insan yararı için işleyerek doğayı değiştirip dönüştürür. Bunu yaparken evrende var olan temel kanun ve yasaları kullanırlar. Genellikle korunum yasaları çerçevesinde (kütle, momentum ve enerjinin korunumu) çalışırlar. Yaptıkları işlerde ucuzluk, basitlik, kolaylık, sürdürülebilirlik ve maksimum fayda ön plandadır. Eser ve uygulamalarını, güncel bilgi birikimini kullanarak sistem bazlı yaklaşımla hayata geçirirler. Kaynakların kısıtlı olduğunun ve doğanın sabit yasalarla işlediğinin farkındadırlar. Su da mühendislerin sıklıkla işlediği en yaygın kaynaklardan biridir.

Su kaynakları, dünya üzerinde katı, sıvı ve gaz formunda bulunan, insan ve çevresi için potansiyel kullanıma sahip tüm doğal su türleri olarak adlandırılmaktadır.¹⁶ Ancak, bu ifadeyle özellikle *tatlı su kaynakları* olarak bilinen akarsu, göl, yeraltı suyu gibi ortamlarda biriktirilen su rezervleri kastedilmektedir. Su kaynakları konusunda, günümüzde biyoloji bilimleri (ekoloji, entomoloji, balıkçılık, gıda teknolojisi, ormancılık, bahçecilik, limnoloji, deniz bilimleri, mikrobiyoloji, bitki bilimi, halk sağlığı, zooloji), mühendislik (tarım, kimya, inşaat, çevre, endüstri, mekanik sistemler), fizik bilimleri (kimya, klimatoloji, bilgisayar bilimi, jeoloji, hidroloji, matematik, meteoroloji, oşinografi, fizik, toprak bilimi, istatistik) ve sosyal bilimler (ekonomi, eğitim, coğrafya, tarih, hukuk, planlama, politika ve yönetim bilimleri, kaynak geliştirme, sosyoloji) gibi bir çok bilim dalı ilgilenmektedir.¹⁷

¹⁵ Ralph J. Smith, "Engineering", *Britannica* (Erişim 01 Nisan 2023).

¹⁶ The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Water resource", *Britannica* (Erişim 01 Nisan 2023).

¹⁷ Larry W. Mays, *Water Resources Engineering* (John Wiley & Sons, 2010), 1.

Su kaynakları mühendisliği, belli bir bölgedeki su kaynaklarının miktar ve kalite yönünden genel bir plan çerçevesinde belirlenmesi, korunması, kontrol edilmesi ve en verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik gerçekleştirilen mühendislik çalışmaları¹⁸ olarak tanımlanmaktadır. Su kaynakları mühendisliği branşı, *akışkanlar mekaniği*, *hidrololoji* (su bilimi), *hidrolik* (su mühendisliği) bilimlerinden beslenerek, *akarsu havzası yönetimi* ve *kaynakların sürdürülebilirliği* konularında bilgi ve uygulama üretmektedir. Günümüz ve ülkemizdeki yaygın uygulamalara göre, daha çok inşaat ve çevre mühendisleri bu konuda çalışmalar yürütmektedir. Su kaynakları mühendisliği, yeni bir bilim dalı olmayıp insanların toplumsal yaşam sürdürdükleri yaklaşık 10 bin yıl¹⁹ öncesine kadar dayanır.

Sınırlarını ana hatları ile yukarıda verdiğimiz su kaynakları mühendisliğinin ilgi alanına giren konularda, bu bölümün başında da özet olarak değindiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerîm'de kayda değer ayetler bulunmakta, tefsir literatüründe ise önemli yorum ve açıklamalar göze çarpmaktadır. Klasik çağda müfessirlerin Kur'ân'dan çıkardıkları anlamların, modern çağda su kaynakları mühendisliği çerçevesinde peyder pey geliştirilen bilgi, buluş, gözlem ve uygulamalar ile yakın münasebeti oldukça ilgi çekici bir vakıdır. Bu çalışmanın temel amacı Kur'ân-ı Kerîm'deki ilgili ayetlerin modern su kaynakları mühendisliği yönünden incelenmesidir.

1.3. Önceki Çalışmalar

Ğâlib Muhammed Recâ, *el-Mâ' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*²⁰ adlı eserinde suyun yaratılış ile ilişkisi, Kur'ân'da su ile ilgili örnekler, Kur'ân kıssalarına su, Kur'ân'da denizler ve nehirler, bulutlar ve gökyüzü, su ve kıyamet gibi konuları incelemiştir. Abdel-Haleem, *Understanding the Quran: Themes and Style*²¹ isimli kitabında Kur'ân-ı Kerîm'de suyun yerini detaylandırmıştır. Türkiye'de Temel İslam Bilimleri bölümleri bünyesinde yürütülen Kur'ân ve İslam'da su ve ilgili terimler üzerinde bir takım tez ve araştırmalar da mevcuttur. Yücel²², Kur'ân-ı Kerîm'de su kavramını genel perspektif gözeterek incelemiş ve İslami gelenekte suyun yerini analiz etmiştir. Üstündağ²³,

¹⁸ Cevat Erkek - Necati Ağralıoğlu, *Su Kaynakları Mühendisliği* (İstanbul: Beta Yayınları, 2020), 15.

¹⁹ Mays, *Water Resources Engineering*, 2.

²⁰ Ğâlib Muhammed Recâ, *El Mâ' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Medine: Mektebetu Daru Rummân, 2003).

²¹ Muhammad Abdel Haleem, *Understanding the Qur'an: Themes and Style* (Bloomsbury Publishing, 2010).

²² Osman Yücel, *Kur'an-ı Kerim'de Su* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

²³ İrfan Üstündağ, *Kur'an-ı Kerim'de su kavramı* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

Kur'an'da su kavramını detaylandırmış ve suyun yaratılış maddesi olarak durumunu, geçmiş millet ve peygamberlerin hayatındaki yerini, dünya ve ahiret hayatında nimet ve azap maddesi olarak fonksiyonunu tartışmıştır. Yıldız,²⁴ Kur'an'da yağmur kavramını çalışmış; İder,²⁵ Kur'an'da denizler konusunu detaylandırmış; Bilik²⁶ ise Kur'an'da su ve hayat ilişkisini analiz etmiştir. Günay,²⁷ Kur'an ve sünnet ışığında varlık evrelerinin merkez paydaşı olarak su konusunda detaylı bir çalışma yürütmüştür. Türkiye'de daha önceden Temel İslam Bilimleri kapsamında yapılan çalışmalar ve yayınlanan tezlere bakıldığı zaman, şunu ifade etmek gerekir ki, önceki çalışmalar genel bir perspektiften hazırlanmış, ilişkili terim ve hikmetler detaylı açıklanmış ve ilgili ayetlerin tefsiri, ilgili bilim dalı bakış açısı ile derlenmiştir. Ancak, önceki çalışmaların amacı, metodu ve araştırma soruları çoğunlukla sadece ilahiyat disiplini içerisinde kalmıştır. Mevcut çalışmaların çoğu, ayetlerin yorumuna pozitif bilim ve modern mühendislik uzmanlığı ile bakmamış, dolayısıyla belirli konularda bilim ve teknik penceresinden geliştirilen ve genel kabul gören profesyonel yorum ve çözümlerden çoğu zaman mahrum kalmıştır. Burada, su kaynakları ve su bilimi uzmanı Şen²⁸ tarafından yazılan *Kur'an-ı Kerim ve Su Bilimi* adlı kitaba atıfta bulunmak önemli görülmektedir. Mezkûr çalışma, her ne kadar mevcut çalışmadaki metoda benzer bir şekilde su biliminin temel unsurlarının Kur'an'da mevcudiyetini ortaya koymaya yönelik kayda değer yaklaşımlar içerse dahi, Temel İslam Bilimleri literatüründe ayetlerin tefsir ve te'villerini sistematik bir şekilde açıklama amacı gütmemiştir. Nihai bağlamda, modern su kaynakları mühendisliği uzmanlık bakış açısı ile Temel İslam Bilimlerindeki tefsir müktesebatının beraber değerlendirildiği bir çalışmaya Türkiye'de henüz rastlanmamıştır. Bu açıdan, mevcut çalışmanın önemli bir boşluğu dolduracağı ve diğer alanlara da örneklik teşkil edeceği düşünülmektedir.

1.4. Katkı, Orijinallik, Yenilik ve Araştırma Soruları

Bu çalışmanın en temel katkısı, su kaynakları mühendisliği alanında bir uzmanlık barındırmak sureti ile konuyu sosyal ve teknik bilimler alanlarında disiplinler arası bir bakış açısı ile ele almasıdır. Bu bağlamda, tefsir müktesebatı, yenilikçi bir bakış açısı ile

²⁴ Mustafa Yıldız, *Kur'an-ı Kerim'de Yağmur* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

²⁵ Cengiz İder, *Kur'an'da Denizler* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

²⁶ Mehmet Şafi Bilik, *Kur'an'da Su ve Hayat* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020).

²⁷ İlhami Günay, "Kur'an ve Sünnet Işığında Varlık Evrelerinin Merkez Paydaşı Su", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (2015), 133-172.

²⁸ Şen, *Kur'an-ı Kerim ve Su Bilimi*.

değerlendirilmiştir. Mevcut çalışma, bu yönü ile su mühendisliği konusunda literatürdeki hem pozitif bilimler hem de Temel İslam Bilimleri camiasındaki diğer eserlerden farklılaşmaktadır. Çalışma kapsamında gözetilen temel araştırma sorularımız aşağıda listelenmiştir:

- Kur'ân-ı Kerîm, su kaynakları ve mühendisliği konusunda hangi mesajları vermektedir?
- Müfessirler, su kaynakları mühendisliğinin ilgi alanına giren ayetleri nasıl yorumlamışlardır?
- Klasik tefsirlerdeki açıklama ve yorumların en güncel ve uluslararası kabul gören su mühendisliği yaklaşımları çerçevesinde anlaşılması mümkün müdür?
- İslam dünyasında kaynak olarak kullanılan özellikle gelişme dönemindeki (8-12. yy.) tefsir eserlerinin Kur'an yorumları ile modern mühendislik ve su kaynakları ilkeleri bağdaştırılabilmekte midir?
- Klasik tefsirlerde, çağın bilgi ve anlayış seviyesinden bağımsız, bugün veriye edilen orijinal yorum ve çıkarımlar var mıdır? Bunlar nelerdir?
- Bu yorumlar, muasır tefsirlere ne derece yansımıştır?

1.5. Metot, Üslup, Kapsam ve Sınırlar

Mevcut çalışma, önceki çalışmalardan farklı olarak, konuya disiplinlerarası bir bakış açısı ile bakmaktadır. Ayetlerin sınıflandırılması ve konunun işleniş biçimi, günümüz bilimsel seviyesi ve muasır sorun ve problemler göz önünde bulundurularak modern *Su Kaynakları Mühendisliği* disiplini bakış açısı çerçevesinde geliştirilmiştir. Çalışma boyunca hem klasik hem de muasır İslam düşünürlerinin görüşlerine yer verilmiştir. Müfessirlerin yorumları modern bilimin bulguları ile pekiştirilmiştir. Ancak, modern bilim bulguları verilirken, bilimsel çıktıların zamanla değiştiği, bunların mutlak doğru olmayabilecekleri ve bu bulguları ortaya koyan akademisyenlerin de yanılacakları göz önünde bulundurulmuştur. Benzer bir şekilde, günümüz bilim seviyesi ile açıklanamayan ayetler üzerinde durulmamış, bunlardan hüküm veya yorum çıkarılmaya çalışılmamıştır. Salt bilimselci bakış açısı ile ayetlerin değerlendirilmesi ve modern bulguların Kur'ân'ın başlıca doğrulayıcısı olarak gösterilmesi temel gayemiz olmamıştır. Temel hedefimiz, tefsir literatüründeki yaklaşımlardan en çok kabul gören klasik olanları; bilimsel bulgu ve mühendislik uygulamalarından ise en çağdaş dönemde yazılanları

olmuştur. Kur'ân ayetleri değerlendirilirken, ayetlerin uyumu ve bağlamı ön planda tutulmuştur. Bilimsel bulguları desteklese bile, aykırı ve zorlama yorumlara gidilmemiştir.

Bu çalışma kapsamında amacımız asla Kur'ân metnine yeni bir anlam vermek olmamıştır. Kur'an ayetlerinin yazar tarafından tefsir edildiği de iddia edilmemektedir. Bunun yerine, önceki eserler gözden geçirilerek yorumlanmış ve İslami müktesebatta mevcut olup çalışmanın temel motivasyonunu destekleyecek bilgi ve yaklaşımlar sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Herhangi bir görüşü öncelemek veya savunmak yerine konu alanında uzman alim ve akademisyenler perspektifinden tartışılmıştır. Ayetlerin tefsiri verilirken uluslararası literatürde genel kabul gören tefsirler tercih edilmiştir. Tezimizi desteklese dahi, belli bir dünya görüşüne ve baskın bir metoda dayalı tefsirlerin başlıca görüş olarak kullanılmamasına dikkat edilmiştir.

Bu çalışmada klasik İslam eserlerindeki metodolojiye uygun olarak ayetlere eleştirel bakılmamıştır. Farklı yorum ve açıklamalar kusur veya tenakuz olarak değil, aksine zenginlik ve Kur'ân'ın eşsiz ve çok yönlü yapısı gereği araştırılması ve anlaşılması gereken unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Müteşabih ayetlere zorlama yorumlar getirilmemiştir. Modernist veya bilimsel değil, geleneksel Kur'ân tefsir metodolojisi göz önünde bulundurulmuştur. Salt bir bilimselci bakış açısı ile Kur'ân ayetlerinin doğrulanması veya yanlışlanması da önceliğimiz olmamıştır. Kur'an ayetleri direk olarak yazar tarafından Türkçe'ye çevrilmemiş ve direk yorumlanmamıştır.

Tefsirler gözden geçirilirken kronolojik sıraya dikkat edilmeye çalışılmıştır. Mümkün merteye genelden özele, ilk tefsirlerden muasır yorumlara doğru gidilmeye gayret edilmiştir. Ancak anlatılmak istenen konunun bütünlüğü ve ahenginin bozulmaması için bazen bu sıra göz ardı edilmiştir.

Çalışmanın dil ve yapısının mümkün oldukça basit olmasına dikkat edilmiştir. Bölümlendirme yapılırken, ana bölümlerin birbirinden bağımsız ve tek başına ayakta durabilmesine; alt bölümlerin ise ait oldukları bölümün en iyi anlaşılması için kategorize edilmesi doğrultusunda oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Çalışma içerisindeki italik metinler, başka kaynaklardan direk alıntılanan cümleleri içermektedir. Bir ayet, hadis veya metin, italik verilmediyse, yazarın kendi çevirisini veya düşüncelerini içermektedir. Çalışmanın ikinci bölümü daha çok tefsir tarihi ve usulü ile ilgili yardımcı bilgiler içermektedir. Üçüncü bölüm ise ilgili müfessir ve dil bilimcilerin açıklamalarının verildiği en kapsamlı bölümdür. Bu bölümde, konunun daha kayda değer anlatımı için ayetlerde geçen kelimelerin ve müfessirlerin yorumlarının orijinal Arapça versiyonlarının

verilmesi gerekli olmuştur. Son bölüm ise konunun modern bilimdeki karşılığının verilmesi yönünde hazırlandığı için, burada kısmen su kaynakları mühendisliği ile ilgili olan hidrolik, hidroloji, akışkanlar mekaniği gibi bilim dallarının teknik terim ve açıklamaları yer almıştır.

Mevcut çalışmanın temel kapsamı, modern su kaynakları mühendisliği konusuna giren Kur'ân ayetleridir. Bunun dışında kalan tüm konular, ister pozitif ve uygulamalı bilimler, isterse Temel İslam Bilimlerinde olsun çalışmanın temel kapsamı dışında tutulmuştur. Su maddesinin ileri bilimsel ve mühendislik özellikleri ve konunun toplumsal detayları bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

1.6. Kaynaklar

Bu çalışmada, Kur'ân ayetlerinin Türkçe çevirisi için Türkiye Diyanet Vakfı'nın (TDV) yayınlamış olduğu *Kur'ân-ı Kerîm Meali*²⁹ temel alınmıştır. Çalışmamızda yeri geldiğinde başka mealler de kullanılmıştır. Aksi belirtilmedikçe, yapılan bütün çeviriler TDV mealinden alınmıştır.

Bu çalışmada kullanılan temel yorumlar, klasik tefsir kitapları kullanılarak esaslandırılmıştır. Bunlar; Muhammed b. Cerîr Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmi'u'l-beyân an Te'vîli âyi'l-Kur'ân* isimli eseri³⁰ ve tercümesi³¹; Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-Gayb* isimli eseri³² ve tercümesi³³; Muhammed b. Ahmed Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* adlı eseri³⁴ ve tercümesi³⁵; Ebû'l-Fidâ' İbn Kesîr'in (ö. 774/1373), *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azim* eseri³⁶ ve tercümesi³⁷ olarak verilebilir. Çalışmada birçok yerde (özellikle ayetin ilk kullanıldığı anlamlara başvurulmak istendiği zaman) Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) *et-Tefsîrü'l-Kebîr* isimli tefsiri³⁸ ve

²⁹ TDV, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2022).

³⁰ Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Emelî Ebû C'âfer Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mekke: Dâru't-Terbiye ve't-Turâs, 2000).

³¹ Ebû C'âfer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996).

³² Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Razî, *Mefâtihu'l-ğayb et-tefsîru'l-kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1999).

³³ Fakhr al-Dîn Muḥammad ibn 'Umar Razi, *Tefsir-i kebir*, çev. Suat Yıldırım vd. (Huzur, 2013).

³⁴ Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed b Ebî Bekr Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berduni - İbrahim Atfîş (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964).

³⁵ Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed b Ebî Bekr Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2000).

³⁶ Ebû'l-Fida İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Mohammed Houssein Shamsuddin (Beirut: Dar Al-Kotob Al-Ilmiyah, 2019).

³⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bedrettin Çetiner - Bekir Karlığa, 2018.

³⁸ Ebû'l-Hasan Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 2002).

tercümesi³⁹ ile Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzil* isimli tefsiri ve tercümesi⁴⁰ gibi kaynaklar kullanılmıştır. Ayetlerin ilk akla gelen yorumları için bazı yerlerde Celaleddin Mahalli (ö. 864/1459) & Suyuti'nin (ö. 911/1505) *Tefsir'ul-Celaleyn*'i⁴¹ kullanılmıştır. Özellikle detaylı dil ve edebi yaklaşımlar ve geleneği destekleyici muasır yorumlar için Muhammed Tâhir İbn Âşûr'un (1879-1973) *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr* adlı eseri⁴² göz önünde bulundurulmuştur. Bunların dışında geleneksel ve ilk kaynaklardan olan Begavî'nin (ö. 516/1122) *Mealimü't-Tenzil* isimli tefsirine⁴³ de başvurulmuştur. Muasır yorumlara bakılmak istendiği zaman müfessirlerden Elmalılı Muhammed Hamdi'nin (1878-1942) *Hak Dini Kur'an Dili* adlı eseri,⁴⁴ Seyyid Kutub'un (1906-1966) *Fî Zılâli'l-Kur'an* isimli eserinin Arapça⁴⁵ ve İngilizce⁴⁶ versiyonu, Ebû'l-A'lâ Mevdûdî'nin (1903-1979) *Tefhîmu'l-Kur'an* adlı tefsiri,⁴⁷ ve Türkiye Diyanet Vakfı *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (2014)⁴⁸ adlı eserlere başvurulmuştur.

Sözcüklerin kelime anlamı, terim anlamı, Kur'an'da kullanılan anlamları için öncelikli olarak Râgıb el-İsfahânî'nin (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an* veya *el-Müfredât fî ġaribi'l-Kur'an* olarak bilinen eseri⁴⁹ ve çevirisi⁵⁰ tercih edilmiştir. Buna ilaveten Semîn el-Halebî'nin (ö. 756/1355) *'Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz* adlı eseri⁵¹ de kullanılmıştır. Nisbeten muasır olan, Muhammed Hasan Cebel'in, *el-mu'cemu-l İştikaki el-Muassıl li Alfazi'l-Kur'ani'l-Kerîm*⁵² adlı eseri (2015) de bu çalışmada kullanılan mu'cem türü eserlerdendir. Son olarak, kelimenin halk

³⁹ Ebû'l-Hasan Mukâtil b. Suleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, çev. M. Beşîr Eryarsoy (İşaret Yayınları, 2006).

⁴⁰ Ebû'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed Zemahşerî, *el-Keşşâf-Keşşâf Tefsiri*, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017).

⁴¹ Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Suyuti - Celaluddin Muhammed b. Ahmed Mahallî, *Tefsîrû'l-Celâleyn* (Kahire: Dârü'l-Hadis, ts.).

⁴² Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr* (Tunus: Dârü't-Tunusiyye li'n-Neşr, 1984).

⁴³ el-Hüseyn b. Mesud el-Ferra Begavî, *Mealimu't-Tenzil*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, 'Usman Cum'a Damiriyye (Beyrut: Dâru Tayyibe Li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1997).

⁴⁴ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Zehraveyn, 2007).

⁴⁵ Seyyid Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'an* (Beyrut: Dârü's-Şuruk, ts.).

⁴⁶ Sayyid Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, çev. Adil Salhi - A Shamis (The Islamic Foundation, ts.).

⁴⁷ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, ed. Ali Bulaç, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005).

⁴⁸ H. Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014).

⁴⁹ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb Isfahânî, *el-Müfredât fî ġaribi'l-Kur'an* (Dimaşk/Beyrut: Dârü'l-Kalem/Dârü's-Şamiyye, 1991).

⁵⁰ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb Isfahânî, *Müfredât: Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra yayınları, 2010).

⁵¹ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) el-Halebî, *Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, ed. Muhammed Basil Uyun es-Sud (Dar Al-Kotob Al-Ilmiyah, 1996).

⁵² Muhammed Hasan Cebel, *el-mu'cemu-l İştikaki el-Muassıl li Alfaz el-Kur'an el Kerim* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2010).

dilindeki yaygın anlamı için İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânü'l-'Arab*⁵³ adlı eserine bakılmıştır.

1.7. Çalışmanın Yapısı ve Düzen

Bu çalışma toplam 5 bölümden ibaret olmak üzere düzenlenmiştir. İlk bölümde öncelikle konunun önemi, çalışmamızın sebepleri ve temel amacı verilmiştir. Akabinde, Kur'ân-ı Kerîm ve su ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar özetlenmiş, literatürdeki boşluk, mevcut çalışmanın katkısı, orijinalliği ve getirdiği yenilik açıklanarak araştırma soruları listelenmiştir. Çalışmada takip edilen metot ayrıntıları ile verildikten sonra, kaynak kullanımı detaylandırılmıştır.

İkinci bölümde, Kur'ân'ın tanımı, amaçları, İslam toplumu ile ilişkisi, temel konuları, dil ve üslubu, tefsir ve te'vil edilmesi gibi temel konular işlenmiş, akabinde çalışmamız kapsamında kullanılan başlıca tefsir ve müfessirler hakkında bilgi verilmiştir. Bölümün ikinci yarısında, modern çağın İslam dünyasına etkisi, bu dönemde Kur'ân yorumu, Kur'ân-akıl ve kozmos arasındaki ilişki özetlenerek, bilimsel tefsir anlayışının gelişimi, temel dayanakları ve aynı zamanda kusurları detaylandırılmıştır.

Üçüncü bölüm, bu çalışmanın omurgasıdır. Burada, Kur'ân ayetleri, 14 farklı alt başlık kapsamında kategorize edilerek su kaynakları mühendisliğinin Kur'ân'daki temellerinin açıklanması amacı ile kayda değer müfessir ve dil bilginlerinin görüşleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu bölümdeki temel kaygı, Kur'ân ayetlerinin klasik tefsirler bağlamında anlaşılmasıdır. Bu bölümde modern çağ bilim insanlarının görüşlerine kısıtlı bir şekilde yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm, Temel İslam Bilimleri ve modern bilimin buluşturulduğu yerdir. Burada, modern su kaynakları mühendisliğinin temel görüş, dayanak, bulgu ve tanımları incelenmiş, bunların Kur'ân yorumu ile münasebeti detaylı araştırılmıştır.

Son olarak, çalışmamız kapsamında özellikle metin içerisinde atıf yapılan ve su kaynakları ile direk ilgili olan ayetlerin listesi Ek-1'de verilmiştir.

⁵³ Ebü'l-Fadl Muhammed b Mükerrrem b Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sadr, 1994).

2. KUR'ÂN-I KERÎM ve MODERN ÇAĞDAKİ YORUMU

2.1. Ana Hatlarıyla Kur'ân-ı Kerîm

Bu bölümde, Kur'ân'ın tanımı, amacı, İslam toplumu ile ilişkisi, Kur'ân'ın temel konuları, dil ve üslubu, tefsiri ve başlıca müfessirler ve tefsirleri ile ilgili, çalışmamız kapsamında dikkate alınması gereken hususlar genelden özele doğru sıralanmıştır.

2.1.1. Kur'ân'ın Tanımı

Kur'ân sözcüğünün, “iki şeyi birbirine yakınlaştırmak” anlamına gelen k-r-n kökünden veya “okumak, çağırma veya ilan etmek” anlamlarına gelen k-r kökünden türediği konusunda görüşler bulunmaktadır.⁵⁴ Kur'ân metnine bakıldığında ise, kendini “Kitab, Furkan, Zıkr, Beyan ve Şifa” gibi kelimelerle tanıttığı görülmektedir.⁵⁵ Terim olarak ise Kur'an; “Allah tarafından Cebrâîl vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen, mushaflarda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtiha sûresiyle başlayıp Nâs sûresiyle biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı Arapça mûciz bir kelâm”⁵⁶ olarak tanımlanmaktadır.

Kur'ân, Allah tarafından melek Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'e (sav) sözlü olarak münecemen (23 yıllık zaman zarfında) Arapça, vahiy yoluyla indirilen ilahi kelâmın adıdır. İlk başlarda ezber yoluyla Müslümanlar arasında yayılmış, Hz. Peygamber hayattayken vahiy katipleri aracılığıyla yazıya geçirilmiş, ilk halife Hz. Ebubekir devrinde iki kapak arasına getirilmiş, üçüncü halife Hz. Osman zamanında ise çoğaltılarak İslam diyarlarına gönderilmeye başlanmıştır.⁵⁷ Mushaf kelimesi ise iki kapak arasındaki orijinal Kur'ân metnini ifade etmek için kullanılır. Hz. Ebubekir zamanında toplanan Kur'ân metnine genel ifade ile “suhuf” denirken; “mushaf”, Hz. Osman döneminden itibaren yazılan ve kopyalanan Kur'ân nüshalarını nitelemek için kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁸

Kur'ân metnindeki sözcük veya kelime gruplarına *ayet* denir. Bunlar Kur'ân'ın en küçük parçalarıdır. Kelime olarak “ima, işaret, alamet, ibret, ders” gibi anlamlara gelmektedir. Birkaç harften ibaret olmak üzere oldukça kısa ayetler olduğu gibi, birkaç

⁵⁴ Mehmet Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, ed. Ahmet Nedim Serinsu (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, 2002), 14.

⁵⁵ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 14.

⁵⁶ Abdulhamit Birişik vd., “Kur'an”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Mart 2023).

⁵⁷ Mehmet Aydın - Ömer Dumlu, *Ana Konularıyla Kur'an* (Ankara: Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, 2007), 1-5.

⁵⁸ Mehmet Emin Maşalı vd., “Mushaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Mart 2023).

cümleden oluşan uzun ayetler de mevcuttur.⁵⁹ Kur’ân ayetleri, anlaşılma durumlarına göre birkaç farklı kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar, *muhkem* (manası belli ve açık olan), *müteşâbih* (farklı anlamlara gelebilen), *mücmel* (açıklama gerektiren kapalı ayetler), *mübeyyen* ve *müfesser* (anlamı açıklanmış) gibi isimlerle anılmıştır.⁶⁰ Ayetler her ne kadar kendi başına özel anlamlara sahip olsalar dahi, diğer ayetler ile aralarında sıkı bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Bu duruma tefsir metodunda *Ten’asübü’l-Âyât* (ayetlerin uyumu) denilmektedir. Özellikle Zemahşeri ve Fahreddin er-Râzî gibi müfessirler, ayetlerdeki münasebet konusuna önem vermişlerdir.⁶¹

Sûre ise, Kur’ân-ı Kerîm’deki temel bölümlerdir.⁶² Terim olarak sûre, “*Kur’ân-ı Kerîm âyetlerinin bir araya getirilmesi sonucunda oluşan, sınırları vahiy doğrultusunda Resûl-i Ekrem tarafından belirlenen bölüm*”⁶³ olarak tanımlanmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de toplam 114 sure mevcuttur. Her ne kadar kendi içlerinde bir konu bütünlüğünden söz etmek mümkünse de⁶⁴ Kur’ân’daki sûrelerin yapısı beşerî kitaplardaki bölümlere benzemez. İnsanlar tarafından kaleme alınan eserlerin bölümleri, sadece mantıksal bir yapı içerisinde sunulan bir bütünün parçası mahiyeti taşıırken, Kur’ân sûreleri için aynı şey söylenemez. Kur’ân’daki sureler, hem diğer surelerde geçen olay, uyarı ve durumları tamamlayıcı mahiyet taşıırken, hem de kendi başına ayakta durabilecek veya anlaşılabilir yapıdadır.

Kur’ân ayetlerinde, insanların benzerini ortaya koymaktan aciz olduğu yönünde defaaten tehatti (meydan okuma) bulunmaktadır.⁶⁵ Aynı zamanda Kur’ân, Arap dilindeki en eşsiz, kadim ve ebedi eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Kur’an evrensel bir kitaptır. Kur’an’da verilen mesajlar belli bir zamanda yaşayan belli bir insan topluluğu için değil, kıyamete kadar her zamanda yaşayacak insanları kuşatıcı niteliktedir.⁶⁶

⁵⁹ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 17.

⁶⁰ Yusuf Şevki Yavuz - Abdurrahman Çetin, “Âyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Mart 2023).

⁶¹ Zekeriyâ Pak, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Bilay Yayınevi, 2020), 155.

⁶² Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 15.

⁶³ Abdulhamit Birişik, “Sûre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Mart 2023).

⁶⁴ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 15.

⁶⁵ Aydın - Dumlu, *Ana Konularıyla Kur’an*, 5.

⁶⁶ Muhsin Demirci, *Kur’an’ın Ana Konuları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 17.

2.1.2. Kur'ân'ın Amacı

Kur'ân geçmişî olmayan ve birden ortaya çıkmış bir kitap değildir. Daha önce vahyedilen diğer mukaddes kitaplarla aynı özü ve mesajı barındırmaktadır.⁶⁷ Kur'ân, İslam'ı yeni bir din olarak tanıtmaz, aksine günümüzde Yahudilik ve Hristiyanlık olarak isimlendirilen dinler ile aynı kaynaktan geldiğini bildirir.⁶⁸ Son ilahi kitap olarak Kur'ân'ın indiriliş sebeplerinden birisi de önceki kutsal kitaplar olan Tevrat ve İncil'deki beşeri müdahaleler yani tahrifatlardır.⁶⁹ Kur'ân bir açıdan, önceki kutsal metinlerin Allah'ın temel mesajından ne derece uzaklaştığını ortaya koyan bir ölçü olarak bugün elimizde bulunmaktadır.⁷⁰

Mısırlı ünlü Müslüman alim Yusuf el-Karadavi (1926-2022), Allah'ın Kur'ân'ı sadece iman ve ibadeti tebliğ etmek için göndermediğini, dolayısıyla onun sadece teolojik bir metin olmadığını ifade etmektedir. Karadavi'ye göre, Kur'an, bir erdem, edebiyat ve ahlak kitabından çok daha fazlasıdır. Sadece şariat ve hukuk hakkında bir kitap da değildir. Gerekli tüm ilkeleri ve zamanları içeren türünün tek örneği bir kitaptır.⁷¹ Karadavi, Kur'ân'ın temel amaçlarının tevhid, nübüvvet, risâlet ve ahiret düşüncesinin oturtulması, insan hak ve hukukunun sağlanması, Allaha mutlak kulluk ve ona boyun eğmenin sağlanması, nefis tezkiyesi, aile, çocuk ve kadının korunması, kardeşlik, eşitlik, adalet, liyakat ve evrensel barış ilkelerine sahip müsamahakâr bir toplumun inşası olduğunu belirtmektedir.⁷²

Muhammed Mustafa el-A'zami (1932-2017) ise, Kur'ân'ı dünyadaki en etkili metin olarak nitelendirmektedir.⁷³ O, Kur'ân'ı imanın nabzı, sevinç ve keder anlarında bir anma, kesin bilimsel gerçekliğin kaynağı, en mükemmel lirizm, hikmet ve duaları içeren bir hazine olarak tanımlar.⁷⁴ Pak ise Kur'an'ın temel varlık amacını “tüm insanlığın önünde bir ışık, onlara doğru yolu gösterecek bir rehber olmak” şeklinde ifade etmektedir.⁷⁵ Nihai bağlamda, Kur'ân-ı Kerîm ayetlerine bakıldığı zaman, temel amacının; iman, ahlak ve amel olmak üzere üç ana kategoride incelenebileceği

⁶⁷ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 2.

⁶⁸ Mustafa Shah, “The Qur'an” (2019).

⁶⁹ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 3.

⁷⁰ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 3.

⁷¹ Yusuf El-Karadavi, *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*, çev. Nurullah Aktaş (Nida Yayınları, 2015), 85.

⁷² El-Karadavi, *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*, 89-149.

⁷³ Muḥammad Muṣṭafâ A'zami, *The History of the Qur'ānic Text: From Revelation to Compilation : A Comparative Study with the Old and New Testaments* (UK Islamic Academy, 2003), 6.

⁷⁴ A'zami, *The History of the Qur'ānic Text*, 3.

⁷⁵ Pak, *Tefsir Usûlü*, 101.

görülmektedir. Bunlar, Kur'ân'ın yeryüzünde en doğru ve sağlam ahlaki temele dayalı sosyal toplumun inşa edilmesi için gerekli unsurlardır.⁷⁶

Kur'ân mesajına bakıldığı zaman, medeni bir dünyayı tesis etmenin temel ilkeleri olan, ilim ve akli muhakemelere önem verdiği, adalet ve liyakate eşsiz bir vurgu yaptığı, yasama yetkisini elinde bulundurarak siyasi ve idari otoritelere meşru dairede itaati gerekli gördüğü, insanları yeryüzünü imar etmeye teşvik ederek her türlü fitne, zulüm, terör ve bozgunculuğu yasakladığı, merhamet ve şefkat gibi fitri öğeleri ön plana çıkararak insan hak ve hürriyetlerinin korunmasına son derece önem verdiği görülmektedir.⁷⁷

2.1.3. Kur'ân ve İslam Toplumu

Kur'ân, milattan sonra 7. yüzyılda indiği andan itibaren dünyanın dört bir yanındaki Müslüman ve gayrimüslim birçok insan için nihai bilgi kaynağı, rehber, düşünce tarzı ve hikmet haline gelmiştir.⁷⁸ Hz. Muhammed'in (sav) "En hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir"⁷⁹ hadisi gereği, Kur'an'ı öğrenmek, öğretmek ve uygulamak bir Müslümanın en önemli aktivitelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kur'ân, aynı zamanda okunması ibadet sayılan bir kitaptır. Her Müslüman, Kur'ân'ın Allah'ın değiştirilmemiş mesajı olduğuna iman eder.⁸⁰ Kur'ân'ın okunup anlaşılması ve yorumlanması için sayılamayacak kadar çok eser kaleme alınmıştır.⁸¹ Müslümanlar, önemli olayların kökenlerini, nedenlerini ve açıklamalarını keşfetmek için sık sık Kur'ân'a başvururlar. Kur'an, Müslümanlara dünya hayatının nasıl yaşanacağı konusunda rehberlik eder. Benzer şekilde, son yıllarda Müslüman ve gayrimüslim alimler ile Arap çalışmaları konusunda uzman akademisyenler, Kur'an'ın güncel meselelere yönelik tutum ve yaklaşımına sıklıkla başvurumaktadırlar.⁸²

2.1.4. Kur'ân'ın Temel Konuları

Kur'an'ın indirilmesinin temel amacı, ideal bir ümmet oluşturmaktır. Bu amaç doğrultusunda insanların yetiştirilmesi için verilmesi gereken mesajlar peyderpey, belli

⁷⁶ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 58-60.

⁷⁷ M. Halil Çiçek, *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2007), 101-111.

⁷⁸ Recep Dogan, *Usul Al-Tafsir: The Sciences and Methodology of the Quran* (Tughra Books, 2014).

⁷⁹ Muḥammad b. İsmā'īl al-Bukhārī, *The translation of the meanings of Sahih al Bukhari*, çev.

Muhammad Muhsin Khan (Darussalam, 1997), 6/444 (5027).

⁸⁰ el-Hicr 15/9 (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)

⁸¹ Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 13.

⁸² Haleem, *Understanding the Qur'an*, vii.

bir mantıksal çerçeve ve sıralama dahilinde gelmiştir. İlk gelen ayetlerde Allah'ın varlığı, birliği ve gücü ile ilgili itikadi meseleler öğretilirken, akabinde iman-ahlak ile ilgili ayetler ve bütün toplumu ilgilendiren genel konular işlenmiştir. Sonraki yıllarda ise hayat ile ilgili tatbik edilmesi gereken pratik kural ve prensipler ile ilgili ayetler nazil olmuştur.⁸³

Kur'an'da ele alınan konular farklı açılardan tasnif edilmiştir. Kimine göre, bunlar amaç ve araç konular olmak üzere iki temel kısma ayrılabilir. Amaç konular itikad, ahlak ve amel ile ilgili hususları kapsar. İtikadi konular, imanın temel ilkeleri ve inançsızların akıbeti gibi hususları içerir. Ahlaki konular, genellikle birey ve toplumdaki iyi ve güzel davranışların teşvik edilmesi, kötü ve çirkin davranışlardan sakındırılması ile ilgilidir. Ameli hususlar ise namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetlerin detayları ile ilgili belli bir hukuki/fikhi alt yapıyı sağlamaya yöneliktir. Kur'an-ı Kerim'deki araç konular ise yaratılış ile ilgili hususlar, geçmiş zamanda yaşayan toplumlar ve peygamberler ile ilgili unsurlar, evren ve kâinat ile ilgili üzerinde düşünülmesi istenen kozmolojik detaylar ve diğer din ve milletlerin yapmış oldukları hatalar olarak verilebilir.⁸⁴

Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin temel konularının tasnif edilmesi, onun amaçlarının anlaşılması bakımından hem geleneksel hem de modern birçok ilim adamı tarafından anlamlı bulunmuştur. Muhammad Abdul-Haleem (d. 1930), Kur'an'ın karakteristik dilini şöyle kategorize etmektedir: Yol gösterme/rehberlik (hüda), açıklama (beyan), delil ve işaretler (ayet), akli argümanlar (şeriat), talimat ve ikna, teşvik, anma ve hatırlatma (zikir).⁸⁵ Benzer bir şekilde, Kur'an ayetleri, hakikat (ilim), inanç (akide), hukuk (şeriat) ve etik/moral (ahlak) ilkeler şeklinde de sınıflandırılabilir.⁸⁶ Sonuç olarak, Kur'an ayetleri sadece hukuki meseleler ve ibadet ile ilgili hususlardan ibaret değildir. Şer'i konular, Kur'an metninin yaklaşık onda birini oluşturur.

2.1.5. Kur'an'ın Dil ve Üslubu

Kur'an, kendi tabiri ile; Mekke ve çevresinde bulunan insanların uyarılması ve ahiret gününün hatırlatılması için Arapça dilinde indirilmiştir.⁸⁷ Buradan, dil, kültür ve toplumun diğer unsurlarının özellikle Arap toplumuna uygun olduğu anlaşılmaktadır.

⁸³ Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 17-18.

⁸⁴ Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 19.

⁸⁵ Muhammad Abdel Haleem, *Exploring the Qur'an: Context and Impact* (Bloomsbury Academic, 2017), 242.

⁸⁶ Haleem, *Exploring the Qur'an*, 243.

⁸⁷ eş-Şûrâ 42/7

Dünya görüşü, değerler, kültür, tarihi tecrübe, düşünce yapısı gibi birçok toplumsal unsurun dil ile birlikte aktarılması göz önünde bulundurulduğunda Kur'an'ın başka bir dile tamamen tercüme edilmesi neredeyse imkânsız hale gelmektedir.⁸⁸ Dolayısıyla, Kur'an'ın tamamen anlaşılması için dilbilgisinin yanında Arap kültürü üzerine yazılmış eserlerin de takip edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁸⁹

Kur'an'ın orijinal Arapça versiyonu, ilahi kelamın aslını teşkil etmektedir. Bu bağlamda, Kur'an tercümeleri, sadece tahmini anlamlar vermekte, beşerî, sınırlı ve yetersiz yaklaşımlar barındırmaktadır. Hiçbir tercüme Arapça ile aynı anlamda Allah kelamı sayılamaz, dolayısıyla tercümeler İslam aleminde orijinal Kur'an olarak değerlendirilmemektedir.⁹⁰ Kur'an'ın tercüme faaliyetlerinin ayetlerin inmeye başladığı ilk dönemlere kadar dayandığı söylenmiştir.⁹¹

Herhangi bir dildeki bir ibare, başka bir dile çevrildiği zaman, onun edebi güzellikleri, kültürel arka planı, tarihi bağlamı gibi tüm mana ve incelikleri ile çevirmenin imkânsız olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Kur'an tercümeleri, orijinal ifadelerin başka dildeki ikizi olmayıp, mütercimlerin zihin ve duygu dünyasındaki anlamın ifade edildiği ve onların Allah kelamından anladıklarının derlendiği farklı eserler olarak kabul edilir.⁹² Kur'an tercümelerinde dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, sadece lafzî anlamdan ziyade ayetlerden murad edilen anlamın da metne yansıtılması gerekliliğidir.⁹³ Bu bağlamda Kur'an'ın salt dilbilimsel analizi, onun anlaşılması bakımından oldukça önemli olmakla birlikte yeterli görülmemektedir. Buna ilaveten, kelimelerin birbirleriyle ve cümlelerle, cümlelerin ise metnin geneli, konusu ve amacıyla ilişkisi olarak bilinen iç bağlam ve metnin indirildiği tarihsel ve kültürel şartlar olarak bilinen dış bağlamın da mutlak suretle dikkate alınması gerekmektedir.⁹⁴

Kur'an'da verilmek istenen mesajın iyice anlaşılabilmesi ve kavranabilmesi için günümüzde retorik metotlar diye tabir edilen unsurları sıklıkla içerdiği görülmektedir. Bunlar; tekrar, vurgu (te'kid), bağlama uygun söz söyleme (tenbih), veciz bir dil, temsil ve benzetmeler, oldukça etkileyici bir dil ve edebi yapı ve az kelime ile çok anlam

⁸⁸ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 74.

⁸⁹ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 75.

⁹⁰ Haleem, *Exploring the Qur'an*, 237.

⁹¹ Şükrü Aydın, *Kur'an'ı Anlamak, Türkçe Çeviriler Bağlamında* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2022), 20.

⁹² Pak, *Tefsir Usûlü*, 109.

⁹³ Aydın, *Kur'an'ı Anlamak, Türkçe Çeviriler Bağlamında*, 292.

⁹⁴ Fatih Tiyek, *Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 13.

vermeye yönelik kapsayıcı bir üslup gibi unsurlardan oluşmaktadır.⁹⁵ Aynı zamanda, beşeri metinlerden farklı olarak akli muhakeme ve delillere önem verme (istidlal), Allah'ın ihtişam ve yüceliğine eşsiz vurgu, verilen mesajların kapsamlılığı ve evrenselliği, her seviyedeki insanı tatmin etmesi, hem akla hem de duygulara hitap etmesi, lafız ve mana dengesinin eşsiz bir şekilde korunması, her türlü hurafe ve efsanelerden uzak olması ve ilmi ve akli gerçeklerle çelişmemesi gibi eşsiz özellikler de yoğun bir şekilde mevcuttur.⁹⁶

2.1.6. Kur'an'ın Tefsir Edilmesi

Tefsir sözcüğü Arapçada “*kapalı bir şeyin örtüsünü açmak, açıklamak, beyan etmek*” anlamlarına gelen f-s-r kökünden türemiştir.⁹⁷ Ayetlerin indiriliş amaçlarının ve anlamlarının ortaya çıkarılabilmesi için Hz. Muhammed (sav), sahabeler ve tabiinden gelen her türlü bilgi tefsir ilmi için bilgi kaynağıdır.⁹⁸ Nakli ilimlerin yanında, akıl, felsefe ve mantık da ayetlerin mesajını anlamak için kullanılan temel araçlardandır. Tefsir ilmi basitçe “*Allah'ın Kur'an-ı Kerim'deki muradını beşerin gücü oranında bulmaya yardımcı olan bir ilim dalı*”⁹⁹ olarak tanımlanabilir. Daha detaylı bir tanıma göre ise; “*sarf, nahiv ve belâgat gibi dil bilimlerinden; esbâb-ı nüzûl, nâsih-mensuh, muhkem-müteşâbih gibi Kur'an ilimlerinden; hadis ve tarih gibi rivayet ilimlerinden; mantık ve fıkıh usulü gibi yöntem bilimlerinden yararlanılarak Kur'an'ın mânalarının açıklanmasını ve ondan hüküm çıkarılmasını öğreten ilim*”¹⁰⁰ olarak ifade edilmiştir. Müfessir ise Kur'an'ı tefsir etmek isteyen kimse olarak tanımlanmaktadır.¹⁰¹

Te'vil terimi de Kur'an'ın anlaşılması için önemli hususlar barındırmaktadır. Birçok durumda, ayetlerin ilk nazil oldukları zaman kastettikleri anlamı ortaya çıkarmak oldukça zordur ve çıkarılan yorumun tamamen doğru olarak kabul edilebilmesi için yeterli ve güvenilir rivayet bulunamayabilmektedir. Bu durumda, müfessir elinde mevcut olan deliller ile kesin olmayan bir sonuç çıkarmak durumunda kalır.¹⁰² Kur'an yorumunda bu tür kesin olmayan yorum ve açıklamalara te'vil denir. Kur'an'da anlatılan bir takım

⁹⁵ Çiçek, *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır*, 88-96.

⁹⁶ Çiçek, *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır*, 92-100.

⁹⁷ Mehmet Paçacı vd., *Kur'an ve Hadis İlimleri*, ed. Mehmet Paçacı - İsmail Hakkı Ünal (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2009), 5.

⁹⁸ Paçacı vd., *Kur'an ve Hadis İlimleri*, 5.

⁹⁹ Abdulhamit Birişik - M. Suat Mertoğlu, “Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Mart 2023).

¹⁰⁰ Birişik - Mertoğlu, “Tefsir”.

¹⁰¹ Abu Ammaar Yasir Qadhi, *An Introduction to the Sciences of the Qur'aan* (Al-Hidaayah Pub., 1999), 324.

¹⁰² Paçacı vd., *Kur'an ve Hadis İlimleri*, 6.

olaylarda bu kelimenin; olayların iç yüzü, önceden fark edilmeyen olumlu sonuçları, doğru sonuçları gibi anlamlara geldiği görülmektedir.¹⁰³ Terim anlamı itibarıyla te'vil ise, “naslarda geçen bir lafzı bir delile dayanarak aslî mânasından alıp taşıdığı muhtemel mânalardan birine nakletmek” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁰⁴ İslam dünyasında, te'vil, bir sözü ilk anlaşılan mananın dışında, öngörülemeyen sonucunu, gerçek amacını, arka planını, iç yüzünü veya diğer anlamlarını ortaya çıkarmaya yönelik çabalar olarak da anlaşılmaktadır.¹⁰⁵ İmam Maturidi'ye (ö. 333/944) göre bir ayetin te'vili yapılırken, Allah kesin olarak bunu kastetmiştir demek doğru değildir; tefsir sahabenin, te'vil ise alimlerin işidir.¹⁰⁶ Benzer bir şekilde tefsir, ayetlerin indiği zamanda kastettiği zahiri anlamları içerir. Ancak, bu bilgiler Kur'an yorumunun nihai noktası olmayıp onun gelecek nesillere aktarılması için yeterli olmayabilir.¹⁰⁷ Kur'an'ın dinamik hayat içerisinde var olabilmesi ve değişen zamana uygulanabilmesi için alimler tarafından getirilen te'viller de gereklidir.¹⁰⁸

İslam alimlerine göre, Kur'an'ı tefsir etmek isteyenlerin birtakım şartları taşıması ve çeşitli ilimlerde uzman olması gerekir. ABD'de meskûn ilahiyatçı Ebu Ammar Yasir Kadhi'ye (d. 1975) göre Kur'an'ı okuyup yorumlamak herkesin görevi değildir.¹⁰⁹ Doğan'a göre ise Kur'an-ı Kerim'in yorumlanması, Kur'an ilimleri (Ulumu'l-Kur'an) olarak isimlendirilen; nüzul sebepleri (esbab-i nüzul), Kur'an okumanın farklı form ve yöntemleri (ahruf), yürürlükten kaldırılan hükümler (nasih-mensuh), ayetlerin kapsamı (muhkem, müteşabih, mutlak, mukayyed, vs.), Kur'an'ın benzersiz tarzı (i'caz), Kur'an yorumu (tefsir), Kur'an metinlerinin gramatik analizi ve artık kullanımda olmayan kelimeler (garîbu'l-Kur'an) gibi bir takım uzmanlık alanlarına hâkim olmayı gerektirir.¹¹⁰

Tefsirler, Kur'an ayetleri yorumlanırken kullanılan akli ve nakli araçlara göre rivayet ve dirayet tefsiri olarak iki ayrı kategoride incelenmektedir. Sünnet ve selef alimlerinden gelen sahih rivayetler ve Arap dili ve belagati unsurlarına yoğunlukla başvurulduğu, özgür düşünce ve akli unsurların ise bilinçli olarak ve görece az kullanıldığı tefsirler *rivayet tefsiri* olarak adlandırılmaktadır.¹¹¹ Taberî'nin *Câmiu'l*

¹⁰³ Pak, *Tefsir Usûlü*, 108.

¹⁰⁴ Yusuf Şevki Yavuz - H. Yunus Apaydın, “Te'vil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Mart 2023).

¹⁰⁵ Pak, *Tefsir Usûlü*, 107.

¹⁰⁶ Paçacı vd., *Kur'an ve Hadis İlimleri*, 6.

¹⁰⁷ Paçacı vd., *Kur'an ve Hadis İlimleri*, 6.

¹⁰⁸ Paçacı vd., *Kur'an ve Hadis İlimleri*, 7.

¹⁰⁹ Qadhi, *An Introduction to the Sciences of the Qur'aan*, 324.

¹¹⁰ Doğan, *Usul Al-Tafsir*, 9-10.

¹¹¹ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul, 2016), 117.

beyan, Begavî'nin *Me'alimu't-tenzîl*, İbn Kesîr'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l Azîm* adlı eserleri rivayet tefsiri türündendir.¹¹² Zamanla Müslümanların sayısının artması, yeni milletlerin İslam dinine girmesi ve coğrafyanın genişlemesi ile birlikte farklı felsefi akım ve mezheplerin ortaya çıkması gibi sebepler, rivayet unsurlarının yanında içtihad gibi akli metotların da kullanılmasını zorunlu kılmıştır. *Dirayet tefsiri*, bu ihtiyaca binaen müfessirin yalnızca rivayetlere bağlı kalmayıp kendi bilgi birikimi ve görüşüne dayanarak yaptığı tefsir olarak adlandırılmaktadır. Bu tefsir türünde Kur'ân ayetleri dil, edebiyat ve çeşitli ilimlerin yanı sıra müfessirin kendi anlayışına göre yorumlanmaktadır.¹¹³ Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*, Râzî'nin *Mefâtihu'l-gayb*, Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* gibi eserler dirayet tefsiri kategorisinde incelenebilir.¹¹⁴

2.1.7. Başlıca Müfessirler ve Eserleri

Bu alt bölümde, çalışmamız kapsamında tercih edilen bazı müfessirler ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Kur'ân'ı tefsir eden ilk kişinin Hz. Muhammed (sav) olduğu kabul edilmektedir. Peygamber; ayetleri okuyarak, sahabeye soru sorarak, sözlerine Kur'ân'dan delil getirerek ve sahabelerin sorularını cevaplandırmak suretiyle Kur'ân'ı kendi sünneti ile -yaşayarak- açıklamıştır. Nazil olan vahiyler, genellikle sahabe tarafından anlaşıldığı için, Peygamber çoğu zaman detaylı bir açıklamaya ihtiyaç duymamıştır. İlk dönemlerde ayetler, sahabenin ihtiyacına binaen tefsir edilmiştir. Hz. Muhammed'in (sav) tefsir metodu Kur'ân'ın mücmelinin tebyini (kapalı anlamların açılması), mübheminin tavzihi (belirsiz ifadelerin açıklanması), mutlakının takyidi (kayıtlanmamış ifadelerin sınırlandırılması), müşkilinin te'lifi (karışık görünen hususların basitleştirilmesi) olarak özetlenebilmektedir.¹¹⁵ Benzer bir şekilde, sahabiler de Kur'ân'ı baştan sonra tefsir etmemişlerdir. Bunun yerine ayetleri diğer ayetler ve Peygamber'in sünneti ve nüzul sebepleri ile açıklamışlardır. En meşhur müfessir sahabiler Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Ubey b Kab (ö. 33/654 [?]) ve Hz. Ali (ö. 40/661) olarak bilinmektedir. Kur'ân'ın günümüz anlamındaki tefsiri ise ilk olarak raşid halifeler ve fetihler döneminde İslam'ın yayılması suretiyle farklı din, gelenek-görenek, inanış ve kültüre sahip kişilerin Müslüman olması ve bu sebeple ortaya çıkan sorunları çözmeye yönelik gelişen ihtiyaca binaen yapılmaya

¹¹² Demirci, *Tefsir Tarihi*, 117-148.

¹¹³ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 149.

¹¹⁴ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 149-185.

¹¹⁵ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 55-61.

başlanmıştır. Tabiin dönemi ile, farklı tefsir ekolleri oluşmaya başlamış ve müstakil eserlerle ilk sistematik tefsir faaliyetleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır¹¹⁶.

Kur’ân’ı baştan sona kadar ilk tefsir eden kişi, Mukâtil b. Süleyman olarak bilinmektedir. Mukâtil, ayeti ayetlerle tefsir etmiş, rivayet ve dirayet metotlarını birlikte kullanmıştır. Kurtubî ve İbn Kesîr gibi önemli müfessirler, ondan alıntı yapmışlardır. En önemli eseri *et-Tefsîrû’l-Kebîr* olarak bilinmektedir.¹¹⁷

Muhammed b. Cerîr et-Taberî, müfessirlerin imamı lakabı ile tanınmaktadır. Sünnet ve hadis ilimlerine katkısı ile bilinen önemli bir muhaddis, fıkhıta mezhep kurucusu ve müctehid, tarih alanında da önemli bir isim olarak bilinmektedir. Ahlak, felsefe, mantık, cebir gibi konularda da eserler vermiştir. En önemli özelliği ise ilk üç asırdaki bilgi birikimini inceleyerek kendi eserlerini bunların üzerine inşa etmesidir. *Câmi’u’l-beyân* isimli eseri, mevcut çalışmada olduğu gibi tüm İslam dünyasında ilk başvuru tefsir kaynaklarından biridir. Taberî’nin tefsir metodu, ilk olarak ayeti ayet ve hadislerle açıklamaya yöneliktir. Akabinde sahabe, tabiin ve alimlerin yorumlarını aktaran rivayet ağırlıklı bir tefsirdir.¹¹⁸ Taberî, Ehl-i Sünnet ekolüne sıkı bağlılığı ve Cebriyye, Kaderiyye ve Mu’tazile’ye karşı olması ile bilinmektedir.¹¹⁹

Ebü’l-Hasen el-Mâverdî ise, siyaset ve ahlak öğretileri ile bilinen bir Şafii hukukçusu ve dilbilimci bir müfessirdir. *Tefsîrû’l-Kur’ân* veya *en-Nüket ve’l-‘uyûn* olarak bilinen tefsiri hem rivayet hem de dirayet unsurları barındırmakta, ayetlerin hukuki ve dilbilimsel açıklamaları ön plana çıkmaktadır.¹²⁰

Ebü’l-Kâsım el-Hârizmî ez-Zemahşerî, Hanefî hukukçusu ve Mu’tazile mezhebine mensup olması ile bilinmektedir. Müfessir olmasının yanında kelimeler ve dilbilimleri konusunda uzmandır. *el-Keşşâf* isimli tefsiri ile bilinmektedir. Bu eser, yoğun akli ve felsefî unsurlar barındırmakta, dirayet tefsirleri alanında otorite olarak görülmektedir. Zemahşeri, tefsirinde dilbilimsel çözümlemeleri uzman bir şekilde kullanmıştır.¹²¹ Onun tefsir metodu, öncelikle ayetlerin dil ve belagati ile ilgili unsurlarını açıkladıktan sonra, yoğun akli çabalarla mecazi manaların ortaya çıkarılması, bunların ayetlerin nüzul sebepleri ve mevcut rivayetlerin derlenmesi şeklindedir. Bazen zayıf

¹¹⁶ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 71-105.

¹¹⁷ Durmuş Zülfikar, *Tefsir-1* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2022), 9.

¹¹⁸ Zülfikar, *Tefsir-1*, 25-27.

¹¹⁹ Mustafa Fayda vd., “Taberî, Muhammed b. Cerîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mart 2023).

¹²⁰ Cengiz Kallek, “Mâverdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mart 2023).

¹²¹ Mustafa Öztürk - M. Suat Mertoğlu, “Zemahşerî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mart 2023).

rivayetler kullandığı söylenmiştir.¹²² Müşkil görünen ayetlerin te'vil edilmesi üzerinde durmuştur.¹²³ Fahreddin er-Râzî'nin bu eseri yoğun bir şekilde takip ettiği görülmektedir.

Fahreddin er-Râzî, itikatta Eş'ari ekolüne, fıkıhta ise Şafii mezhebine mensup olması ile bilinmektedir. Râzî, bu ekollerde otorite (imâm) olarak tanınmaktadır. Aynı zamanda 12. yüzyılın en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edilir. Arap dili, kelam, fıkıh, tefsir, felsefe, mantık, astronomi, tıp ve matematik gibi ilimlerde uzman olup eserler vermiştir. En önemli eseri *et-Tefsîrû'l-kebîr* veya *Mefâtîhu'l-gayb* olarak bilinmektedir. Tefsirinde yoğun akli ve felsefi çözümlemeler yaparak dirayet metodunu kullanmış, doğa bilimlerini de tefsir metoduna katarak ilmî tefsir hareketine öncülük etmiştir.¹²⁴ Bir ayeti tefsir ederken, öncelikle ayetlerin münasebetini işlemiş, daha sonra kıraat ve dilbilimsel çözümlemeler ile çıkarılabilecek tüm anlamları sıralamıştır.¹²⁵

Kurtubî, tefsir, hadis, kıraat ve fıkıh gibi ilim dallarında eserler ortaya koymuş, ilim deryası olarak nitelendirilmiştir. Her ne kadar Maliki mezhebine mensup olsa da mezhep taklitçiliğini benimsememiştir. Eserlerinde Ehl-i Sünnetin görüşlerine yer vermiş ve Şia, Mu'tezile ve Hariciler gibi aykırı grupları eleştirmiştir.¹²⁶ En önemli eseri olan *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* adlı tefsir, İslam dünyasında oldukça yoğun bir şekilde kullanılan ansiklopedik bir eserdir. Müfessir, bu eserinde dil bilimi, kıraat, nüzul sebepleri ve fıkıh gibi birçok konuda açıklamalar yapmış, ilgili rivayetleri tahlil ederek aktarmıştır.¹²⁷

İbn Kesîr, İslam dünyasında en çok başvuru alan müfessirlerdendir. Hadis ilminde uzman olup, bu konuda birçok eser kaleme almıştır. Ayrıca, tarih, tabakat ve fıkıh türünden de eserleri mevcuttur. Şafii mezhebinin fıkhi görüşlerini ve Hanbeli kelimasını benimsemiştir.¹²⁸ *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim* isimli eseri ile meşhurdur. Bu eser, hadisleri yoğun olarak kullanan bir rivayet tefsiridir. Sûre ve ayetler arasındaki münasebeti gözetmiştir. Kullanılan rivayetlerin güvenilirliğine büyük önem verilmiştir. Ehl-i sünnet ve selef alimlerinin görüş ve düşüncelerine ağırlık vermiştir. İ'rab ve edebi sanatlar gibi

¹²² Ali Özek, "el-Keşşâf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31 Ocak 2023.

¹²³ Özek, "el-Keşşâf".

¹²⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mart 2023).

¹²⁵ Lütfullah Cebeci, "Mefâtîhu'l-Gayb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Mart 2023).

¹²⁶ Tayyar Altıkulaç, "Kurtubî, Muhammed b. Ahmed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹²⁷ Muhammed Coşkun, "el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹²⁸ Abdülkerim Özaydın, "İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

ilimlerle ilgili detaylı açıklama yapmaktan kaçınmıştır. Bu eser, ilk dönem tefsir yorumları, ayetlerin nüzul sebebi ve nakle dayalı güvenilir haberler içermesinden dolayı oldukça önemli görülmektedir. Günümüzde İslam dünyasında en çok okunan ve üzerinde en çok akademik çalışma yapılan başlıca eserlerdendir.¹²⁹

İbn Âşûr, Kur'ân'ın ilmî tefsirini savunan önemli muasır ilim adamlarındandır. Ona göre Kur'ân, her devirdeki insanların kültür ve anlayış seviyesine hitap eden bir üsluba sahiptir. Geçmiş ve gelecek bütün zamanda yaşayan birey ve toplumlar Kur'ân'dan nasibini almalıdır.¹³⁰ Eseri *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adı ile bilinmektedir. Dirayet tefsiri özelliklerine sahiptir. Eserinde, Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî ve Kurtubî'nin gibi müfessirlere, ayrıca hadis, fıkıh ve fıkıh usulü, kelâm, tasavvuf ve siyer gibi ilim dallarına yoğun bir şekilde başvurmuştur.¹³¹ Açıklama ve yorumlarını, kaydadeğer dilbilimsel çözümlemeler üzerine dayandırmıştır.

Elmalılı Muhammed Hamdi; muasır, geniş kültürlü, mütefekkir ve sanatçı kişilikleri bulunan ilim adamıdır. *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsir ile meşhur olmuştur. Kur'ân tefsirinin belli bir zamanın ilmi ve felsefi görüşlerine sığdırmanın doğru olmadığını savunmuştur. Rivayet ve dirayet unsurlarını tefsirinde birlikte kullanmıştır. Taberî, Zemahşerî, İsfahânî, Râzî gibi ilim adamlarından alıntılar yapmıştır. Eserinde her ne kadar bilimsel izahatlar yapsa da zorlama yorumlardan kaçınmıştır. Kur'ân'ın modern bilimlerle eşliğinde açıklanabilme özelliğini, Kur'ân'ın eşsiz yönlerinden biri olarak takdim etmiştir.¹³² Ayetleri fizik, kimya, matematik, astronomi, biyoloji, jeoloji gibi birçok pozitif bilimler çerçevesinde açıklamış olmakla birlikte genellikle saf pozitivizm yapmak yerine modern bilimleri takviye edici şekilde kullanmıştır. Ona göre, modern çağdaki bilimsel gelişmeler Kur'ân'ın yorumuna aykırı özellikler taşımaz, bilakis bunlar birçok ayetin daha iyi anlaşılmasını ve tefsir/te'vil faaliyetlerin süregelen yanlış bilgilerden arındırılmasını sağlamaktadır.¹³³

Seyyid Kutub da bu bölümde yer alması önemli olduğunu düşündüğümüz müfessirlerden biridir. Yirminci yüzyılda yaşamış Mısırlı ünlü mütefekkir ve aksiyon

¹²⁹ Mustafa Öztürk, "Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹³⁰ Ahmet Coşkun, "İbn Âşûr, Muhammed Tâhir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹³¹ Ahmet Coşkun, "et-Tahrîr ve't-Tenvîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹³² Yusuf Şevki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹³³ Mustafa Bilgin, "Hak Dini Kur'an Dili", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

adamıdır. İhvân-ı Müslimîn teşkilâtının ideolojisini benimsediği söylenmektedir. Her ne kadar edebiyat, eğitim, siyaset, gazetecilik ve yayıncılık konularında eserler verse de daha çok fikri çalışmaları ile bilinmektedir.¹³⁴ *Fî Zil'ali'l-Kur'ân*¹³⁵ adlı tefsiri ile meşhur olmuştur. Bu eser, klasik tefsir anlayışını barındırmanın yanında günlük hayatın problemlerine ve bunların çözümüne ilişkin yeni bir Kur'ân yorumunu da içermektedir. Eserde rivayet ve dirayet metotları birlikte kullanılmıştır. Eser, yeterli sayı ve güvenilirlikte hadis kaynağı kullanılmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Kutub'un temel amacı, Kur'ân'dan yola çıkarak ideal insan ve toplumun oluşturulmasıdır. Kur'ân'ı yeni bir anlayış çerçevesinde yorumlayarak İslam'ın özüne dönmek kaygısı barındırdığından batılılar tarafından fundamentalist olarak nitelendirilmiş, bunun paralelinde İslam dünyasında aydınlar arasında yoğun bir ilgiye haiz olmuştur.¹³⁶ Son olarak, bu çalışma kapsamında başvurulmuş Celaleyn¹³⁷, Begavî¹³⁸ ve Mevdûdî¹³⁹ tefsirleri ile ilgili detaylı bilgi için ilgili kaynaklara bakılabilir.

2.2. Modern Çağda Kur'ân Yorumu

Bu alt bölümde, modern çağda İslam coğrafyası ve Kur'an yorumunun geçirdiği dönüşümler incelenmektedir.

2.2.1. Modernizm ve İslam Coğrafyası

Tarım devrimi ve sanayi devrimi, insanlık tarihinin akışını değiştirerek global anlamda dünyayı biçimlendiren iki temel süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım devrimi, günümüzden 5-10 bin yıl öncesine kadar dayandırılmakta,¹⁴⁰ özellikle insan nüfusu, yaşam biçimi, sosyoekonomik, kültürel ve dini yapısının değiştiği bir zaman dilimini sembolize etmektedir. Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed (sav) gibi peygamberler tarafından tebliğ edilen belli bir teolojisi olan doktrinel dinlerin, tarım devriminin hâkim olduğu bir zaman diliminde ortaya çıkması ve gelişmesi¹⁴¹ insanlık tarihi ile din ilişkisi bağlamında hâlâ araştırılan hususlardan biridir. Rönesans ve

¹³⁴ Halil Görgün, "Seyyid Kutub", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹³⁵ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*.

¹³⁶ Bekir Karlığa, "Fî Zil'ali'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹³⁷ Ali Akpınar, "Tefsîrü'l-Celâleyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹³⁸ Saffet Bakırcı, "Me'âlimü't-tenzîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹³⁹ Anis Ahmad, "Mevdûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Mart 2023).

¹⁴⁰ Jacob L. Weisdorf, "From Foraging To Farming: Explaining The Neolithic Revolution", *Journal of Economic Surveys* 19/4 (01 Eylül 2005), 561-586.

¹⁴¹ R. I. M. Dunbar, "What's missing from the scientific study of religion?", *Religion, Brain & Behavior* 7/4 (02 Ekim 2017), 349-353.

aydınlanma çağının bir sonucu olan sanayi devrimi (endüstriyel devrim) ise 18. yüzyıldan günümüze değin etkisinin her yönden hissedildiği; batı felsefesi, kültürü ve teknolojisinin dünya üzerinde yoğun bir şekilde egemen olduğu dönemi kapsamaktadır. Sanayileşme ile ortaya çıkan toplumsal dönüşüm, dini ve geleneksel değerler, devlet, aile, hükümet ve hukuk sistemleri gibi kurumlarda kalıcı değişimler meydana getirmiştir.¹⁴² Modernizm, aydınlanma çağı ile gelen zihinsel dönüşümün ortaya çıkardığı ideoloji ve hayat tarzı olarak ifade edilmektedir.¹⁴³ Modern düşünce, temelinde hümanizm, sekülerizm ve demokrasiye dayanan, kutsaldan ziyade insanı ön plana çıkaran, vahye yer vermeyerek akli düşüncüyü önceleyen, kurtuluşu dine değil bilimde arayan, insan merkezli bir dünya görüşünü temsil ederek, kendini eski dünyanın karşıtı olarak sunan bir anlayışı ifade etmektedir.¹⁴⁴ Aydınlanma ile batıda ortaya çıkan hâkim anlayışa göre, din dar sınırlara ve belli bazı uygulamalara hapsedilerek bilimsel gelişmenin önünde bir engel olarak sunulmuştur.¹⁴⁵

Modern çağ-din ilişkisini batının perspektifinden okumak günümüz Müslümanları adına önemli bir yanlış düşünce sistematiğini beraberinde getirecektir. Zira, 8-12. yüzyıllar arasında batı dünyası özgür düşüncüyü kısıtlarken, İslam medeniyetinde yoğun ilmi araştırmalar, keşif ve icatlar gerçekleşmiştir.¹⁴⁶ Ancak 12. yüzyıldan itibaren, kaleme alınan orijinal eser sayısı oldukça azalmış, yenilikten yoksun, mücerret bir şerh ve haşiyecilik dönemi başlamıştır.¹⁴⁷ Bu sefer de İslam medeniyeti kapalı bir dönem yaşarken, batı dünyası aydınlanma, rönesans ve sanayi devrimi ile meşgul olmuştur. Nihai bağlamda, Müslümanların son yıllarda İslam'ın fıkıh ve ibadet yönüne ağırlık verdiği ve onun fitrat, ilim ve bilgi yönünün ihmal edildiği açıkça görülmektedir.¹⁴⁸

2.2.2. Modern Çağda Kur'ân Yorumu

Çağdaş veya modern dünyada gelişen felsefe ve ideolojilerden İslam dünyası da etkilenmiştir. Modern çağdaki karmaşık sosyoekonomik yapı, dini, siyasi ve kültürel gelişmeler, Kur'ân'daki mesajların günümüz Müslümanlarının dünya görüşüne uygun bir

¹⁴² Rassime Bairagdarov, *Sanayi Devrimi Döneminde Din Anlayışı Ve Doğurduğu Problemler*, PQDT - Global (Turkey: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003) (ProQuest Dissertations & Theses Global (2606900312)), 85.

¹⁴³ İsmail Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur'ân'a Yaklaşımlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004), 15.

¹⁴⁴ Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur'ân'a Yaklaşımlar*, 15-16.

¹⁴⁵ İsmail Çalışkan, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020), 246-247.

¹⁴⁶ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: FCR Yayıncılık, 2015), 743-744.

¹⁴⁷ Celal Kırca, *Kur'ân ve Fen Bilimleri* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1994), 15; Şükrü Aydın, *Kur'ân'ın Fırkacılık Olgusuna Yaklaşımı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018), 200.

¹⁴⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 743-744.

bağlama oturtulması için çeşitli zorluklar ortaya çıkarmıştır.¹⁴⁹ İslam coğrafyası, modern çağ olarak adlandırılan bu son üç asrı, derin bir fikri, siyasi, toplumsal ve ekonomik kriz içerisinde geçirmiştir,¹⁵⁰ 19. asrın ikinci yarısından itibaren ise batı dünyasına çok yoğun oranda bağımlı hale gelmiştir.¹⁵¹ İslam coğrafyasının geçirdiği siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmeler, tefsir biliminin gelişimine de etki etmiştir. İslam'ın ilk asırlarında yaşayan müfessirler, tefsir metodolojisi tarafından desteklenen neredeyse her alternatif anlamı listeleyerek Kur'ân ayetleri ile ilgili oldukça detaylı tahmin, çıkarım ve analizlerini sunmuşlardır. Ancak son zamanlarda doğa bilimlerindeki gelişmelerle birlikte Kur'ân'ın kapsayıcı ve evrensel yapısı sayesinde modern çağın düşünce tarzına uyum gösteren pek çok farklı ve yeni yaklaşım barındırdığı da görülmüştür. Modern çağda yaşayan müfessirler, her ne kadar bu çağı tanımakta geç kalmışlarsa da Kur'ân'ın evrenselliği ve tefsir ilminin dinamik yapısına binaen, Kur'ân'ı anlamada yeni enstrümanlar geliştirilebilmişlerdir.¹⁵²

2.2.3. Kur'ân, Kozmos ve Akıl

Kur'ân insanın Allah ile olan ilişkilerinde genel birtakım kurallar koyduğu gibi, doğa kâinat ve eşya ile ilişkilerinde de birtakım prensipler getirmiştir.¹⁵³ Kur'ân ayetlerinde kâinatın yaratılışından, düzen ve işleyişinden, plan ve tasarımındaki eşsizlik ve kozmostaki birçok faaliyet ve tasarruftan doğrudan ve dolaylı birçok delil getirildiği görülmektedir.¹⁵⁴ Bu durum, su ile ilgili Kur'ân ayetlerinin tefsirini incelerken açıkça görülmektedir (Bölüm 3). Ancak, Kur'ân'da kozmosla ilgili verilen ilahi bilgilerin temel amacı, insanları tabiat hakkında bilgilendirmekten ziyade onları Allah'ın yaratma gücü ve ayetleri hakkında bilgilendirerek O'nun gönderdiği ilahi mesaja sevk etmektir.¹⁵⁵ Abdullah Şerkâvi'ye (1737-1812) göre, Kur'ân'ın kozmik olgu ve olaylarla ilgili ayetleri içermesinin sebebi Allah'ın tek yaratıcı olduğunu açık bir şekilde ifade etmek ve insana evrendeki kanunları öğretmek suretiyle bu sayede medeniyetler kurmasını sağlamaktır.¹⁵⁶

Benzer bir şekilde, Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında, muhataplarını yoğun bir şekilde düşünmeye davet ettiğini, düşüncenin önündeki engelleri kaldırdığı ve dini akli

¹⁴⁹ Amer Zulfıkar Ali, "A Brief Review of Classical and Modern Tafsir Trends and Role of Modern Tafasir in Contemporary Islamic Thought", *Australian Journal of Islamic Studies* 3/2 (2018), 39-52.

¹⁵⁰ Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur'ân'a Yaklaşımlar*, 23.

¹⁵¹ Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur'ân'a Yaklaşımlar*, 26.

¹⁵² Çalışkan, *Tefsir Tarihi*, 247-248.

¹⁵³ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 743.

¹⁵⁴ Çiçek, *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır*, 53.

¹⁵⁵ Paçacı vd., *İslâm Dininin Temel Kaynakları*, 60.

¹⁵⁶ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 235.

temellere dayandırdığı açık bir şekilde görülmektedir.¹⁵⁷ Çiçek, Kur'ân'ın insanları aydınlık bir düşünce dünyasına davet ederek inanç sistemini salt rasyonel gerçeklik üzerine kurguladığını belirterek, Kur'ân'da mantıksızlık ve tutarsızlık bulunmadığını ifade etmektedir.¹⁵⁸ Ancak, Kur'ân her ne kadar akla ısrarla vurguda bulunarak aklın faaliyetleri dışında bir iman anlayışını onaylamasa da, Kur'ân'ın akla her şeye çözüm getiren tek yetkin varlık olma vasfını yakıştırdığı da söylenemez. Aklın bilgi alanı varlık dünyası ile sınırlı olduğu için, mutlak gerçekliğe tüm boyutları ile ulaşabilecek bir özellik ve mükemmelliğe sahip değildir.¹⁵⁹

2.2.4. Bilimsel (İlmî) Tefsir Anlayışı

Tedvin faaliyetleri ile birlikte, tefsir ilmi çok katımlı, dinamik bir süreç içerisine girmiş ve Kur'ân-ı Kerîm, belli ekol, mezhep ve düşünce sistematiği çerçevesinde tefsir edilmeye başlanmıştır. Bunlar, mezhebî, işârî, fikhî, ilmî, içtimaî ve modernist tefsir faaliyetleri olarak sınıflandırılabilir.¹⁶⁰ Konumuz bağlamında ilmî tefsirlerin açıklanması önemli görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in inanç, ibadet, ahlak, ahiret, hukuk gibi konularda verdiği mesajlara ilaveten, günümüz bilimini ilgilendiren birçok ifade barındırdığı bilinmektedir. Bu durum tarih boyunca Müslüman araştırmacılar tarafından farklı bilimsel yorum ve çıkarımların yapılmasına vesile olmuştur.¹⁶¹ Kur'ân'dan bir takım ilmi ve felsefî görüşleri çıkarmaya dayalı tefsir türüne ilmî tefsir denmiştir. Günümüz dünyasında en çok rağbet gören¹⁶² aynı zamanda yoğun eleştiriler de alan tefsir faaliyetlerinden birisidir. Kur'ân amacı gereği (Bölüm 2.1.2) kevnî ilimleri kendine temel konu yapmamış olmakla birlikte zaman zaman ilmi konulara temas ettiği görülmektedir.¹⁶³ Ancak bilimsel konular Kur'ân'da detaylı bir şekilde anlatılmamış, bunların çözümlenmesi ve açıklanması muhataplara bırakılmıştır.¹⁶⁴

İlmi tefsir faaliyetlerinin, dirayet tefsirlerinin ortaya çıkması ve Abbasiler dönemindeki ilim ve tedvin hareketlerine kadar dayandırılabilceği söylenmiştir. Kur'ân'ı Kerîm'den çıkarılabilecek ilimleri sınıflandıran Gazzali (ö. 505/1111), ilmî

¹⁵⁷ Çiçek, *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır*, 48-50.

¹⁵⁸ Çiçek, *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır*, 48-50.

¹⁵⁹ Şehmus Demir, *Kur'ân'ın Yeniden Yorumlanması, Batı'yla Münasebetin Kur'ân Yorumuna Yansımaları* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 52-53.

¹⁶⁰ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 197-262.

¹⁶¹ Ahmet Akbaş, "Kur'ân ve Bilim: Kur'ân'ın Söylemleri Açısından Kur'ân-Bilim ilişkisi", *Bilim Tarihi ve Felsefesi*, ed. Ömer Bozkurt (Bilim Tarihi ve Felsefesi Sempozyumu, Mardin, Turkey: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2016), 253.

¹⁶² Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 742.

¹⁶³ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 743-744.

¹⁶⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 743.

tefsiri ilk defa sistematik bir şekilde ortaya koyan ilim adamı olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁵ Gazzali, *Cevahiru'l-Kur'ân* adlı eserinde Kur'ân'ın geçmiş zamanlarda var olan ancak bugün insanların unuttuğu ve günümüzde insanların bilmediği ancak gelecekte ortaya çıkacak tüm ilimlerin Kur'ân'da mevcut olduğunu söylemektedir.¹⁶⁶ er-Râzi ise bunu en güzel şekilde tatbik eden ilk müfessirlerdendir. Celâlüddîn es-Süyûti, Kur'ân'ı ilimlerin kaynağı olarak görmüştür. İslam dünyasındaki ilmi tefsir faaliyetleri her ne kadar Süyûti'den itibaren duraklama dönemine girmiş olsa da Kâtip Çelebi (ö. 1067/1657) ve Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1194/1780) gibi alimler bu konuda münferit kitaplar yazmışlardır. Ancak 19. Yüzyıldan itibaren, batıdaki bilimsel faaliyetlerin etkisi ile el-İskenderâni (ö. 1306/1889) ve el-Kevâkibî (1854-1902) gibi isimler bu konuda eserler kaleme almışlardır. Bu tarihten itibaren İslam dünyasında bu konuda bir farkındalık başlamış, yeni ve özgün kaynaklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tantâvi el-Cevheri (1862-1940), bu konuda yazdığı müstakil tefsir¹⁶⁷ ile İslam aleminde önemli bir farkındalık oluşturmuştur.¹⁶⁸ Cevheri, Kur'ân'da yalnızca yaklaşık 150 ayetin fıkıh ile ilgili olmasına rağmen geçmiş yıllar zarfında İslam alimlerinin çok fazla fıkıh eseri verdiğini belirterek, bilimsel konulara atıfta bulunan 750 kadar ayet üzerinde İslam aleminin kısıtlı eser üretmesini eleştirmektedir.¹⁶⁹ Günümüz bilim insanlarından ve Jeoloji alanında çok sayıda ödül almış bir isim olan Zağlûl en-Neccâr da bilimsel tefsiri savunan isimlerden¹⁷⁰ olup modern dönemde bu alana çok sayıda eser vermiştir.¹⁷¹ En-Neccâr'ın, insanın yaratılışı, arı ve bal, bitkilerin aşılınması, big-bang, evrenin genişlemesi, yeryüzünün etrafından eksiltilmesi ve benzeri hususlarda Kur'ân ayetlerine dayalı oldukça detaylı görüşleri mevcuttur.¹⁷² Ona göre, kevnî ayetleri araştırmak her çağdaki Müslüman alimlerin görevi olup bu ayetlerin açıklanması için mevcut her türlü bilgi türünden faydalanmak gerekmektedir.¹⁷³

İlmi tefsir çabalarının Türkiye'deki ilk temsilcisi Gazi Ahmet Muhtarpaşa (1862-1940) olarak bilinmektedir. O, astronomi ile ilgili ayetleri tefsir ederek, bunların

¹⁶⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 744-752.

¹⁶⁶ M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022), 94.

¹⁶⁷ Tantavi b Cevheri el-Mısri Tantavi Cevheri, *el-Cevâhir fî tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerim* (y.y.: Dârü'l-Fikr).

¹⁶⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 744-752.

¹⁶⁹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 96-97.

¹⁷⁰ Abdullah Temizkan, "Bilimsel Tefsire Farklı Bir Yaklaşım: Zağlûl Neccâr Örneği", *Şarkiyat* 10/1 (2018), 54.

¹⁷¹ Ahmet Akbaş, *Prof. Dr. Zağlûl en-Neccâr İle Bilimsel Tefsir Üzerine* (İstanbul: Nida Yayınları, 2017).

¹⁷² Halil İbrahim Tekin - Gökhan Atmaca, "Bilimsel Tefsirin Serencâmı: Zağlûl En-Neccâr Örneği", *Bitlis İslamiyat Dergisi* 3/1 (2021), 57-81.

¹⁷³ Temizkan, "Bilimsel Tefsire Farklı Bir Yaklaşım: Zağlûl Neccâr Örneği", 54.

Kopernik ilkeleri ile çelişmediğini göstermeye çalışmıştır.¹⁷⁴ Akabinde Mehmet Akif (1873-1936), Elmalılı Hamdi Yazır, Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951), Süleyman Ateş, Celal Yıldırım, Bayraktar Bayraklı ve Celal Kırca gibi isimler tarafından kaydadeğer eserler verilmiştir.¹⁷⁵

Bilimsel tefsir savunucuları, “...bu Kitab’ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik”¹⁷⁶, “...Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık...”¹⁷⁷, “İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur’ân’ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun...”¹⁷⁸, “...Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır”¹⁷⁹ gibi ayetleri esas alarak bu konudaki çalışmalarını ortaya koymuşlardır.¹⁸⁰

Bilimsel tefsir ekolünü destekleyenler, geçmişte tekrarlamak üzere yapılan ilmi çabaların, bugün pek bir şey ifade etmediğini, Kur’ân’ın daha iyi anlaşılması için çağdaş bir anlayışla yorumlanmasının gerekliliğini¹⁸¹ savunmaktadırlar. Bazılarına göre, evreni incelemek ve onun tabii olduğu prensipleri anlamak Allah’ın açık bir emridir.¹⁸² Ancak, bu anlayışa temkinli yaklaşarak, modern dönemde Kur’ân yorumunun kaygan bir zemin üzerinde yapıldığını ve belli bir metoda dayanmayan kontrolsüz faaliyetlerin sahil İslam’ın temel değerlerini sarsabilecek tehlikeler barındırdığını¹⁸³ düşünen tefsirciler de bulunmaktadır. Eş-Şatıbî (ö. 790/1388), Emin el-Hûlî (1895-1966) gibi isimlerin de bilimsel tefsir çabalarına yoğun bir şekilde karşı çıktıkları görülmektedir. Kur’ân’dan bilimsel yorumların çıkarılmayacağını söyleyen bu düşünürlerin temel dayanak noktaları ise Kur’ân’ın temel muhataplarının ilk Müslümanlar olduğunu, Kur’ân’ı onlar gibi anlamamız gerektiği ve onların da bu konuda bize herhangi bir bilgi ulaştırmadıkları, onların anlamayacağı hususların Kur’ân’da mevcut olduğunu kabul etmenin doğru olmadığı ve bunun Arap dili ve lugatinin sınırları dahilinde imkânsız olduğu

¹⁷⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 750.

¹⁷⁵ Mehmet Kaya, “Bilimsel Tefsir ve Değişim”, *Mütefekkir* 3/5 (30 Haziran 2016), 201.

¹⁷⁶ En-Nahl 16/89 (وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ)

¹⁷⁷ el-En‘âm 6/38 (وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أَمَمٌ أَمْثَلَكُمْ مَا قَرَأْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ)

¹⁷⁸ Fussilet 41/53 (سُرِّيهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكُنْ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ), Ayette kullanılan gelecek zaman ifadesinden Allah’ın Kur’ân’da gelecekte keşfedilecek birtakım hakikatler bulunduğunu haber verdiği söylenmiştir.

¹⁷⁹ el-En‘âm 6/59 (وَإِنَّمَا يَنْفَعُ الْغُيُوبَ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي (ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ)

¹⁸⁰ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 95-99.

¹⁸¹ Kırca, *Kur’ân ve Fen Bilimleri*, 16.

¹⁸² Akbaş, “Kur’ân ve Bilim: Kur’ân’ın Söylemleri Açısından Kur’ân-Bilim ilişkisi”, 259.

¹⁸³ Demir, *Kur’ân’ın Yeniden Yorumlanması, Batı’yla Münasebetin Kur’ân Yorumuna Yansımaları*, 11.

yönündedir.¹⁸⁴ Bilimsel tefsire eleştirel yaklaşan bu ilim adamlarına göre, Kur’ân’ın bilimle yorumlanması her ne kadar masum bir çaba olarak gözüксе de Kur’ân’ın kendi tarihinden ve mesajından uzak bir okuma yaparak salt modern bulguları onaylayıcı bir kitap gibi algılanması gibi bir takım problemlerden dolayı tartışmaya açık bir konu olarak kalmaya devam edecektir.¹⁸⁵

Bilimsel tefsirin meşruiyeti, günümüz Türkiye’sinde tefsirciler arasında hâlâ tartışılan bir konudur.¹⁸⁶ Getirilen eleştirilerin yoğunluğu sebebi ile, bilimsel tefsir, İslami İlimler üzerinde ihtisas yapan araştırmacıların yorum yapmaktan çekindiği konulardan biri haline gelmiş ve ortaya çıkan akademik çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır.¹⁸⁷ Akbaş, Kur’ân ve bilimin amaç ve metot konusundaki farklılıklarına rağmen, Kur’ân ayetlerinin bilimsel araştırma konusunda muhataplarını motive ettiğini hatta bilime yol gösterdiğini ifade etmekte¹⁸⁸ ve Kur’ân’ın çağlar üstü, evrensel boyutunun, onu dar sınırlara hapsedmeye çalışan tarihselci ve benzeri yorumlara tamamen zıt olduğunu savunmaktadır.¹⁸⁹ Şimşek ise, 19. yüzyıldan sonra İslam dünyasında bilimsel tefsirlere olan rağbetin sebebini, İslam dünyasının bilim ve teknik üretme konusunda Batının gerisinde kalması ve bu suretle siyasi ve ekonomik üstünlüğü kaybetmesinden gelen bir aşağılık kompleksini aşmak ve böyle bir güdünün aslında İslam dininin özünde olmadığını ispatlamak için ortaya çıkan tahrik edici unsurlar olarak açıklamaktadır.¹⁹⁰ Şimşek’e göre, Kur’ân’da bugün bilimsel dünyada ortak kabul gören birtakım unsurlar mevcuttur ancak bunlar Kur’ân’ın i’cazı kapsamında Kur’ân’ın yüceliği ve evrenselliğini ispatlayan araçlar olup ve bunların amaç haline getirilmemesi gerekmektedir.¹⁹¹ Ateş’e göre ise bilimsel tefsire karşı getirilen eleştirileri olduğu gibi kabul etmek veya tümünü toptan reddetmek doğru bir yaklaşım değildir. Bilimsel tefsir türünden eserlerde, sonradan çürütülen bir takım yanlış ifadeler bulunabileceği gibi, bu ekolü reddeden kişilerin eserlerinde bilimsel tefsiri destekleyici unsurlar bulmak da mümkündür.¹⁹²

¹⁸⁴ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 101-103.

¹⁸⁵ Süleyman Gezer, *Kur’an’ın Bilimsel Yorumu* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009), 192-193.

¹⁸⁶ Kuramer, *Kur’an ve Pozitif Bilim* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020).

¹⁸⁷ Ahmet Akbaş, “Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/15 (2016), 91.

¹⁸⁸ Akbaş, “Kur’ân ve Bilim: Kur’ân’ın Söylemleri Açısından Kur’ân-Bilim ilişkisi”, 277.

¹⁸⁹ Ahmet Akbaş, “Kur’an’ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Yönelik Eleştirilerin Kritiği”, *Kur’an ve Pozitif Bilim*, ed. Turan Çalışkan (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020).

¹⁹⁰ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 93-94.

¹⁹¹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 109-110.

¹⁹² Abdurrahman Ateş, “Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/1 (2002), 138-140.

İlmî tefsir çalışmalarını yoğun bir şekilde destekleyen aşırı bilimselci veya toptan reddeden eleştirel yaklaşımların aksine, muasır ilim adamı olan Yusuf el-Karadâvi'nin görüşleri konumuz bağlamında değerli görülmektedir. Karadavi'ye göre, asrımızda Kur'ân tefsiri yapmak isteyenlerin tabii ve kevnî ilimlere vakıf olması gerekmektedir. Aksi taktirde Kur'ân mesajının asrımızdaki insanlara ulaştırılması eksik kalır.¹⁹³ Ona göre kâinat ve tabiat ilimlerine hâkim kimseler, uzmanlık alanları ile ilgili olarak Kur'an ayetlerine farklı anlamlar yüklemeye çalıştıklarında eleştirilmemeleri gerekmektedir.¹⁹⁴ Karadâvi'ye göre Kur'ân dilinin sadece belli bir zaman diliminde yaşayan insanlara hitap ettiğine yönelik düşünce doğru değildir. Fıkhi hükümlerin zaman ve mekâna göre değişmesi gibi Kur'an tefsiri de esnek ve dinamik bir süreç barındırır.¹⁹⁵ Ancak modern bilimlerin tefsirde kullanılmasının bazı şartları vardır. Bunlar, önyargılardan ziyade delillere odaklanmak, kutsal metinleri yorumlamada tekelsizlik ve zorlamadan kaçınmak ve tüm ümmeti (İslam toplumunu) cehaletle suçlamaktan kaçınmaktır.¹⁹⁶

¹⁹³ El-Karadavi, *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*, 439.

¹⁹⁴ El-Karadavi, *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*, 441.

¹⁹⁵ El-Karadavi, *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*, 439.

¹⁹⁶ El-Karadavi, *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*, 442-443.

3. SU MÜHENDİSLİĞİ BAĞLAMINDA İLGİLİ KUR'ÂN AYETLERİNİN TEFSİRİ

Kur'ân-ı Kerîm'de suya birçok yerde atıf yapılmıştır. *Su* (ماء) kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de 60 defadan fazla geçerken, *nehir* kelimesi 50 defadan fazla; *deniz* kelimesi 40 defadan fazla; *çeşme*, *pınar*, *yağmur*, *dolu*, *bulut* ve *rüzgâr* gibi ilişkili kelimeler ise daha az görülmektedir.¹⁹⁷ Su kelimesinin geçtiği yerlerin çoğunda, modern bilimde H₂O molekülüne denk gelen madde olarak standart su kastedilmektedir. Ancak, bazı yerlerde sperm ([el-Furkân 25/54](#), [es-Secde 32/8](#), [el-Mürselât 77/20](#), [et-Târik 86:5-7](#)) ve sıvı ([İbrâhîm 14:16](#)) anlamlarında da geçmiştir. Bazı yerlerde yağmur ([en-Nûr 24:43](#), [er-Rûm 30:48](#), [Lokmân 31:34](#), [eş-Şûrâ 42:28](#)), nehir ([el-En'âm 6:6](#), [er-Ra'd 13:3](#), [İbrâhîm 14:32](#), [en-Neml 27:61](#), [Nûh 71:12](#)), pınar ([el-Bakara 2:60](#), [Yâsîn 36:34](#), [el-Kamer 54:11-12](#)) ve deniz ([en-Nahl 16:14](#), [Fâtır 35:12](#)) anlamlarında da kullanılmıştır.¹⁹⁸

Bu bölümde, Kur'ân ayetleri on dört ayrı kategoride incelenmiştir. Alt bölümler, Kur'ân-ı Kerîm'de ilgili ayetlerin Su Kaynakları Mühendisliği ile ilişkilendirilerek gruplandırması suretiyle oluşturulmuştur. Ancak, bu bölümde su bilimi ile ilgili modern bilgi ve bulgulara (mümkün mertebe) yer verilmemiş, tefsir literatüründeki açıklama ve yorumların verilmesi ile yetinilmiştir. Sınıflandırması yapılan konular ile ilgili modern su mühendisliği yaklaşımları ise Bölüm 4'te detaylı işlenmiştir. Bu yaklaşımımızın amacı, çalışmanın motivasyonu kapsamında, su kaynakları ve su mühendisliği ile ilgili İslami bakış açısının daha işlevsel ve net bir şekilde ortaya konulması ve ardından bunların muasır bulgularla ne derece desteklendiğinin irdelenmesidir.

Yaptığımız sınıflandırmaya göre, söz konusu Kur'ân ayetleri bazen birden çok sınıfla ilgili olabilmektedir. Benzer bir şekilde, Kur'ân'ın kendine has yapısından dolayı, bazı ifadeler gerek aynı gerekse farklı kelimelerle tekrar edilmiştir. Unutulmamalıdır ki, Kur'an-ı Kerîm'de su ile ilgili anlatılan bilgiler, suyun sadece işlev, fonksiyon ve vasıfları ile ilgili değildir. Bundan ziyade, muhatabın yaratıcıyı tanınması, düşünmesi, şükretmesi, takdis etmesi ve suyun canlılar için ne derece önem ve ihtiyaç attettiği; kulların bu ihtiyacın farkına vararak doğayı seyretmesi, anlaması ve bu olay ve döngülerden ders alması için serdedilen öğütler ve zihin açıcı faaliyetler ile ilgilidir.

Bu bölümde, Kur'an ayetlerinin anlaşılmasını desteklemek üzere hadislerle de yer verilmiştir. Ancak, hadisler için ayrı bir bölüm tahsis edilmemiş, özellikle klasik

¹⁹⁷ Haleem, *Understanding the Qur'an*, 31.

¹⁹⁸ Hacı Mehmet Günay, "Su", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2009 (Erişim 5 Aralık 2022).

müfessirlerin metoduna uyularak Kur'an ayetlerini desteklemek ve açıklamak üzere bunlar yeri geldiğinde bölüm içerisinde kullanılmıştır.

Bölüm 3.1, evren, canlılar ve insanın yaratılışında suyun yeri ve fonksiyonu ile ilgili varoluşsal veya yaratılış ile ilgili yaklaşımları içermektedir. Bu bölümde yer verilen ayetler kozmik ve kısmen müteşâbih ayetleri içerdiği için Kur'an'ın genellikle insani melekeler ile anlaşılması güç olan doğa veya akıl üstü yorumlarını yansıtmaktadır. Söz konusu bu ayetler müfessirler tarafından oldukça sınırlı bir yaklaşımla tefsir edilmiş ve konu ile ilgili nispeten tahmini yorumlar serdedilmiştir. Bölüm 3.2'de, suyun gökten indirilmek sureti ile yağışın oluşumu bağlamında gelen Kur'an ayetlerinin detaylı tefsiri verilmiştir. Bölüm 3.3'te Kur'an'da sıkça başvurulduğu şekliyle, yeryüzündeki suyun insan için ne gibi ders, ibret ve öğütler barındırdığı özetlenmiştir. Bölüm 3.4, insan ve diğer canlılara verilen rızıklar, yani gıda güvenliği bağlamında Kur'an'ın yaklaşımlarını içermektedir. Bölüm 3.5'te suyun yeryüzüne hayat vermesi, yeryüzündeki canlı çeşitliliğinin sağlanması ve kuraklığın giderilmesindeki rolü ve fonksiyonuna ilişkin tefsir kaynaklarındaki açıklama ve yorumlara yer verilmiştir. Bölüm 3.6'da tatlı ve tuzlu su ayırımına girilmiş, bunların ne gibi farklılıklar içerdiği, Kur'an yorumu perspektifinden açıklanmıştır. Bölüm 3.7'de tatlı su kaynaklarının oluşumu, insan için bunun işlev ve fonksiyonları ve heterojen dağılımı ile ilgili ayetler ve ilgili yorumlar sıralanmıştır. Bölüm 3.8'de günümüzde sıkça vurgusu yapılan tatlı suyun sınırlılığı konusu ile ilgili ayetler yer almaktadır. Yaratılmış her şeyde olduğu gibi, su kaynaklarının da belli bir ölçü ve sınırla var olması konusunda eşsiz ifadeler ve müfessirlerin detaylı yaklaşımları açıklanmıştır. Bölüm 3.9 kapsamında, modern çağda oldukça önemli olan, suyun insana ve canlılara tahsisi için depolanması ve bunun hikmetleri ile ilgili gelen ayetler incelenmiştir. Kanaatimizce, bu detayların Kur'an'da yer alması, burada kullanılan Kur'an kelimeleri ve müfessir yorumları oldukça ilgi çekicidir. Bölüm 3.10'da ise modern hidroloji açısından oldukça önemli olan, suyun vadi ve havzalarda toplanması ile ilgili ayetler sınıflandırılmıştır. Akabinde, yine hidrolik ve hidroloji bilimi açısından oldukça önemli olan suyun taşınması, iletilmesi ve hareketi konusu Bölüm 3.11'de işlenmiştir. Bölüm 3.12'de, yeraltında suyun kaybolması veya derine çekilmesinin imkânı ve yüzey sularının insan için ne denli önemli olduğu konusunda değinilmiştir. Suyun kirliliğinin giderilmesindeki fonksiyonu ise Bölüm 3.13'te detaylandırılmıştır. Son olarak, Mühendislik bilimlerinin en önemli konularından biri olan sistem bazlı yaklaşım, ölçü ve denge ile ilgili Kur'an ayetleri ve bunların yorumları k-d-r (قدر) kelimesi bağlamında Bölüm 3.14'te incelenmiştir. Yukarıda listelenen konular da dikkate

alındığında, bu bölümdeki temel amacımızın, Su Kaynakları Mühendisliği konusunda modern bilim tarafından inceleme konusu olabilecek terim ve kavramlar ile ilgili Kur’ân ayetlerinin klasik ve bazen de modern yorumlarına yer verilmesi olduğu görülecektir.

3.1. Yaratılış Açısından Suyun Yeri ve Fonksiyonu

Kur’ân ayetlerine bakıldığı zaman, suyun evrenin yaratılıştan önce mevcudiyeti veya ilk yaratılan şeylerden olduğu ([Hûd 11/7](#)) ifade edilmektedir. Buna ilaveten, bütün canlıların sudan yaratıldığı şeklinde tanımla suyun eşsiz bir yaratılış maddesi olduğu vurgusu yapılır ([el-Enbiyâ 21/30](#)). Akabinde, beşer olan insanın sudan yaratıldığı da belirtilmiştir ([el-Furkân 25/54](#) ve [et-Târık 86/5-7](#)). Bu bölümde, söz konusu ve destekleyici Kur’ân ayetleri genelden özele doğru incelenecektir.

3.1.1. Evrenin Yaratılması

Evrenin yaratılması ile su ilişkisi üzerine en kapsamlı ayet, Hûd Sûresi’nde geçmektedir. Buna göre;

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

“O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş’ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, (Resûlüm!): «Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz» desen, kâfir olanlar derhal «Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir» derler”.¹⁹⁹

Allah’ın arşının su üzerinde olması hususunun, tasavvur edilmesi ve anlaşılması oldukça güç olmasına rağmen birçok müfessir tarafından kozmosun yaratılışı öncesi suyun mevcudiyetine dalalet ettiği ifade edilmiştir. Burada arş kavramının detaylarına girmek, çalışmamızın amacı dışındadır. Ancak suyun kalem, arş, nur, karanlık gibi yaratılan ilk şeylerden olduğunun klasik İslam tarihçileri tarafından ifade edildiğini belirtmek yerinde olacaktır.²⁰⁰ Kurtubî’ye göre Allah’ın arşı ve su, yer ve gökler yaratılmadan önce²⁰¹ yaratılmıştı.²⁰² İbn Kesîr’in Mücâhid, Vehb b. Münebbih, Katâde, İbn Cerîr ve erken dönem İslam bilginlerine dayandığı görüşe göre, bu ayet her şeyin yaratılışından önce suyun var olduğunu göstermektedir.²⁰³ Ancak, her ne kadar bu ayette

¹⁹⁹ Hûd 11/7

²⁰⁰ Ziya Polat, “Klasik İslam Tarihçilerinin Kalem Anlatısı”, *Mukaddime* 8/1 (25 Temmuz 2017), 99-115.

²⁰¹ Orijinal metin: “أن خلق العرش والماء قبل خلق الأرض والسماء”

²⁰² Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 9/8.

²⁰³ İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 4/265.

ماء olarak adlandırılan madde, insan algısında su olarak yer almış olsa da, bu maddenin bugünkü anlamda su olup olmadığını, ya da özelliklerini ve niteliklerini anlamak çok zordur. Başaran'a göre, yaratılışa ilgili benzer ifadeler Yunan ve Babil kutsal metinleri ve Eski Ahit gibi çeşitli dini metinlerde de bulunabilmektedir.²⁰⁴ Konunun diğer detayları, çalışmamızın kapsamı dışındadır.²⁰⁵ Buradan itibaren, Kur'ân'da suyun canlılar ile ilişkisinden bahseden ayetleri detaylandırmak yerinde olacaktır.

3.1.2. Canlıların Yaratılması

Su-canlı ilişkisini gösteren en kapsamı ayetlerden biri el-Enbiyâ suresinde mevcuttur:

أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ

“İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?”²⁰⁶

Bu ayette, su-canlılık ilişkisi göklerin ve yerin ayrılması olayından hemen akabinde zikredilerek suyun yaratılış sürecindeki ilgi çekici rolü anlatılmaktadır. Celâleyn tefsirine göre, bu ayette su, “Erkek ve kadın üreme sıvıları” olarak yorumlanmaktadır.²⁰⁷ Ancak, geleneksel Kur'an tefsirlerinin birçoğu bu ayetteki ماء kelimesini, (standart) “su” olarak yorumlamıştır. ²⁰⁸ İbn Kesîr bu ayeti, Hz. Muhammed'in (sav) “Her şey sudan yaratılmıştır” hadisi çerçevesinde “Her canlının aslının su olduğu” yönünde tefsir etmiştir.²⁰⁹ Her ne kadar bu çalışma kapsamında “gökler ve yerin yapışık olması” konumuz dışında olsa da günümüz bilgi birikimi zaviyesinden bakınca miladi 1132-1134'lü yıllarda yazılmış el-Keşşâf'ta²¹⁰ bu konu ile ilgili ilgi çekici bir yorum bulunmaktadır. Zemahşerî, “gökler ve yerler yapışık haldeydi, aralarında uzay

²⁰⁴ Abdullah Başaran, “Mekânın Yaratılışı, Mekânda Yaratılış: Yaratılış Anlatılarında Evrenin Aporetik Kökeni”, *Hitit Theology Journal* 21/1 (2022), 567-604.

²⁰⁵ Bu konuda bk. Zeki Yıldırım, “Enbiya, 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (11 Temmuz 2013), 47-76; Hasan Haliloğlu - Kübra Nur Başaran, “Kâinatın Yaratılışı ve Yok Oluşu (Tefsirler ve Modern Bilimler Işığında)”, *Ağrı İslami İlimler Dergisi* 8 (30 Haziran 2021), 20-51.

²⁰⁶ el-Enbiyâ 21/30

²⁰⁷ Jalal Al-Din Al-Suyuti - Jalal Al-Din Al-Mahalli, *Tafsir Al-Jalalayn: Great Commentaries of the Holy Quran*, çev. Feras Hamza (Independently Published, 2019).

²⁰⁸ A Yusuf Ali, *The Holy Quran: Text, Translation And Commentary* (Goodword Books, 2003); Mustafa Khattab, *The Clear Quran: A Thematic English Translation of the Message of the Final Revelation* (Book of Signs Foundation, 2016); Sayyid Abul A'la Mawdudi, *Towards Understanding the Qur'an: English Only Edition* (Kube Publishing Ltd, 2016); Marmaduke William Pickthall, *The Meaning of the Glorious Koran* (New American Library, 1953).

²⁰⁹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 5/297.

²¹⁰ Özek, “el-Keşşâf”.

boşluğu, bir açıklık veya boşluk yoktu, Allah onların arasını ayırdı” diyerek bu bilginin Kur’ân’da yer almasını henüz kendi zamanında iken bir mucize olarak tanımlamıştır.²¹¹ Ayetin diğer yorumunun çalışmamız kapsamında özellikle ele alınması gerekmektedir. Zemahşerî’ye göre, bu ayet, “göklerin ve yerin arasının yağmur ve bitkiler ile ayrılmış olması” anlamına da gelebilir.²¹² Buna ilaveten, ayetin sonunda geçen canlı olan her şeyin sudan yaratılma meselesi el-Keşşâf’ta üç farklı yorum ile izah edilmektedir. Bunlardan ilki [en-Nûr 24/45](#)’daki “Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır” ifadesi gibi mutlak sudan yaratılmadır. İkincisi, “canlıların suya olan aşırı ihtiyaçları, arzuları ve susuzluğa dayanamamaları sebebiyle sanki onları sudan yaratmış gibiyiz” şeklindedir. Son olarak, eğer kendinden önceki fiilin iki mef’ûl aldığı düşünülürse, “her canlının mutlaka içinde suyun bulunduğu bir sebep ile meydana getirilmesi” yorumu da geçerlidir.²¹³ Kurtubî de ilk iki yorumu alıntılararak, tüm canlıların “sulb suyundan” yaratılmış olabileceği yorumunu eklemiştir.²¹⁴ Fahreddin er-Râzî’ye göre, göklerin ve yerin başlangıçta yapışık olması Yahudi ve Hristiyanlar tarafından bilinen bir mesele olduğu için ayette “görmediler mi? (أَوَلَمْ يَرَوْا)” ifadesi geçmiştir.²¹⁵ Râzî’nin tefsirinde Tevrat’tan yapılan şu alıntılar mevcuttur:

“أن الله تعالى خلق جوهره، ثم نظر إليها بعين الهيبة فصارت ماء، ثم خلق السموات والأرض منها وقتئذ بينهما”

*“Allah bir cevher (öz) yarattı. Sonra ona heybet gözü ile nazar etti de, böylece o, bir su oluverdi. Sonra ondan gökleri ve yeri yaratıp, onları birbirinden ayırdı”.*²¹⁶

Bu konuda, günümüzde basılan Tevrat’ın Türkçe tercümesini de alıntılar yapmak yerinde olacaktır:

*“Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı’nın Ruhu suların üzerinde hareket ediyordu. Tanrı, “Işık olsun” diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı... Tanrı, “Suların ortasında bir kubbe olsun ve suları birbirinden ayırsın” diye buyurdu ve öyle oldu. Tanrı gökkubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı...”*²¹⁷

²¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/426.

²¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/426.

²¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/428.

²¹⁴ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 11/284.

²¹⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 22/137.

²¹⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 22/137.

²¹⁷ Kutsal Kitap, *Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)* (Korea: Yeni Yaşam Yayınları, 2014), Yar. 1:8.

Kanaatimizce, Râzî burada Kitâb-ı Mukaddes'te geçen ayetin birebir çevirisinden ziyade, ayetten kendi anladığını not etmiştir. Râzî'nin aktarımı ile Kitâb-ı Mukaddes çevirisi arasındaki farklılıkları dinler tarihi uzmanlarına, modern bilimde gök ve yerin ayrılmasını da kozmoloji uzmanlarına bırakarak konunun su ile ilgili detaylarına devam etmek yerinde olacaktır. Râzî gökleri ve yerin ayrılmasında suyun yeri ile ilgili Zemahşeri'ye benzer bir şekilde İbn-i Abbas ve Hasan el-Basrî'ye dayandırdığı görüşte Allah'ın gökleri yağmur, yeri de bitki ve ağaçlarla ayırdığını ifade etmiştir. Râzî'ye göre, ayetteki “her canlı şey” diye tanımlanan unsurdan kastın ne olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Asrımızda her ne kadar bunun anlaşılması zor değilse de Mefâtihu'l-ğayb kitabındaki ifadelerden Râzî'nin yaşadığı devirde bitki ve ağaçları canlı kapsamında değerlendirmeyenler olduğu anlaşılmaktadır. Râzî'ye göre bu ayrımı yapanlar yanılmıştır. Zira Râzî, bu ayetin tefsirinde bitki ve ağaçların da canlılar sınıfına dahil olduğunu sudan yaratılma ayetinden yaptığı çıkarımla ilgi çekici bir şekilde savunmaktadır.²¹⁸ Begavî ise, “bütün canlıların gökten indirilen su ile hayatlarını devam ettirmeleri” yorumunu tercih etmiştir.²¹⁹ İbn Âşûr bu konuda hayvanların yoğun nem içermesi ve nem/rutubet olmadan yaşayamamaları yorumunu getirmiştir.²²⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi, son devirdeki bilimsel bulguları da yorumuna katarak oldukça özgün çıkarımlarda bulunmuştur. Ona göre, bu ayette, sudan maksadın sperm veya nutfе olduğunu söylemek, neslini sperm kullanmadan devam ettirebilen canlıların da mevcudiyetine binaen doğru değildir. Elmalılı'ya göre, bütün elementlerin hidrojenin meydana gelmesi ve hidrojenin de suyu oluşturan en önemli element olması, evrenin yaratılışı ve ayette geçen bitişik olma ve ayrılma olayları ile irtibatlıdır.²²¹ Amerikalı astronom ve kozmolojist Carl Sagan'a göre hidrojen, tek protonlu en basit element olup, bütün atomlar yıldızlarda üretilmektedir. Ona göre, “*Bir yıldız, hidrojenin daha ağır atomlara dönüştürüldüğü kozmik bir mutfaktır*”. *Yıldızlar, büyük bir bölümü hidrojen olan yıldızlararası gaz ve tozun yoğunlaşması sonucu oluşmuşlardır. Hidrojen, kozmosu başlatan büyük patlamada meydana gelmiştir.*²²² Sagan'a göre, fosil kayıtlarından yaptığımız çıkarımlara göre, dünyadaki yaşam yaklaşık 4 milyar yıl önce ilkel dünyanın “gölet ve okyanuslarında” başlamıştır. İlk canlılar basit, tek hücreli organizmalardan ibaret idi. Canlılığın başladığı o günlerde yıldırımlar ve güneşten gelen ultraviyole ışınlar,

²¹⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 22/137.

²¹⁹ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 5/316.

²²⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 17/56.

²²¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/449.

²²² Carl Sagan, *Kozmos - Evrenin ve Yaşamın Sırları* (Altın Kitaplar, 2018).

ilkel atmosferdeki hidrojen açısından zengin molekülleri parçalamış ve bu parçalar “tesadüf eseri/kendiliğinden” daha kompleks molekülleri oluşturmuşlardır. İşte okyanuslarda çözünen bu organik maddeler yavaş yavaş daha kompleks hale gelerek tamamen tesadüf eseri bir şekilde kendisini kopyalayabilen bir molekül (DNA) ortaya çıkarmışlardır.²²³

Nihai bağlamda, su canlı varlıkların en hayati yapıtaşdır. Canlıların toplam vücut ağırlıklarının ortalama %70’i, içerdikleri moleküllerinin ise %99’u sudur. Bunun dışında kalan protein, yağ, şeker, vitamin, tuz vb. bileşenler canlıların sadece %1’lik kısmını oluşturmaktadır.²²⁴ Buna rağmen, suyun canlıların biyokimyasal aktivitelerindeki görevi ve fonksiyonu henüz yeni çalışılmaya başlanan konulardan biridir.²²⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de el-Enbiyâ 21/30 özelinde belirtilen su ve canlılık ilişkisi ister tüm canlılığın sudan yaratıldığı, isterse canlı çeşitliliğinin suya olan hayati bağı söz konusu olsun henüz tam olarak açıklanamamış olup önümüzdeki yıllarda önemli birtakım sonuçlara ışık tutacağı görülmektedir.²²⁶ Kanaatimizce suyun veya suyu oluşturan elementlerin ilk yaratılıştaki mevcudiyeti, fonksiyonu ve rolü konusunda özellikle pozitif bilimler sahasında çalışan akademisyenler tarafından daha detaylı araştırma ve çalışmalar yapılması gerekmektedir.²²⁷

[el-Enbiyâ 21/30](#) ayetine benzer bir şekilde, Nûr Sûresinde su-yaratılış arasında daha spesifik bir ilişki göze çarpmaktadır. Buna göre;

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَّن يَمْشِي عَلَى بَطْنٍ وَمِنْهُمْ مَّن يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّن يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Allah, her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür... Allah dilediğini yaratır; şüphesiz Allah her şeye kadirdir.”²²⁸

Corpus Qur’an veri tabanına göre d-b-b (د ب ب) harflerinden gelen دَابَّة (tekil) ve دواب (çoğul) kelimesi Kur’ân’da toplam 18 defa geçmektedir. Bunların çoğunda

²²³ Carl Sagan, *Cosmos* (Random House Publishing Group, 2011).

²²⁴ E. Del Giudice - V. Elia Tedeschi A., “The Role of Water in the Living Organisms”, *International Journal on Neural and Mass - Parallel* 19/4 (2009), 355.

²²⁵ Giudice - Tedeschi, “The Role of Water in the Living Organisms”, 355.

²²⁶ Suyun canlılardaki fonksiyonu üzerine detaylı çalışmalar için bk. H. Caspers, “The State and Movement of Water in Living Organisms”, *Internationale Revue der gesamten Hydrobiologie und Hydrographie* 52/2 (01 Ocak 1967), 298-298; G. E. Fogg (ed.), *The State and Movement of Water in Living Organisms* (Cambridge University Press, 1965).

²²⁷ Konu ile ilgili Türkiye’deki literatür için bk. Günay, “Kur’an ve Sünnet Işığında Varlık Evrelerinin Merkez Paydaşı Su”; İlhami Günay, “Kur’an-ı Kerim’in Dünya Hayatıyla İlgili Âyetlerinde Su”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014), 205-233.

²²⁸ en-Nûr 24/45

“yaratık/hareket eden yaratık/hayvan” olarak çevrilmiştir.²²⁹ İsfahânî, bu kelimenin “الدَّبُّ” veya “الدَّيْبُ” kökünden geldiğini belirterek bunların “hafif yürümek”²³⁰ anlamına geldiğini ve özelden genele doğru, haşereler, bütün hayvanlar ve debelenen (hareket eden) her şey için kullanılabildiğini belirtir.²³¹ Bu anlama ilaveten, Halebî’ye göre, “içecek ve hastalık/belâ”²³² anlamlarında da kullanılır.²³³ Buradaki دَابَّةٌ kelimesi her ne kadar TDV meali tarafından canlı olarak çevrilmişse de, diğer birçok mealde²³⁴ “hayvanlar” olarak tercüme edilmiştir. Taberî²³⁵ ve İbn Kesîr²³⁶ tefsirlerinden anlaşıldığı üzere ayetin devamındaki «*kimi iki ayağı üstünde yürür*» (وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رَجْلَيْنِ) ifadesinden dolayı insanlar da bu kapsama girmektedirler. Bu kelime, Râzî tarafından “melekler ve cinler dışında, yeryüzünde debelenen ve meskenleri burası olan” türler olarak yorumlanmıştır.²³⁷ Bu konudaki yorumlara günümüz zaviyesinden bakılacak olursa, دَابَّةٌ kelimesine modern biyolojide hayvanlar olarak tanımlanan ve insanları da içine alan tür en yakın anlamı vermektedir. Ayetin devamında hayvanlar, karın üstünde, iki ayak ile ve dört ayak ile m-ş-y edenler şeklinde sınıflandırılmıştır. Ayette kastedildiği gibi مشي kelimesinin sürünenler için kullanılması, karnı üzerinde yürüyenler gibi bir çeviriyi ortaya çıkaracağı için bu kelimenin Kur’ân-ı Kerîm’deki karşılığı olarak yürümek kelimesinden ziyade “yer değiştirme” olmalıdır. Ayetteki yürüme ifadesinin (مشي) kelime anlamına bakılacak olursa; İsfahânî²³⁸ ve Halebî’ye²³⁹ göre, مشي kelimesinin aslı, irade ederek ve seçerek bir yerden başka bir yere intikal etme olarak tanımlanmaktadır.

Modern biyologlara göre yeryüzündeki bütün canlılar beş ayrı kategoriye ayrılmaktadır. Buna göre, mevcut canlı çeşitliliği bakteri/algler, protistalar, mantarlar, bitkiler ve hayvanlar alemi olarak sınıflandırılmıştır. Tüm hayvanlardan yaklaşık 1,75 milyon tür tespit edilmiş olup bunun büyük çoğunluğu yaklaşık 1 milyon alt tür ile hayvanlardan ibarettir. Hayvanların da kahir ekseriyeti, çoğunluğunun böceklerin arz ettiği omurgasızlar sınıfından oluşmaktadır. Omurgalılar ise balıklar, amfibiler,

²²⁹ The Quranic Arabic Corpus, “The Quranic Arabic Corpus - Word by Word Grammar, Syntax and Morphology of the Holy Quran” (Erişim 01 Şubat 2023), “Aranan: د ب ب”.

²³⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 373.

²³¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 306.

²³² Orijinal ifade: ويستعمل في الشراب والبلَى

²³³ el-Halebî, *Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, 2/3.

²³⁴ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Meali* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015);

Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991).

²³⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/203.

²³⁶ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 6/67.

²³⁷ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, 17/122.

²³⁸ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 769.

²³⁹ el-Halebî, *Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, 4/94.

kertenkeleler, kuşlar ve memelilerden ibarettir.²⁴⁰ Sinirbilimci ve Biyolog Sinan Canan’a göre, tüm canlılar bir şekilde hareket eder. Ancak, tümü yer değiştiremezler (örneğin bitkiler). Hayvanlar alemindeki bireylerin tümü ise yer değiştirme özelliğine sahiptir. Yer değiştirme yeteneği merkezi işlem birimi olarak tanımlanan beynin varlığını mecbur kılar.²⁴¹ Bu tanımlama, “bilinçli yapılan yer değiştirme faaliyeti” olarak İsfahânî ve Halebî gibi bilginlerin Kur’ân’dan yaptıkları çıkarıma oldukça yakın bir bakış açısı sunar.

Ayetteki su ile ilgili detaya bakılacak olursa, [el-Enbiyâ 21/30](#) ayetine benzer bir şekilde, burada ماء kelimesi bazı mütercimler tarafından “yaratılış sıvısı” olarak yorumlanmıştır²⁴². Taberî tefsirinde ise “sperm”²⁴³ olarak te’vîl edilmiştir.²⁴⁴ Benzer bir şekilde, birçok tefsirde bu kelimenin karşılığı “sperm” veya “sıvı” olarak verilmiştir. İbn Kesîr, bu ayetin tefsiri olarak çeşitli şekil, renk ve hareket ve durma biçimleriyle tüm farklı hayvan türlerinin tek tür bir sudan yaratıldığı şeklinde yorumlamıştır.²⁴⁵ Öte yandan, bu ayette ماء kelimesi nekire olarak kullanılmıştır. [el-Enbiyâ 21/30](#) ayetinde ise bu kelime marife olarak (الماء) şeklinde kullanılmıştır. Zemahşerî’ye göre, [el-Enbiyâ 21/30](#) ayetinde marife olarak bahsedilen “su” ile [en-Nûr 24/45](#) ayetinde nekire olarak bahsedilen “su” farklı şeylerdir. Ona göre marife olarak nitelenen su, “bütün canlıların kendisinden yaratıldığı” sudur.²⁴⁶ Râzî’nin “ilk yaratılan cevher olarak” tanımladığı ve su olarak nitelendirdiği madde²⁴⁷ de budur. Nekire olarak bu ayette geçen su ise Zemahşerî tarafından “suyun o canlıya özgü türü” veya “nutfe” olarak yorumlanmıştır.²⁴⁸ Râzî de benzer bir şekilde nekire olarak kullanılan ماء ifadesinin “o canlıya mahsus bir tür su”²⁴⁹ olarak yorumlayarak [el-Enbiyâ 21/30](#) ayetindeki الماء ifadesinin pek çok farklı alt türe ayrıldığını belirtmiştir. Nihai bağlamda, birçok tefsirde, yukarıda yorumları listelenen iki ayet birbirini tamamlayıcı olarak verilmiştir.

²⁴⁰ George McKay - Fred Cooke, *The Encyclopedia of Animals: A Complete Visual Guide* (University of California Press, 2004), 14.

²⁴¹ Sinan Canan, *İFA İnsanın Fabrika Ayarları 1. Kitap Beden* (Tuti Kitap, 2019).

²⁴² M.A. Abdel Haleem, *The Qur’an/a new translation by M.A.S. Abdel Haleem* (Oxford University Press, 2005).

²⁴³ Orijinal ifade: يعني من نطفة

²⁴⁴ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, 19/203.

²⁴⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü l-Kur’âni l-‘azîm*, 6/67.

²⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/770.

²⁴⁷ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, 17/122.

²⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/770.

²⁴⁹ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, 17/122.

3.1.3. İnsanın Yaratılması

Evrenin yaratılışı ve canlıların yaratılışına ek olarak, birtakım ayetler insan yaratılışı ile su ilişkisini daha detaylı bir şekilde işlemektedir. Buna göre insan türünün yaratılması da sudan gerçekleşmiştir:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا²⁵⁰ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا

“Sudan (meniden) bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet (kan ve evlilik bağından doğan) yakınlığa dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter”²⁵⁰

Taberî,²⁵¹ İsfahânî²⁵² ve daha birçok müfessir ve dilbilimciye göre, bu ayetteki بَشَرًا ifadesi “insan” anlamına gelmektedir. Ayetteki su (ماء) kelimesi ise İbn Kesîr,²⁵³ Begavî²⁵⁴ ve çoğu müfessir tarafından, “nutfe” olarak yorumlanmıştır.²⁵⁵ Ancak, Fahreddin er-Râzî, burada hem su hem de sperm anlamında kullanmayı tercih etmiştir.²⁵⁶ Nihai bağlamda, aynı sûre içerisinde gökten tertemiz suyun indirilmesi ([el-Furkân 25/48-49](#)) ve tatlı ve tuzlu iki denizin birleşip karışmaması ([el-Furkân 25/53](#)) ile ilgili ayetlere müteakip insanın sudan yaratıldığının ([el-Furkân 25/54](#)) zikredilmesi ilgi çekicidir. İbn Âşûr, bu ayet ile önceki ayetler arasında münasebet kurmuştur. Ona göre bu ayet, oluşma sürecinde Allah'ın kudretinin inceliklerine; şekil ve konumları farklı da olsa suyun hayatın kaynağı olduğuna delil teşkil etmektedir. En şerefli varlık olan insan²⁵⁷ sudan yaratılmıştır. Ona göre, beşerin ilk hali sudur, ancak bunun akabinde beşer yine suyun değişik bir formu olan nutfeden yaratılmıştır.²⁵⁸ Son olarak, insanın nutfeden yaratılışını hatırlatan bu ayet, et-Târik 86/5-7 tarafından da desteklenmektedir. Buna göre:

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ
خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ
يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ

“İnsan neden yaratıldığına bir baksın!

Atılan bir sudan yaratıldı.

(O su) sırt ile göğüs kafesi arasından çıkar.”²⁵⁹

Müfessirler, bu ayette genellikle “su” kelimesinin dışındaki diğer unsurları yorumlamışlardır. İbn Kesîr buradaki su ifadesine “meni”²⁶⁰ demiştir. Bütün müfessirler,

²⁵⁰ el-Furkân 25/54

²⁵¹ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 19/284.

²⁵² İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 142.

²⁵³ Orijinal ifade: “أَيُّ: خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ ضَعِيفَةٍ، فَسَوَّاهُ وَعَدَلَهُ، وَجَعَلَهُ كَامِلَ الْخَلْقَةِ، ذَكَرًا أَوْ أُنْثَى، كَمَا يَشَاءُ.”

²⁵⁴ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/90.

²⁵⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 6/7.

²⁵⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 24/175.

²⁵⁷ İbn Âşûr'a göre, ayette geçen beşer kelimesinin بَشَرًا formunda tenvin ile gelmesi, insanı tazîm içindir.

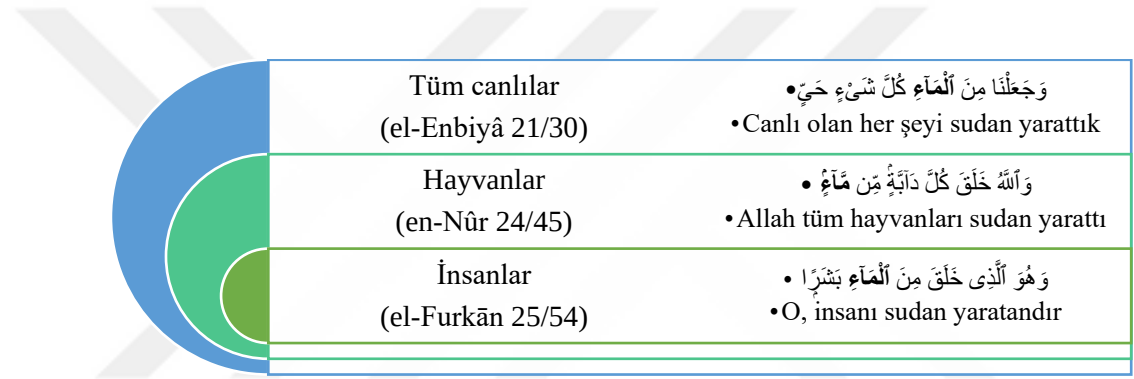
²⁵⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 19/55.

²⁵⁹ et-Târik 86/5-7

²⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 8/368.

buradaki suyu H₂O anlamındaki su olarak değil, erkek ve kadından gelen üreme sıvıları olarak değerlendirmiştir. Hemen hemen bütün geleneksel tefsirlerde bu su “erkeğin bel kemiği ile kadının kaburga kemikleri arasından çıkan su”²⁶¹ olarak yorumlanmış olup, bu ayet etrafındaki genel tartışma insanın yaratılışı ile ilgili hususlar olmuştur.

Nihai bağlamda, Kur’ân’a göre suyun yaratılışı ile ilişkisini gösteren ayetler, i) direk sudan yaratılma, ii) yaratılış sıvısı ve iii) canlıların suya olan yoğun ihtiyaçları bağlamında sınıflandırılabilir.²⁶² Kur’ân-ı Kerîm’e göre, gökler ve yerin yaratılmasından önce mevcut olan ilk maddelerden biri sudur²⁶³. Her canlı varlık sudan yaratılmıştır.²⁶⁴ Hayvanlar sudan yaratılmıştır,²⁶⁵ insanlar sudan yaratılmıştır.²⁶⁶ Müfessirlerin konuya getirdikleri detaylı izahat yukarıda verilmiş olup su-yaratılış ilişkisi üzerine yapılan değerlendirmenin özeti Şekil 3.1’de sunulmuştur.



Şekil 3.1. Kur’ân’a göre su ve yaratılanların ilişkisi

3.2. Suyun Gökten İndirilmesi ve Yağışın Oluşumu

Suyun gökten indirilme hadisesi, Kur’ân-ı Kerîm’de oldukça sık dile getirilen bir vakıadır. Bu alt bölümde, Kur’ân’a göre, suyun gökten indirilmesi ve yağışın oluşum süreçleri ile ilgili ayet ve tefsirler detaylı incelenmektedir.

3.2.1. Sema’dan İndirilen Su

Birçok ayette suyun gökten indirilmesi için *أَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً* gibi terkipler kullanılmıştır. *وَيُنَزَّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً/نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً/كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ/عَلَيْهَا الْمَاءُ* Bunların neredeyse hepsinde *نزل-سمااء-ماء* kelimeleri bir arada kullanılmıştır. En çok

²⁶¹ Bu ifade Zemahşerî’den alınmıştır: Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/1246-1249.

²⁶² Hasan Tevfik Marulcu, “Enbiyâ 21/30 Bağlamında Kelâm-Belâğat İlişkisi –Ateizm ve Deizme Bir Reddiye–”, *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences* 2/31 (2018), 304-325.

²⁶³ Hûd 11/7

²⁶⁴ el-Enbiyâ 21/30

²⁶⁵ en-Nûr 24/45

²⁶⁶ el-Furkân 25/54 ve et-Târik 86/5-7

karşılaştığımız “أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً” terkinbinde أنزل kelimesi faili gizli ve Allah olan geçmiş zaman fiili; السماء من kalıbı, أنزل kelimesine müteallik car ve mecrûr; ماء ise mef’ul-u bih olarak gelmektedir. Kur’ân’da نزل köküyle gelen toplam 243 kelime tespit edilmiştir. Kur’ân’ın indirilmesinin kastedildiğı نزل fiili genellikle علي kelimesi ile²⁶⁷ gelirken yağmurun indirilmesi ile ilgili ayetlerde من kullanılmıştır²⁶⁸. نزل kelimesinin kök anlamı “yüksekten aşağıya inmek, düşmek” olarak geçmektedir.²⁶⁹ Su ile birlikte kullanıldığında ise “yağmurun indirilmesi” anlamına gelmektedir.

سماء kelimesi konusunda ise, İsfahânî “her şeyin seması, onun yukarı tarafıdır”²⁷⁰ demiştir. Bu kelime “gök, bulut, yüksekte olan her şey, evin tavanı, yağmur, atın sırtı” gibi anlamlara haizdir.²⁷¹ Kur’ân-ı Kerîm’de semâ kelimesinin müzekker, müennes, müfred, cem’ gibi birçok farklı terkinbi bulunmaktadır. Bu kelime, yer (özel olarak dünya) dışında uzaydaki diğer cisimleri nitelemek için de müteaddit defa kullanılmıştır. Yağmur ile ilgili gelen ayetlerde ise tekil formda kullanılmış olup “dünyanın gökyüzü” yani modern tabirle “atmosfer” (dünya etrafında su buharı da içeren gazlardan oluşan tabaka) bölgesinin kastedildiğı açıktır. Zira, Kur’ân’da gökten indirilme çerçevesinde bahsedilen yağış olayının atmosfer dışında herhangi bir sema bölgesi ile ilgisi yoktur. [el-Bakara 2/164](#) ayetindeki ifadeyle bulutların semâ ve yer arasında konumlandırılmış olmasının ifade edilmesi bunu pekiştirmektedir. İbn Âşûr’a göre de yağışın semâdan inmesinden (ينزل من السماء) kasıt, “yüksekten alçağa düşmesi veya atmosferden yeryüzüne inmesi” şeklinde ifade edilmiştir.²⁷²

Semâ’dan indirilen suyun ise hemen hemen bütün tefsirlerde “yağmur” olduğu (مطر) söylenmiştir. M-t-r kelimesi ise (مطر) ise “(gökyüzünden)²⁷³ yere dökülen su” anlamındadır.²⁷⁴ İbn Kesîr, [el-Hac 22/5](#) ayetinde “yeryüzüne indirilen su” ifadesini «yağmur»²⁷⁵ olarak yorumlamıştır.²⁷⁶ [el-Câsiye 45/5](#) ayetinde ise gökten inen su, وَمَا أَنْزَلَ şeklinde rızık olarak ifade edilmiştir. Begavî’ye göre, burada “kulların rızıklarına sebep olan yağmur”²⁷⁷ kastedilmektedir.

²⁶⁷ Örneğın: أَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا (el-Kehf 18/1)

²⁶⁸ Örneğın: أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ (el-Hac 22/63)

²⁶⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 1046.

²⁷⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 516.

²⁷¹ Erdoğan Baş, “Semâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 05 Şubat 2023).

²⁷² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 18/261.

²⁷³ el-Halebî, *Umdetü’l-huffâz fî tefsîri eşrefi’l-elfâz*, 4/97.

²⁷⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 1004.

²⁷⁵ Orijinal ifade: أَيُّ فَإِذَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهَا الْمَطَرَ

²⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 5/349.

²⁷⁷ Begavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, 7/241.

Kur’ân’ın ilk muhataplarının yaşadığı yerlerdeki yağış olayının hemen hemen tamamının yağmur formunda gerçekleşmekte olması, ayetlere bu mananın verilmesinin başlıca sebebidir. Ancak muasır dünyada genel kabul gören isimlendirmeye göre, bunun “yağış” olarak çevrilmesi daha doğru görünmektedir. Bu sebeple, konumuz bağlamında ayetlerde geçen «semadan indirilen su» ifadesini yağış olarak tanımlamayı tercih etmekteyiz. Zira, farklı yağış türleri mevcuttur ve bütün yağış türlerinde, suyun farklı formlarının yukarıdan aşağı ya da Kur’ân’ın tabiriyle semâdan arza doğru hareketi söz konusudur.

Taberî’nin Şa’bi’ye dayandığı görüşe göre [ez-Zümer 39/21](#) ayetinden, yeryüzünde bulunan her türlü suyun gökyüzünden indirildiği çıkarımı²⁷⁸ oldukça ilgi çekicidir. Benzer bir şekilde İbn Kesîr de (Saîd b. Cübeyr ve Âmir eş-Şa’bî gibi tâbiilerin görüşlerine istinaden) bu ayetten “yeryüzündeki suyun aslı/temel kaynağı gökyüzüdür”²⁷⁹ çıkarımını yapmaktadır.²⁸⁰

Kurtubî’ye göre Mücâhid, yeryüzünde bulunan bütün suların kaynağının semâ olduğunu söylemiştir. Ancak, Kurtubî, ilgi çekici bir açıklama yaparak, yeryüzünde bulunan deniz, okyanus gibi tuzlu suların varlığına binaen, gökten indirilen suyu “tatlı su” olarak sınırlamıştır. Nitekim, o, deniz suyunun buharlaşarak gökyüzüne yükseltildiği ve bu sırada tatlı suyu oluştuğu ve bunun yağmur olarak yeryüzüne indirildiği yorumunu yapmıştır.²⁸¹ Bu yorum, buharlaşmayı da içine alan günümüzdeki su döngüsü prensiplerinin hemen hemen aynısıdır (Bölüm 4.3).

3.2.2. Buharlaşma, Bulutlar ve Yağışın Oluşumu

Konumuz bağlamında, yağışın nasıl oluştuğunun işlendiği [en-Nûr 24/43](#) ayeti ayrı bir önem taşımaktadır. Buna göre:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَرْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقَةٍ بَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ

“Görmez misin ki Allah birtakım bulutları (çıkarıp) sürüyor; sonra onları bir araya getirip üstüste yığıyor. İşte görüyorsun ki bunlar arasından yağmur çıkıyor. O, gökten, oradaki dağlardan (dağlar büyüklüğünde bulutlardan) dolu indirir. Artık onu dilediğine

²⁷⁸ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, 21/276.

²⁷⁹ Orijinal ifade: “أَنَّ أَصْلَ الْمَاءِ مِنَ السَّمَاءِ”

²⁸⁰ İbn Kesir, *Tefsîrû l-Kur’ânî l-‘azîm*, 7/82.

²⁸¹ Kurtubî, *Ahkâmu l-Kur’ân*, 1964, 12/112.

*isabet ettirir; dilediğinden de onu uzak tutar; (bu bulutların) şimşeginin parıltısı neredeyse gözleri alır!”*²⁸²

Ayetteki يُزجى kelimesi z-c-y (زجي) kökünden gelmektedir. الإزجاء kelimesi Lisânü'l-'Arab sözlüğünde, “azı zayıf olan şey”²⁸³ olarak açıklanmaktadır.²⁸⁴ er-Râzî'ye göre, إزجاء kelimesi “azar azar sevk etmek” anlamına gelmektedir. İsfahânî'ye göre bu kelime, “bir şeyin sürüklenme maksadıyla itilmesi”²⁸⁵ anlamına gelmektedir. Örneğin kötü devenin itilmesi, rüzgârın bulutu itmesi²⁸⁶ vb. Aynı kelime el-İsrâ 17/66 ayetinde gemilerin yüzdürülmesi anlamında²⁸⁷ kullanılmıştır. Z-c-y kelimesinin aynı zamanda, [es-Secde 32/27](#) ayetinde suyun yeryüzündeki hareketini ifade eden سوق kelimesi ile müradif olduğu Taberî tarafından not edilmiştir.²⁸⁸ Bu ifade her ne kadar el-Keşşâf'ın mütercimleri tarafından suyun kaldırılması²⁸⁹ olarak çevrilse de Zemahşerî'nin kullandığı orijinal metin, Taberî'ye benzer bir şekilde “sevk etmek” ifadesini içerir. Zemahşerî'ye göre, Yusuf 12/88'de geçen ve “beğenmeyen herkesin defedip kendisinden uzaklaştırdığı”²⁹⁰ «değersiz sermaye» (بَيْضَاعَةُ مُرْجَبَةٍ) ifadesi de buradan gelmektedir. Kurtubî'ye göre ise يُزجى ifadesi ile “bulutların sevk edilmesi” kastedilmektedir.²⁹¹

es-Sehâb (السحاب) kelimesinin anlamına bakılacak olursa, İsfahânî, bu kelimenin asıl anlamının “sürüklenmek” fiili olan سحب kelimesinden geldiğini ve bulutun bu adı almasının, onun rüzgar tarafından sürüklenmesi, suyu taşıması veya sürüklenerek geçmesinden dolayı olduğunu belirtmektedir.²⁹² Zemahşerî'ye göre bu kelime ile bazen “el-‘ama” gibi tek bulut veya “er-rebâb” gibi çok bulut²⁹³ kastedilmektedir.²⁹⁴ Kurtubî ve diğer birçok müfessire göre kelimenin burada lafzı her ne kadar tekil olsa da anlamı çoğul olup “bulutlar” kastedilmektedir. İbn Kesîr'in yukarıdaki ifadesinden ise es-Sehâb'ın ilk başta zayıf (yani yoğunluğu ve kütlesi az olan) bulutlar şeklinde oluştuğu anlaşılmaktadır. es-Sehâb kelimesi er-Ra'd 13/12²⁹⁵ ve [el-A'râf 7/57](#) ayetlerinde s-k-l

²⁸² en-Nûr 24/43

²⁸³ Orijinal ifade: إزجاء أي دافعت بقليله

²⁸⁴ İbn Manzûr, Lisânü'l-'Arab, 14/354.

²⁸⁵ İsfahânî, el-Müfredât, 1991, 378.

²⁸⁶ İsfahânî, el-Müfredât, 2010, 456.

²⁸⁷ “(Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir” (el-İsrâ 17/66)

²⁸⁸ Taberî, Câmi'u'l-beyân, 19/201.

²⁸⁹ Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/766.

²⁹⁰ Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/766.

²⁹¹ Kurtubî, Ahkâmu'l-Kur'ân, 1964, 12/288.

²⁹² İsfahânî, el-Müfredât, 2010, 483.

²⁹³ Orijinal ifade: “والسحاب يكون واحدا كالعماء، وجمعا كالرياب”

²⁹⁴ Zemahşerî, el-Keşşâf, 4/766.

²⁹⁵ “O, size korku ve ümit içinde şimşegi gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir” (هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ) (er-Ra'd 13/12)

(ثَقَل) sıfatıyla birlikte “ağır bulutlar” şeklinde geçmiştir. Öte yandan, bulutların semâ ve yer arasında hareket etmekte olduğu [el-Bakara 2/164](#) ayetinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. Burada, semâ ifadesinden kastın da atmosfer olduğu daha önceden verilmişti.

Bulutların te’lif edilmesi hadisesi ise ayette “يُؤَلَّفُ بَيْنَهُ” ile ifade edilmiştir. Zemahşeri’ye göre, burada “parça parça olan bulutların birleştirilmesi”²⁹⁶ kastedilmektedir. er-Râzî de tefsirinde aynı anlamı zikretmektedir.²⁹⁷ İbn Kesîr’in yukarıdaki ifadesi de bunu desteklemektedir. Kurtubî’ye göre ise burada “küçük bulutların yükselerek birleşmesi ve yoğunluğunun artması”²⁹⁸ kastedilmektedir.²⁹⁹

Bulutların “rukâm” (ayetteki ifade ile: رُكَّامًا) haline gelmesi ise; Taberî tarafından, “onların birbiri üzerine yığılması” olarak anlaşılmıştır.³⁰⁰ Zemahşerî de bu kelimenin “birbiri üzerine birikmiş kat kat bulut” anlamına geldiğini söylemektedir.³⁰¹ Râzî’ye göre de bu kelimeden “bir takım şeyleri üst üste koyup onları yığın haline getirmek” anlaşılmakta³⁰² olup araları te’lif edilen bulutlar, “er-rukâm”a dönüşmektedir.³⁰³ Kurtubî, bu kelimeyi et-Tûr 52/42 ayetinde³⁰⁴ olduğu gibi “bulutların üst üste toplanması, yığılması” şeklinde açıklamıştır.³⁰⁵

Ayet-i Kerîme’nin buraya kadarki bölümünün konumuz sınırları dahilinde tefsirini özetleyecek olursak; İbn Kesîr’in İbn Abbas ve Dahhâk’ın görüşlerini dikkate alarak konu ile ilgili yaptığı tefsir oldukça ilgi çekicidir. Buraya İbn Kesîr’in açıklamasını aynen almayı tercih ediyoruz:

يذكر تعالى أنه يسوق السحاب بقدرته أول ما ينشئها وهي ضعيفة، وهو الإجزاء ثم يؤلف بينه أي يجمعه بعد تفرقه ثم يجعله ركاما أي متراكما، أي يركب بعضه بعضا فترى الودق أي المطر يخرج من خلاله أي من خلله³⁰⁶

“Allah Teala, ilk meydana getirilişinde zayıf olan bulutları kudreti ile sürdüğünü, dağınıklığından sonra onları bir araya getirip üst üste yığdığını söylemiştir. Ve sen onların arasından yağmurun yağdığını görürsün. İbn Abbas ve Dahhâk böyle okumuşlardır”³⁰⁷.

²⁹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/766.

²⁹⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 24/404.

²⁹⁸ Orijinal ifade: “أي يجمعه عند انتشائه، ليقوى ويتصل ويكتف”

²⁹⁹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 12/288.

³⁰⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 19/201.

³⁰¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/768.

³⁰² Râzî, *Tefsir-i kebir*, 17/117.

³⁰³ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 24/404.

³⁰⁴ “Gökten düşen bir kütle görseler «Üst üste yığılmış bulutlardır» derler” (وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا) (et-Tûr 52/44)

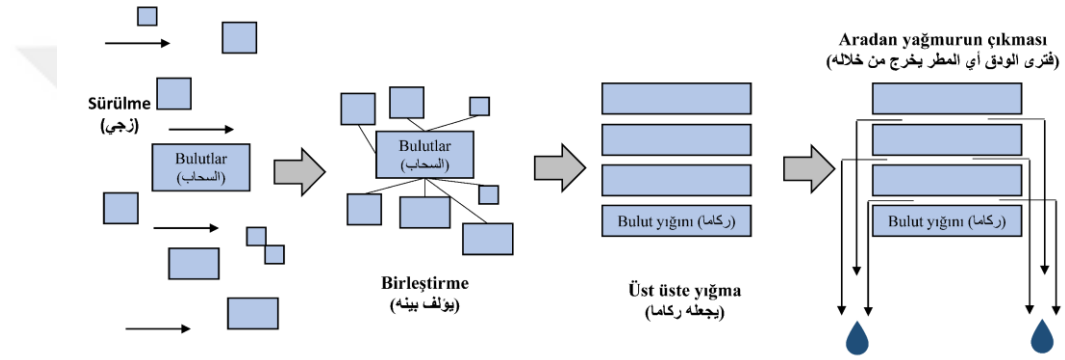
³⁰⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 12/445.

³⁰⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 6/66.

³⁰⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 11/5941.

Râzî'nin de buharlaşma ve bulut oluşumu ile ilgili izahı şöyledir: “*Buharları, yerin içlerinden (yeryüzünden) hava boşluğuna hareket ettiren, o nitelikleri yaratan Allah Teâlâ'dır. Sonra o buharlar peş peşe yükselip birbiriyle birleştiklerinde onları istif edip bir araya getiren, yine Cenâb-ı Hak olmuş olur*”

Ayetin devamındaki v-d-k (الْوَدَقُ) kelimesi Taberî,³⁰⁸ Kurtubî³⁰⁹ ve diğer birçok müfessir tarafından “yağmur” olarak açıklanmış olup üzerinde fazla durulmaya gerek görülmemiştir. Taberî, aynı zamanda, İbn-i Zeyd'in “damla” olarak yorumladığını söylemektedir.³¹⁰ Ayetteki مِنْ جَلَالِهِ ise çoğul olup el-Keşşaf'ta, “arasından ve çıkış yerlerinden”³¹¹ Mefâtîhu'l-gayb'de ise “onun çatlaklarından ve deliklerinden”³¹² şeklinde verilmiştir.



Şekil 3.2. en-Nûr 24/43 ayeti özelinde yağmurun oluşum süreci

Ayetin devamının anlaşılması için öncelikle بَرَدِ kelimesinin detaylarının verilmesi gereklidir. İsfahânî, b-r-d- (برد) kelimesinin iki anlamını vermiştir.³¹³ Bunlar “soğuk” ve “dolu” olarak bilinmektedir. Çalışmamızda kullanılan tefsir kaynaklarının genelinde bu kelimenin “dolu” olarak anlaşıldığı söylenebilir.³¹⁴ Ancak, modern yorumlara göre, bu kelimenin “su kristali, donmuş su veya soğuk hava tabakası” olarak da yorumlanması mümkündür.

جَبَالِ kelimesi ise dağın çoğuludur. «Semâdaki dağlardan dolu/donmuş su indirilmesi» hadisesi için ise Taberî, Râzî ve İbn Kesîr gibi müfessirler iki farklı çıkarım yapmışlardır. Buna göre, i) sema'da doludan oluşan dağlar mevcut olup, o dağlardan yağmur indirilir. Râzî'ye göre müfessirlerin çoğunluğu bu görüştedir.³¹⁵ ii) Ayetteki

³⁰⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/201.

³⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 6/66.

³¹⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/201.

³¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/768.

³¹² Râzî, *Tefsîr-i kebir*, 17/117.

³¹³ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 116.

³¹⁴ Günümüzdeki bilimsel seviye ile bunun “buz kristali” olarak anlaşılması söz konusu olabilir.

³¹⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 24/405.

Semâ, bulut anlamında olup yüksekliğinden dolayı ona bu anlam verilmiştir. Bu durumda, ayetten “dağ büyüklüğünde veya dağlara benzeyen ve donmuş sudan oluşan bulutlar” anlaşılmaktadır. C-b-l (جبل) kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de ekseriyetle ilk anlaşıldığı gibi “dağ” anlamında kullanılmıştır. Ancak bir başka yoruma göre bu kelime birincil anlamının dışında da kullanılmaktadır. Zira aynı kök, eş-Şuarâ 26/184³¹⁶ ve Yâsîn 36/62³¹⁷ ayetlerinde büyük topluluk olmasından dolayı “çok sayıda insan” anlamında kullanıldığı, Halebî³¹⁸ ve Cebel³¹⁹ gibi dil âlimleri tarafından dile getirilmiştir. Bu noktada, dağların ve toplulukların büyük olmasının aynı kökten gelmesi ilgi çekicidir. Her ne kadar, Râzî’nin ifade ettiği gibi baskın görüşe aykırı olsa da modern bulgular, burada ikinci yorumun doğru olduğunu göstermektedir. Begavî’nin ilk çıkarımı da bunu desteklemektedir. Zira o, “donmuş suyun/dolunun çokluğu ve *dağ miktarında* olması”³²⁰ şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan, من kelimesi sıra dışı bir şekilde bu ayette aynı cümle içerisinde üç defa kullanılmıştır. Begavî’ye göre, nahivciler, üç farklı من kelimelerinin fonksiyonunu şöyle açıklamaktadırlar:³²¹ “من السماء” ifadesinde olay semâdan başladığı için “başlangıç” ifade etmekte; “من جبال” ifadesinde Allah’ın gökten indirdiğinin bir kısmı olması bağlamında “teb’îdiyet/kısmiyet” anlamına gelmekte; “من برد” ise جبال ifadesinin cinsi buz/donmuş su olduğundan dolayı “tecânîs/cins” içermektedir.³²² İbn Âşûr da burada جبال من جبال kelimesinin, مِنَ السَّمَاءِ kelimesinin bedel-i ba’dı olduğu ve dolayısıyla “dağlara benzeyen bulutlar” olarak anlaşılması gerektiğini³²³ zira burada جبل ifadesinden çokluk kastedildiğini ve bunun Arapçada örneğin “falanca ilim dağı gibi bilge adamdır” şeklinde kullanıldığını söylemektedir.³²⁴ Zemahşerî de bunu “falanca altın dağlarına sahiptir” cümlesinde olduğu gibi “çokluk” anlamına geldiğini alternatif yorum olarak zikretmiştir.³²⁵ Konunun birinci yorumdan ikinci yoruma gelmesi, yani geleneksel baskın görüşün aksine, bilimsel verilerle pekiştirilerek ikinci anlam şeklinde anlaşılması, tefsir

³¹⁶ (eş-Şuarâ) (وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبْلَةَ الْأُولَى) “Sizi ve önceki nesilleri yaratana karşı gelmekten sakının” (26/184)

³¹⁷ “Andolsun, o sizden pek çok nesli saptırmıştı. Hiç düşünmüyor muydunuz?” (وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبَلًا كَثِيرًا أَفَلَمْ) (Yâsîn 36/62) (تَكُونُوا تَعْلَمُونَ)

³¹⁸ el-Halebî, *Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, 1/303.

³¹⁹ Cebel, *el-mu’cemu-l İştikaki el-Muassıl li Alfaz el-Kur’an el Kerim*, 1/274.

³²⁰ Orijinal ifade: “أي: مقدار جبال في الكثرة من البرد”

³²¹ Orijinal ifade: “قال أهل النحو ذكر الله تعالى ”من“ ثلاث مرات في هذه الآية فقوله ”من السماء“ لابتداء الغاية، لأن ابتداء ”من برد“ الإنزال من السماء، وقوله تعالى ”من جبال“ للتبعيض لأن ما ينزله الله تعالى بعض تلك الجبال التي في السماء، وقوله تعالى: ”من برد“ للتجنيس لأن تلك الجبال من جنس البرد”

³²² Begavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, 6/54.

³²³ Orijinal ifade: “قوله: من جبال بدل من السماء بإعادة حرف الجر العامل في المبدل منه وهو بدل بعض لأن المراد بالجبال ”سحاب أمثال الجبال“

³²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 18/261.

³²⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/770.

ilminin güncel gelişmelerden beslenen dinamik bir süreç teşkil ettiğinin ispatı olarak görülebilir. Kanaatimizce de yetkin otoritelerce açık bir şekilde ispat edildikten ve birçok bağımsız araştırmacı tarafından da geçerliliği kabul edilen bir gerçeklik konusunda, İslami literatürde de alternatifleri varken, güncel bulgulara uygun olmayan görüşte ısrar edilmesi, Kur'ân'ın anlaşılmasına, evrenselliğine ve etkisine gölge düşürecektir. Dolayısıyla er-Râzî tarafından da ifade edilen birinci görüşte ısrar etmenin herhangi bir geçerli sebebi bulunmamaktadır.

Seyyid Kutub'a göre, dağlar gibi olmakla nitelenen bulutları en iyi müşahade edenler, uçakla yüksek irtifada seyahat eden kişilerdir. Bu yükseklikte bulutlar devasa boyutları, sarp kayalıklara benzerliği, yüksek ve alçak zirveleri ile gerçekten de dağları andırır. Ona göre, bu sahnenin insanların uçaklar ile uçuş istidadı kazanmasından önce bu şekilde ifade edilmesi ilgi çekicidir.³²⁶ Son olarak, Mevdûdî'ye göre de “göklerdeki dağlar” ifadesinde “donmuş bulutlar” anlamının verilmesi uygundur. Ayrıca, “*göklere uzanan ve karla kaplı dorukların, bulutlarda dolu fırtınalarıyla sonuçlanan yoğunlaşmalara neden olduğu yüksek dağlar*” da yorum dahilindedir.³²⁷

İbn Âşûr'un ifadesine göre, bulutlar üst üste yığıldıktan sonra, meteoroloji biliminde elektrik akımı olarak ifade edilen şimşek olayı meydana gelir.³²⁸ Mezkûr olay, bu ayette, b-r-k (برق) kelimesi ile ifade edilmiştir. İsfahânî, bunun “bulutta aniden gözükken parlama” anlamına geldiğini söylemiştir.³²⁹ Diyanet Kur'ân Yolu tefsirine göre, yağmurun, şimşegin ve dolunun oluşumu ile ilgili tabiat kuralları, günümüz bilgisine tıpatıp uyan bir şekilde anlatılmakta ancak bunların kendiliğinden değil, Allah'ın izni, iradesi, hikmeti ve kanunu çerçevesinde gerçekleştiği ifade edilmektedir.³³⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de yağmur kavramı Yıldız³³¹ tarafından oldukça sistematik bir şekilde izah edilmiş olup, bu eser ileriki okuma olarak tercih edilebilir.

³²⁶ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 12/259.

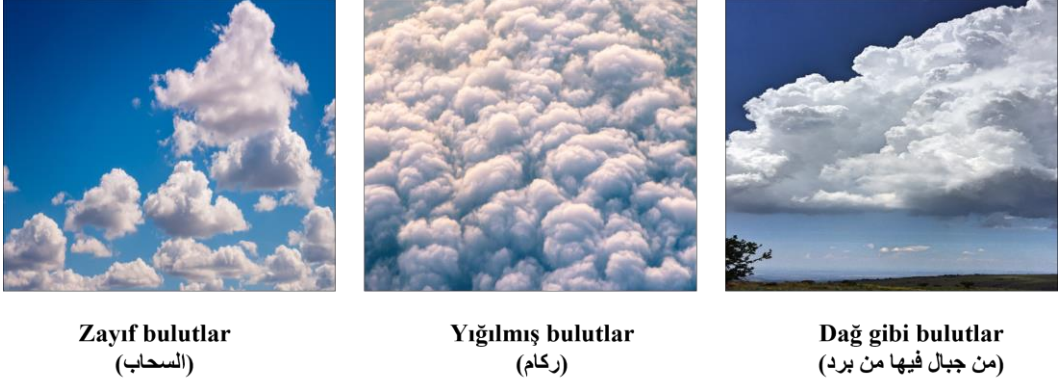
³²⁷ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 3/553.

³²⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/261.

³²⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 134.

³³⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir*, 4/88.

³³¹ Yıldız, *Kur'an-ı Kerim'de Yağmur*.



Şekil 3.3. en-Nûr 24/43 ayetinde nitelenen bulut tipleri (Kaynak: soldan sağa, Brett Syles, Stanislav Kondratiev, Mariette de Villiers <https://www.pexels.com/>, telif hakkı olmayan görsel)

Bulutlar ve yağışın oluşumu ile ilgili [el-A'râf 7/57](#) ayetini de burada destekleyici olarak vermekte fayda vardır. Buna göre;

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ
مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O’dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevk ederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Her halde bundan ibret alırsınız”³³²

Daha önce de müteaddit defa ifade edildiği gibi, “gökten inen su” ifadesi tefsir kaynaklarımızın ekseriyetinde yağmur olarak çevrilmiştir. Bu ayetteki “rahmet” kelimesinden maksadın da yağmur olduğu belirtilmiştir.³³³ Taberî, بُشْرًا ifadesinin farklı kıraatlerini listeleyerek, bunun “müjdeleyici” (بُشْرًا veya بُشْرًا), “bulutları oluşturan ve yumuşakça esen rüzgâr” (نُشْرًا), “her yönden esen ve her taraftan gelen rüzgâr” (نُشْرًا) anlamlarına gelebileceğini ifade etmiştir.³³⁴ Ayette, rüzgarların, bulutları yüklenmesi ile ilgili أَقْلَتْ kelimesi kullanılmıştır. Zemahşerî’ye bu kelime, “azlık” anlamına gelen İklâl kökünden türemiştir. Zira, güçlü kimse, kaldırdığı yükü taşıırken onu az görür. Dolayısıyla, o buradaki kelimenin “taşındı ve yükseltti” anlamına geldiğini belirtmiştir.³³⁵ İbn Kesîr, de bunu (أَقْلَتْ) rüzgâr tarafından yüklenmek/taşınmak olarak yorumlamıştır.³³⁶ Ona göre, سَحَابًا ثِقَالًا olan bulutlar, içinde yüksek miktarda su bulunan yere yakın ve koyu renkli bulutlardır.³³⁷ Zemahşerî de bunların “su ile ağırlaştırılmış bulutlar” olduğunu

³³² el-A'râf 7/57

³³³ Taberî, Câmi 'u'l-beyân, 12/492.

³³⁴ Taberî, Taberî Tefsiri, 4/63-64.

³³⁵ Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/862.

³³⁶ İbn Kesir, Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm, 3/386.

³³⁷ Orijinal ifade: “أي حملت الرياح سحابا ثقالا أي من كثرة ما فيها من الماء تكون ثقيلة قريبة من الأرض مدلهمة”

söyler.³³⁸ Râzî, bunu “taşıdığı fazla miktarda su sebebiyle yoğun ve yaygın bulutların havada asılı kalması ve rüzgarların onları şiddetli bir biçimde harekete geçirmesi” olarak yorumlamıştır. Râzî, rüzgârın oluşumu ile ilgili tabiat olayları ve felsefecilerin görüşü ile ilgili geniş bir tartışma sunmuştur. Buna ilaveten, Kur’ân-ı Kerîm ışığında farklı tip rüzgarları ve hava akımlarını açıklamıştır.³³⁹ Burada, rüzgârın oluşumu ve fonksiyonları ile ilgili diğer detaylar çalışmamızın kapsamı dışındadır.³⁴⁰

3.3. Ayet (Delil, İşaret, Ders) Olarak Su

Birçok Kur’an ayeti, aklını kullananlar ve düşünenler için suyun değişik formlarının bir ayet, delil, ders ve ibret vesilesi olduğunu ifade etmiştir. “*Şüphesiz ... Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller vardır*” ([el-Bakara 2/164](#)). “*(Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır*” ([en-Nahl 16/11](#)). “*... Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta (yağmurda) ve ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde, rüzgârları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan toplum için dersler vardır*” ([el-Câsiye 45/5](#)). “*Yine O'nun delillerindendir ki, ...gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için (alınacak) dersler vardır*” ([er-Rûm 30/24](#))

Bu ayetler, insanları suyun işlev ve fonksiyonları ile bunların neticelerini ve ilk ve yeniden yaratılış ile ilişkisini daha iyi düşünmeye, ders ve ibretler çıkarmaya sevk etmektedir. Listelenen ayetlerde suyun atmosfer ve denizde oluşmasının farklı süreçlerine değinilerek canlı ve cansız yeryüzünde ne gibi değişimlere neden olduğu açıklanmaktadır. Buradaki dönüşüm ve ekosistemler arasındaki yakın ilişki, Allah’ın üstün yaratma gücü ve eşsiz tasarımına vurgu yapmaktadır. Mevcut çalışma, su kaynakları mühendisliği çerçevesinde gerçekleştirildiği için nispeten teknik konularla ilişkili yorum ve açıklamalara yer vermeyi tercih etmekteyiz. Suyun ayet/işaret olarak mevcudiyetine kısaca yer verdikten sonra, suyun farklı türlerine değinmek yerinde olacaktır.

³³⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/862.

³³⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/286-290.

³⁴⁰ Konu ile ilgili detaylı güncel bilgi için bk: Ahmet Vefa Temel, “Kur’ân’aki Meteorolojik Kavramların Değerlendirilmesi”, *Diyanet İlmî Dergi* 57/1 (15 Mart 2021), 75-104.

3.4. Rızık Açısından Su (Gıda Güvenliği)

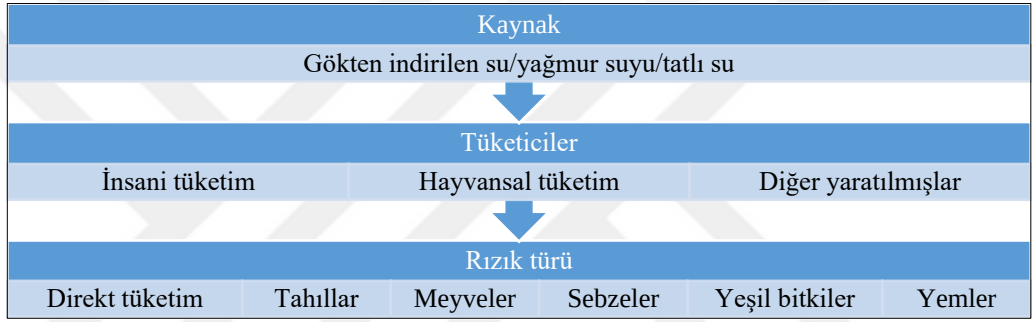
Kur’ân'a göre su, yukarıdaki faydalarının yanında, gıda ihtiyacı için hayati bir bileşendir. Bu durum, birden çok ayette açıklanmıştır. Suyun doğrudan insan ve hayvan tüketimi ile ilişkisi, bahçe, tahıl, meyve, bitki örtüsü ve yem bitkileri için suyun hayati fonksiyonu ve çeşitli hususlar, Kur’ân-ı Kerîm’de sürekli olarak hatırlatılmaktadır.

“...Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye (yerden) çeşitli ürünler çıkardı...” (el-Bakara 2/22). “O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.” (el-En’âm 6/99). “Gökten suyu indiren O’dur. Ondan hem size içecek vardır, hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler. (Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır” (en-Nahl 16/10-11). “Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O’dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik” (el-Furkân 25/48-49). “Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır” (ez-Zümer 39/21). “Gökten bereketli bir su indirdik, onunla bahçeler ve biçilecek daneler bitirdik. Kullara rızık olması için birbirine girmiş, küme küme tomurcuqları olan uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Ve o su ile ölü toprağa can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir” (Kâf 50/9-11). “...Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bunlarda sizin için birçok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz” (el-Mü’minûn 23/19). “Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık” (Tâhâ 20/53).

Yukarıdaki ayetler birlikte incelendiğinde, yeryüzünde insanlar, hayvanlar ve diğer canlı ekosistemlerin kullanımına sunulan rızık ya da modern tabirle gıdaların oluşumu neredeyse tamamen “gökten indirilen su” ile ilintilidir. Bu durum, ez-Zâriyât 51/22 ayetinde “Semada da rızıkınız ve size vadedilen başka şeyler vardır”³⁴¹ şeklinde daha açık bir şekilde ifade edilmektedir. Taberî; Dahhâk, Said b. Cübeyr, Mücâhid ve

³⁴¹ “وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ” (ez-Zâriyât 51/22)

Süfyan es-Sevrî'ye dayandırdığı görüşte bunun “yağmur ve kar” olduğunu ifade eder.³⁴² Yukarıdaki diğer ayetlerde verilen gökten indirilen suyun da bu kapsama girdiği kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Özetle, indirilen su, yeryüzündeki canlı çeşitliliğini başlatan ve sürdüren yegâne maddedir. Bu çeşitlilik de biyolojide besin zinciri başlığı altında açıklanan ve canlıların yaşamı için gerekli gıdaya ulaşmasını sağlar. Kur'an'da besin zincirinin diğer alt basamaklarına insan ve hayvanlar özelinde “rızik” teması ile vurgu yapılmıştır. İnsani ölçekte, son yıllarda bu durum “gıda güvenliği” teması altında incelenmektedir. Suyun, modern dünyada gıda güvenliğinin birinci aşaması olduğu ve neredeyse tüm gıda kaynaklarının suya bağlı olduğu hususunda konsensus vardır. Şekil 3.4, Kur'an'da su ve rızık arasındaki ilişkiyi gösteren ayetleri özetlemektedir.



Şekil 3.4. Kur'an'da su ve rızık ilişkisi

3.5. Kuraklığın Giderilmesi ve Hayat Kaynağı Olması Açısından Su

Kur'an-ı Kerîm'e göre, yeryüzünün ve canlıların inşası ve yeryüzünde hayatın başlangıcı ile yakın ilişki içerisinde olan su, aynı zamanda canlılığın devamı için de gerekli bir maddedir. Kur'an'da pek çok ayet suyun ve indirilen yağmurların ölü toprağı diriltten çok önemli bir hayat kaynağı olduğuna işaret eder. Benzer bir şekilde, birçok ayette, suyun tabiat üzerinde yaptığı değişimler, yeniden diriliş veya kabirden çıkışla ilişkilendirilmektedir.

Kâf Sûresi'nde, üstteki göğün nasıl bina edildiği, donatıldığı/süslendiği ve yerin nasıl yayıldığı, sabit dağlar ve bitkiler yerleştirildiğine vurgu yapıldıktan sonra, yeryüzüne indirilen suyun hayata nasıl vesile olduğuna dikkat çekilmektedir. “*Ve o su ile ölü toprağı can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir*”³⁴³ ayetinde gökten indirilen bereketli su -yani yağmur ile- ölü toprağın diriltildiği hatırlatılmakta ve hemen akabinde,

³⁴² Taberî, *Taberî Tefsiri*, 7/557.

³⁴³ [Kâf 50/9-11](#)

yeniden dirilişin de buna benzediği ifade edilmektedir. Fussilet ve Hac Sûrelerinde de bunu destekleyici ifadeler bulunmaktadır. Buna göre;

وَمِنْ آيَاتِكَ أَنْكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۚ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتَى ۚ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“*Senin yeryüzünü kupkuru görmeyen de Allah'ın âyetlerindendir. Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman, harekete geçip kabarır. Ona can veren, elbette ölüleri de diriltir. O, her şeye kadirdir.*”³⁴⁴

Taberî, yeniden diriliş ile su/yağmur arasındaki ilişkiyi Ebû Hureyre'den naklettiği hadis ile detaylandırmıştır. Buna göre; “*Birinci sura üflenince bütün insanlar öldükten sonra, onların üzerine, Arş'ın altında bulunan ve hayat suyu diye adlandırılan sudan kırk yıl yağmur yağdırılacak, insanlar suyun ekini bitirmesi gibi bitecekler, vücutları tamamlanınca da kendilerine ruh üflenecektir...*”³⁴⁵. Bu çalışma kapsamında suyun yeniden diriliş üzerindeki fonksiyonuna temel kaynaklardan işaret etmiş olmakla birlikte, suyun tabiat üzerindeki etkisinin detaylandırılması daha mühim görünmektedir. Buna göre, el-Hac 22/5 ayetinde, bu durum oldukça veciz ve müstesna ifadelerle yer almaktadır.

وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٌ

“...*Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir*”³⁴⁶

Râzî'ye göre el-Hac 22/5 ayetindeki bitirme fiili (وَأَنْبَتَتْ) mecazi olarak toprağa/yere nispet edilmiştir.³⁴⁷ Yerin kuru olması (ya da kuraklık) ise yukarıdaki ayette خَاشِعَةً kelimesi³⁴⁸ ile, [Fussilet 41/39](#)'da ise هَامِدَةً kelimesi³⁴⁹ ile ifade edilmiştir. Taberî, خَاشِعَةً ifadesinin Katâde'ye göre, “kurak toprak”³⁵⁰, Suddî'ye göre ise “kuru ve kırılğan”³⁵¹ olduğunu söylemektedir. هَامِدَةً kelimesi ise Zemahşerî'ye göre “ölü ve kurumuş”³⁵²; Râzî'ye göre ise “yerin kuruması, bitki ve yeşilliklerden uzak olması”³⁵³

³⁴⁴ Fussilet 41/39

³⁴⁵ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 4/63.

³⁴⁶ el-Hac 22/5

³⁴⁷ Razi, *Tefsir-i kebir*, 16/269.

³⁴⁸ Fussilet 41/39

³⁴⁹ el-Hac 22/5

³⁵⁰ Orijinal ifade: غبراء متهشمة

³⁵¹ Orijinal ifade: بابسة متهمشة

³⁵² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/510.

³⁵³ Razi, *Tefsir-i kebir*, 16/268.

anlamlarına gelir. İbn Kesîr, bu kelimeyi Katâde'nin “tozlu ve kurak” Suddî'nin ise “ölü” olarak açıkladığını söylemiştir.³⁵⁴

Ayetlerdeki أَهْتَزَّتْ kelimesi ise h-z-z (هزز) kökünden türetilmiştir. İsfahânî'ye göre bu ifadenin kelime anlamı “şiddetle sallamak/sarsmak” olarak geçmektedir. Konu ile ilgili olmayan başka ayetlerde ise “silkelemek”³⁵⁵ ve “deprenmek/depreşmek”³⁵⁶ anlamlarında kullanılmıştır. Bu kelime bitkileri nitelemek için kullanıldığında ise “bitki gelişti, uzadı, olgunlaştı”³⁵⁷ olarak Türkçe'ye çevrilmiştir.³⁵⁸ Taberî buradaki أَهْتَزَّتْ ifadesini “onunla hareket eden”³⁵⁹ olarak yorumlamıştır. Râzî'ye göre bu kelime “sevinçten dolayı hareketlenmek” anlamına gelir ve sevinç/fayda olmadığı zaman bu kelime (olumsuz anlamda) kullanılmaz.³⁶⁰ Bu bilgiler ışığında ayetteki ifadelere “yeryüzündeki canlanma/kabarma/kıpırdama” gibi anlamlar verilebilir.

Son olarak رَبَّتْ kelimesi ise r-b-v (ربو) veya r-b-y kökünden (ربى) olup “artmak, yükselmek” anlamlarına gelmektedir.³⁶¹ Türkçe'ye ise “kabarma” olarak çevrilmiştir.³⁶² İbn Kesîr, Suddî'nin görüşüne göre “arzda toprak dibe çökünce, bitkilerin boy vermesi”³⁶³ olarak yorumlamıştır.³⁶⁴ Zemahşerî'ye göre “yükseldi” anlamına gelen رَابَةً olarak da okunmuştur.³⁶⁵ İbn Âşûr'a göre, buradaki yükselme, yeryüzü toprağının su ile yükselmesi veya toprak üzerindeki bitkilerin yükselmesi ile izah edilebilir.³⁶⁶ İbn Âşûr, bu ayeti “bitki ve ağacın etkisi ile yerin yarılması ve yeryüzünün açılması” şeklinde yorumlamıştır.

Nihai bağlamda her ne kadar meal ve tercüme tam olarak yansımasa da her iki ayet de tabiatta gerçekleşen bu titreşme, canlanma, kabarma, kıpırdama ve büyüme olayını emsalsiz bir şekilde söze dökmektedir. اهْتَزَّ kelimesi ile suyun varlığı durumunda topraktaki titreşme ve canlanma Brown Hareketi³⁶⁷ ile eşleştirilmiştir. رَبَّتْ kelimesi ise tohumun topraktan çıkarak ve bitki/ağaca dönüşme sürecindeki titreşmesi ve kıpırdarak yükselmesi olarak yorumlanabilmektedir. Bitki gelişim süreçleri ile ilgili arka arkaya

³⁵⁴ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 10/5417.

³⁵⁵ “Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün” (Meryem 19/25)

³⁵⁶ “...onu yılan gibi deprenir görünce...” (Neml 27/10)

³⁵⁷ Orijinal ifade: وَأَهْتَزَّتْ النَّبَاتُ: إِذَا تَحَرَّكَ لِنَضَارَتِهِ

³⁵⁸ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 1113.

³⁵⁹ Orijinal ifade: تَحَرَّكَ بِهِ

³⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 23/205.

³⁶¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 340.

³⁶² İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 412.

³⁶³ Orijinal ifade: اِرْتَفَعَتْ لِمَا سَكَنَ فِيهَا الثَّرَى

³⁶⁴ İbn Kesir, *Tefsiri'l-Kur'âni'l-'azîm*, 5/349.

³⁶⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/510.

³⁶⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 17/203.

³⁶⁷ Albert Einstein, *Investigations on the Theory of the Brownian Movement* (Courier Corporation, 1956).

eklenmiş ve hızlandırılmış fotoğraf kareleri bu kıpırdama ve titreşimin daha net görülebileceği araçlardır.

“Görmedin mi, Allah, gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor. Gerçekten Allah çok lütfkârdır, (her şeyden) haberdardır” ([el-Hac 22/63](#)) ayetinde yeryüzünün yeşermesi ve kuraklığın gitmesi مُخْضَرَّةً kelimesi ile ifade edilmiştir. “Gökten bir ölçüye göre suyu indiren O'dur. Biz onunla (kupkuru), ölü memlekete hayat veririz. İşte siz de böylece (mezarlarınızdan) çıkarılacaksınız” ([ez-Zuhruf 43/11](#)); ve “rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik” ([el-Furkân 25/48-49](#)) ayetlerinde kurak yeryüzü بَلْدَةٌ مَيِّتًا (ölü toprak) kelimeleri ile ifade edilmiştir. “Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiye geldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da göremeyecekler mi?” ([es-Secde 32/27](#)) ayetinde “kupkuru yer” için الْأَرْضُ الْجُرُزُ ifadesi kullanılmıştır. Bunlara ilaveten, “...Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta (yağmurda) ve ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde, rüzgârları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan toplum için dersler vardır” ([el-Câsiye 45/5](#)); “Andolsun ki onlara: «Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?» diye sorsan, mutlaka, «Allah» derler... ([el-Ankebût 29/63](#)); “Yine O'nun delillerindendir ki, size korku ve ümit vermek üzere şimşegi gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için (alınacak) dersler vardır” ([er-Rûm 30/24](#)) gibi ayetlerde su; kuraklığın giderilmesi, yeryüzünün canlandırılması için bir hayat kaynağı olarak ifade edilmektedir. Bunlara benzer bir şekilde, Kur'ân'da yağmurun doğa, bitkiler ve diğer canlılar üzerindeki işlevini anlatan birçok ayet daha bulunmaktadır. Sunduğumuz sıralama dahilinde Kur'ân ayetleri incelenirse, suyun öncelikle yeryüzünde bitki olarak da nitelendirilebilecek yeşil örtünün oluşumu, ardından hayvan ve diğer canlılardaki çeşitliliğin teminatı olduğu vurgulanmaktadır. Dikkatle değerlendirildiği taktirde, bu ayetlerde kuraklığın giderilmesi ile canlılığın/hayatın gelişinin her seferinde birbirine müteakip zikredildiği görülmektedir. Dolayısıyla, bu ayetlerden, su eksikliğinin kuraklığa, kuraklığın da birçok canlı ekosisteminde olumsuzluğa sebep olabileceği okunabilmektedir. Nihai bağlamda, suyun yeryüzündeki yaşam için esas unsur ve araç olduğu hemen hemen ilgili tüm ayetlerde ön plana çıkmaktadır. Bu ayetlerin en ilgi çekici yönü, suyun tabiattaki canlanma, dirilme ve hareketlilik ile eşleştirilmesidir. Yani, yeryüzündeki hayatın ve canlılığın ortaya çıkması ve devam etmesi için temel unsur “su”dur. Aynı zamanda,

kuraklık, Kur’ân-ı Kerîm’de bir nevi canlılığın olmaması olarak gösterilmiş, suyun gelişi ile bu kuraklığa bir son verildiği ifade edilmiştir.



Şekil 3.5. Fussilet 41/39 ve el-Hac 22/5 ayetlerinde nitelenen yeryüzü ve bitki oluşumları (Kaynak: soldan sağa, Francesco Ungaro, Eva Bronzini, Karolina Grabowska, Amal Abdulla <https://www.pexels.com/>, telif hakkı olmayan görsel)

3.6. Tatlı ve Tuzlu Su Ayrımı

Su Kaynakları Mühendisliğinde, tatlı su ve tuzlu su ayrı kategorilerde değerlendirilmektedir. Tuzlu su kütleleri çoğu zaman su kaynağı olarak kabul edilmemektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de de tatlı su ve tuzlu su ayrımının gayet açık bir şekilde yapıldığını görmekteyiz. Bu konu ile ilgili üç farklı ayet grubunu incelemek yerinde olacaktır. Vâkıa Sûresi 56/68-70 ayetleri, tatlı su kaynakları ve tuzlu su arasında oldukça edebi, veciz ve çarpıcı bir üslupla ayrım yapmaktadır:

أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ
ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ
لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ

“Ya içtiğiniz suya ne dersiniz?

Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz?

Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?”³⁶⁸

Taberî, Mücahit, Katade, İbn Zeyd ve İbn Abbas’a dayandırdığı bazı rivayetler çerçevesinde yukarıdaki ayette geçen الْمُزْنِ kelimesini السَّحَاب yani “bulutlar” olarak tefsir etmiştir.³⁶⁹ İbn Kesîr de aynı yorumu yapmıştır.³⁷⁰ Ayette geçen “tuzlu” ifadesini ise İbn Kesîr, “içmeye ve ziraat yapmaya uygun olmayan acı ve tatsız bir su”³⁷¹ olarak yorumlayarak şu hadisi destekleyici olarak ilave etmiştir:³⁷²

³⁶⁸ el-Vâkıa 56/68-70

³⁶⁹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 23/143.

³⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 8/128.

³⁷¹ Orijinal ifade: “أَيُّ زُعَاقًا مُرًّا لَا يَصْلُحُ لِشَرْبٍ وَلَا زَرْعٍ”

³⁷² İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 8/28.

وَقَالَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ: حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: أَنَّهُ إِذَا شَرِبَ الْمَاءَ قَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي سَقَانَا عَذْبًا فُرَاتًا بِرَحْمَتِهِ، وَلَمْ يَجْعَلْهُ مِلْحًا أَجَاجًا بِذُنُوبِنَا"³⁷³

“...(Hz. Peygamber) Su içtiğinde şöyle derdi: Hamdolsun Allah'a ki, O, Rahmeti ile bize tatlı su içirdi, günahlarımız sebebiyle onu tuzlu ve acı kılmadı.”

Nitekim bu hadis, İslam ümmetinin tatlı su ile nasıl muamele etmesi gerektiğini ve tatlı suyun insan için önemini ve değerini ideal bir şekilde ortaya koymaktadır. Fahreddin er-Râzî'ye göre, ayette geçen الْمَرْن kelimesi “su ile ağırlaşmış ve yoğunlaşmış bulut”³⁷⁴ anlamına gelerek “tatlı su çeşitlerini” kapsamaktadır.³⁷⁵ Çalışmamızda, tuzlu suyun karşılığı olarak kullanılan أَجَاج kelimesi ise Râzî'ye göre, “son derece acı su ve sıcak su”³⁷⁶ anlamlarına gelmektedir.

Konu ile ilgili bir diğer ayete bakılacak olursa:

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أَجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حُلِيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلُكَ فِيهِ مَوَاجِرَ لِنَبْتٍ غَوَا مِنْ فَضْلَةٍ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“İki deniz birbirine eşit olmaz. Bu tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da tuzludur, acıdır (boğazı yakar). Hepsinden de taze et (balık) yersiniz ve giyeceğiniz süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan (nasibinizi) arayıp da şükretmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün.”³⁷⁷

İbn Kesîr'e göre, Allah iki farklı su kütlesi yaratmıştır. Birincisi, insanlar arasında akan büyük ve küçük nehirler olup bunlar tatlı su kaynağıdır. Bölge, şehir, mamur yerler ve çöllerdeki insanlar, ihtiyaçlarına göre bu sudan içerler. İkincisi ise içinde büyük gemilerin yüzdüğü sulardır ki (deniz) bunun suyu çok acı ve tatsızdır.³⁷⁸ İbn Kesîr'in başka bir yerdeki yorumu, tatlı suların; nehirler, kaynaklar ve kuyular gibi sulardan ibaret olduğu ve suyu tatlı ve serinletici denizden maksadın bunlar olduğu, zira suyu tatlı, serinletici ve sakın olan bir denizin bulunmadığı yönündedir.³⁷⁹ Ona göre, “tatlı olan deniz, insanlar arasında akan sulardır ki Allah Teala, bunları ihtiyaçlarına, kendilerine ve arazilerine yetecek ölçüde her yerde kaynaklar ve nehirler halinde muhtaç olduklarından dolayı yaratıkları arasında dağıtmıştır”.³⁸⁰ Fahreddin er-Râzî'ye göre,

³⁷³ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 8/29.

³⁷⁴ Razi, *Tefsir-i kebir*, 21/222.

³⁷⁵ Razi, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/422.

³⁷⁶ Razi, *Tefsir-i kebir*, 21/222.

³⁷⁷ Fâtır 35/12

³⁷⁸ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 12/6687.

³⁷⁹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 6/106.

³⁸⁰ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 11/6027.

müfessirlerin çoğu, bu ayetin amacının küfür ve iman veya kafir ve mü'min hakkında bir darb-ı mesel olduğunu düşünmektedir. Buna göre, suyu acı ve tatlı olan iki deniz nasıl birbirine karışmıyorsa, iman da güzellik ve fayda açısından küfre karışmaz ve ona benzetilemez.³⁸¹ Konu ile ilgili bir diğer ayet ise tatlı ve tuzlu su kalitesi veya vasıfları arasındaki ayırmadan ziyade, bunların karışmaması veya ortamın heterojen yapısına dikkat çekmektedir:

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَجًا وَحَجْرًا مَّخْجُورًا

“Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur.”³⁸²

İbn Kesîr'e göre, deniz suyunun tuzlu olarak yaratılmasının hikmeti, tuzun etkisinden dolayı, havasının sıhhatli, ölülerinin temiz olması ve içindeki ve çevresindeki canlıların kokuşmamasından dolayıdır.³⁸³ Burada Hz. Muhammed'in (sav) deniz suyu ile ilgili bir hadisine atıfta bulunmak yerinde olacaktır. Buna göre:

سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا نَرْكَبُ الْبَحْرَ، وَنَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ، فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطَشْنَا، أَفَنَتَوَضَّأُ بِمَاءِ الْبَحْرِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "هُوَ الطَّهْرُ مَاؤُهُ، الْحَلْ مَيْتَتُهُ"

“Bir adam Resulullah'a (sav) sordu ve dedi ki: Ey Allah'ın resulü, biz denize (gemiye) bineriz ve yanımıza çok az (tatlı) su alırız. Bununla abdest aldığımız zaman susuz kalmaktayız, (bunun yerine) deniz suyu ile abdest alalım mı? Bunun üzerine Resulullah (sav) dedi ki, onun suyu temiz ve ölüsü helaldir”³⁸⁴

Kurtubî de dünyadaki su kaynaklarını ikiye ayırmaktadır. Bunlardan biri, yeryüzünde sabit alan tuzlu sudur. Bunun aslı deniz ve okyanustur. Allah, bu suyu lütuf ve güzel takdiriyle denizden semâya doğru yükseltir. Bu sırada suyun tadı güzelleşir, tuzluluğu gider. İkinci su kaynağı ise semâdadır. Bu ise temel tatlı su kaynağıdır. Allah, bunu kendisinden faydalanılsın diye yeryüzüne indirmiştir.³⁸⁵ Burada, Kurtubî, buharlaşma olayını ve tatlı su üretilme sürecini oldukça basit ve günümüz bilimine uygun bir şekilde açıklamıştır.

³⁸¹ Razî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 26/227.

³⁸² el-Furkân 25/53

³⁸³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 6/106.

³⁸⁴ Süleyman b Eş'as b İshak el-Ezdi es-Sicistani Ebû Davud, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb Arnavûtî vd. (Daru er-risaleti'l-alemiyye, 2009), 3/62 (No. 83).

³⁸⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2000, 12/179.

Râzî de Kur'ân-ı Kerîm'den yaptığı çıkarımlar doğrultusunda, modern bilimde “su döngüsü” olarak isimlendirdiğimiz olayı şöyle açıklar:³⁸⁶ “Allah Teala, suyun küçük unsurlarını yerin derinliklerinden denizlere; denizlerden de gökyüzüne yükseltir. Böylece o zerrecikler, işte bu yükseltme sayesinde tatlı, saf bir su haline gelir. Derken o zerrecikler bir araya gelir, böylece de oluşumlarını tamamlarlar. Sonra Allah Teala onları ihtiyaca göre indirir. Eğer böyle olmasaydı o su parçacıkları yerin derinliklerine yayılmış oldukları için o sulardan; tuzlu olduğu için de deniz sularından yararlanamazlardı... Denizin sularını yeryüzüne akıtmanın da imkânı yoktur. Çünkü denizler alabildiğine derindirler”³⁸⁷.

Son olarak, [el-Furkân 25/53](#) ve benzer [er-Rahmân 19/21](#), [en-Neml 27/61](#) ayetlerindeki tatlı ve tuzlu iki su kütlelerinin karışmaması ve aralarına bir engel olması hususu da konumuz bağlamında incelenebilecek unsurlar barındırmaktadır. İbn Kesîr’e göre bu ayetlerdeki tatlı ve tuzlu su kütleleri arasına aşılamayan engel “kuru bir kara parçası”³⁸⁸ olarak yorumlanmıştır.³⁸⁹ Taberî’nin İbn Abbas’a dayandırdığı görüşe göre, aradaki engelden kasıt, bu sular üst üste gelince birbirlerini bozmamasıdır.³⁹⁰ Taberî’nin İbn Abbas’a dayandırdığı bu görüşte ayetteki البرزخ kelimesini aralarındaki “kara parçası”³⁹¹ olarak yorumlamıştır.³⁹² Ancak, Taberî’nin Mücâhid’e dayandırdığı görüşe göre ise bu “kimsenin göremediği bir engel”³⁹³ olarak ifade edilmiştir.³⁹⁴ Atmaca, Kur’an’ın ilk muhataplarının bu ayet ile tam olarak neyi anladıklarını etraflıca sorgulayarak, geleneksel müfessirlerin daha çok bu engeli kaya parçası olarak gördüklerini ifade etmiştir.³⁹⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi, Mevdudi ve Seyyid Kutub gibi çağdaş müfessirler, bu olayı günlük hayattan örneklerle açıklamışlar. Süleyman Ateş, bunu Kaptan Cousteau ve Maurica Bucaille gibi kişilerin yorumlarıyla güçlendirilerek olayın yüzey gerilimi vs. fiziksel ilkeler ile ilgili bilimsel detayını vermiştir. Nihai bağlamda, müfessirlerin geneli bu ayeti kendi dönemlerinin bilimsel birikimleri

³⁸⁶ Orijinal ifade: “أن الله تعالى أصدع الأجزاء المائية من قعر الأرض إلى البحار ومن البحار إلى السماء حتى صارت عذبة صافية بسبب ذلك التصعيد، ثم إن تلك الذرات تأتلف وتتكون ثم ينزله الله تعالى على قدر الحاجة إليه، ولولا ذلك لم ينتفع بتلك المياه لتفرقها في قعر الأرض ولا بماء البحار لملوحته ولأنه لا حيلة في إجراء مياه البحار على وجه الأرض لأن البحار هي الغاية في العمق

³⁸⁷ Razi, *Tefsir-i kebir*, 16/406.

³⁸⁸ Orijinal ifade: “الييس من الأرض”

³⁸⁹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 6/107.

³⁹⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/283.

³⁹¹ Orijinal ifade: “الأرض بينهما”

³⁹² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/283.

³⁹³ Orijinal ifade: “حاجزا لا يراه أحد”

³⁹⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/283.

³⁹⁵ Gökhan Atmaca, “Kur’an’ın evrenselliği ve içerisindeki gaybi haberler”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (2016), 316.

çerçevesinde yorumlamışlardır.³⁹⁶ Burada, bu doğa olayının arka planında bulunan fiziksel prensiplerin detayları ile açıklanması çalışmamızın kapsamı dışındadır. Bu çalışmada temel perspektif, olayın su kaynakları açısından incelenmesi olduğu için, Kur'an'da tatlı su kaynakları ile ilgili detaylara bakmak istiyoruz.

3.7. Kaynak olarak Su (Tatlı Su)

Tatlı su, insanlar dahil birçok organizma için çok önemli ve hayati bir ihtiyaçtır. Tatlı suyun önemi, sınırları ve yetersizliği modern su mühendisliği açısından Bölüm 4'te vurgulanmıştır. Benzer ihtiyaç ve sınırlılıklar Kur'an ayetlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'a göre su, insanoğlunun kontrol edemediği oldukça önemli bir doğal kaynaktır. “Biz, rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli) suyu depolayamazdınız” (el-Hicr 15/22) ayeti bu konu ile ilgili oldukça ilgi çekici hususlar barındırmaktadır. Taberî'ye göre, rüzgarın dölleyici veya aşılایıcı olması, Arapların ihtilaf ettiği³⁹⁷ bir konudur.³⁹⁸ Her ne kadar, rüzgarların aşılایıcı olmasının modern ve geleneksel yorumları olsa da bu husus çalışmamızın sınırları dışındadır. Taberî'ye göre, ayetin devamında, suyun kendileri için indirildiği canlılar denilirken sadece insanlar kastedilmemektedir. Ona göre, eğer burada sadece insani tüketim kastedilseydi ayet فَاسْقِيَا كُمُوه formunda (elif harfî olmaksızın) gelmeliydi. Ancak, ayetin orijinali فَاسْقِيَا كُمُوه olarak elif harfî ile gelmiştir. Dolayısıyla burada havyan ve bitkilerin ihtiyaçları da kastedilmektedir.³⁹⁹ Furkân Sûresi'nin peş peşe üç ayeti de bu konu bağlamında önemli görülmektedir. Buna göre, “Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik”⁴⁰⁰ ayetinde yağmurdan önce rüzgârdan bahsedilmekte, ardından gökten indirilen suyun niteliği verilmektedir. Burada suyun temiz veya temizleyici boyutuna dikkat çekilmektedir. Müfessirler bu ayetin daha çok fıkhi boyutunu tartmışlar ve buradan suyun temizleyiciliği ile ilgili birtakım hükümler çıkartılmıştır (Bölüm 3.13). Müteakip ayete baktığımızda ise gökten tertemiz su indirilmesinin sebebi “...ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice

³⁹⁶ Atmaca, “Kur'an'ın evrenselliği ve içerisindeki gaybi haberler”, 318.

³⁹⁷ Orijinal ifade: “فَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْعَرَبِيَّةِ فِي وَجْهِ وَصْفِ الرِّيحِ بِالْفَحْ”

³⁹⁸ Taberî, Câmi 'u'l-beyân, 17/85.

³⁹⁹ Taberî, Câmi 'u'l-beyân, 17/85.

⁴⁰⁰ el-Furkân 25/48

*insanlara su vermek...*⁴⁰¹ olarak açıklanmaktadır. Nitekim Fahreddin er-Râzî, tefsirinde, bu ayete istinaden suyu bitki ve hayvanlara faydaları yönünden sınıflandırmaktadır.⁴⁰² Aynı zamanda bu ayet, [el-Hicr 15/22](#) ayetini açıklamaktadır. Bu konuda verilebilecek üçüncü ayet olan: “*Andolsun bunu, insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde anlatmışsınız; ama insanların çoğu ille nankörlük edip direktmiştir*”⁴⁰³ ifadesine kanaatimizce bu çalışmada kullandığımız meal⁴⁰⁴ tarafından yeterli anlam verilememiştir. Diyanet Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Kur’an Yolu meallerinde birbirine yakın anlamlar tercih edilmiştir. Ancak her üç mealde de zamirin farklı anlaşılmasından dolayı ayet farklı yorumlanmıştır. Taberî, ayetin orijinalinde bulunan صَرَّفْنَا kelime yapısını İbni Abbas, Mücahit, İbni Mes’ud gibi erken dönem hadis ravilerine dayandırdığı hadisler çerçevesinde yorumlayarak “indirdiğimiz bu suyu taksim ettik”⁴⁰⁵ şeklinde tefsir etmiştir.⁴⁰⁶ Benzer bir şekilde İbn Kesîr de bu ayeti şöyle izah etmektedir:

أَيُّ: أَمْطَرْنَا هَذِهِ الْأَرْضَ دُونَ هَذِهِ، وَسُقْنَا السَّحَابَ فَمَرَّ عَلَى الْأَرْضِ وَتَعَدَّاهَا وَجَاوَزَهَا إِلَى الْأَرْضِ
“الْأُخْرَى لَمْ يَنْزِلْ فِيهَا قَطْرَةٌ مِنْ مَاءٍ، وَلَهُ فِي ذَلِكَ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ وَالْحُكْمُ الْقَاطِعَةُ”

İbn Kesîr tefsirinin söz konusu ifadesi Türkçeye şöyle çevrilmiştir:

“*Bir yere yağdırıp başka yere yağdırmamaktayız. Biz bulutları süreriz de bir yere uğrar, fakat oraya bir damla su bile indirmeden başka yere geçer. Şüphesiz ki en yüce hüccet ve kesin hikmet Allah’ındır.*”⁴⁰⁷

Her ne kadar diğer birçok Türkçe mealde yukarıdaki müfessirlerin görüşlerine benzer çeviri yapılmışsa da çeviri ile ilgili tartışmalar bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Geleneksel müfessirlere göre, buradaki صَرَّفْنَا kelimesinde zamir “su” olmakta ve burada “suyun farklı bölgelere heterojen dağılımından bahsedilmektedir. Dolayısıyla, incelediğimiz tefsirler neticesinde bu ayetin mealinin «*Andolsun biz onu (suyu), insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde dağıtmışsınız; ama insanların çoğu ille nankörlük edip direktmiştir*» şeklinde düzeltilmesi daha doğru görünmektedir.

Suyun önemli bir doğal kaynak olması ile ilgili diğer ayetlere ek olarak “*Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiyegeldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâla da göremeyecekler mi?*” ([es-Secde 32/27](#)), “*Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki*

⁴⁰¹ el-Furkân 25/49

⁴⁰² Razî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 24/173.

⁴⁰³ el-Furkân 25/50

⁴⁰⁴ TDV, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*.

⁴⁰⁵ Orijinal ifade: “قسمنا هذا الماء الذي أنزلناه”

⁴⁰⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19/279.

⁴⁰⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 11/6025.

kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır” (ez-Zümer 39/21) ve “Yeryüzünde haşmetli dağlar yarattık, sizlere tatlı sular içirdik” (el-Mürselât 77/27) ayetleri verilebilir.

3.8. Su Kaynaklarının Sınırlı (Ölçülü) Olması

Hicr Sûresi 19-22. ayetlerinde yeryüzündeki denge, sınır ve ölçü su kaynakları ile birlikte işlenmektedir. Buna göre:

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رُوسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْرُوثٍ

“Yeri uzatıp yaydık, orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik.”⁴⁰⁸

Müfessirlerin çoğu, bu ayette geçen “مَّوْرُوثٍ” kelimesinin önceden belirlenmiş⁴⁰⁹, bilinen (معلوم)⁴¹⁰ ve belirli bir miktar (بقدر)⁴¹¹ olduğu konusunda hemfikirdir. Bu ayetle neyin önceden belirlenmiş ölçü ve miktarla yaratıldığı konusunda bakılacak olursa; Taberî ve İbn Kesîr tefsirlerinde buradaki zamir ile ilgili detaylı bilgi bulunamamış olmakla birlikte ayetin tefsirinde daha çok kelime terkihi yapılmıştır. Fahreddin er-Râzî buradaki zamirin yeryüzü veya dağlar olarak yorumlanabileceğini belirterek yeryüzü zamirini tercih etmiş görünüyor. Dolayısıyla yeryüzünden bitilen şeylerin bitki ve madenler olduğu yorumunu yapmıştır.⁴¹² Kurtubî ise konuyu daha geniş bir şekilde ele alarak; Katâde ve Mücâhid’den aldığı kelime terkipleri doğrultusunda *yeryüzünde* ölçülebilen mücevherat, hayvanat ve madenler yerleştirildiği ve *dağlarda* altın, gümüş, bakır, kurşun, kalay vb. madenler var edildiği şeklinde yorumlamıştır.^{413, 414} Elmalılı Muhammed Hamdi’ye göre, yeryüzünde biten her şey her bakımdan birbirine uygun veya tartılıdır.⁴¹⁵ Benzer bir şekilde Seyyid Kutub da, bu ayetin tefsirinde yeryüzündeki her bitkinin ince bir ölçü ve hassasiyetle yaratıldığını ifade eder.⁴¹⁶ Mevdûdî’ye göre, burada her bitkinin belli ölçü, yapı, şekil boy ve yüksekliği kastedilmekte ve bitkilerin bu sınırları aşamayacağı belirtilmektedir.⁴¹⁷ TDV Kur’an mealine göre, bu kelime “*miktarı ve ölçüsü*

⁴⁰⁸ el-Hicr 15/19

⁴⁰⁹ Suyuti - Mahallî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 339.

⁴¹⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 17/79.

⁴¹¹ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1964, 10/13.

⁴¹² Razî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/131.

⁴¹³ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 2000.

⁴¹⁴ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 1964, 10/13.

⁴¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/202.

⁴¹⁶ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 10/266.

⁴¹⁷ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 2/567.

belirli olan” şeklinde çevrilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kur’an Yolu adlı eserinde, “*Allah Teâlâ arzda her şeyi bir ölçü ve karara göre yaratmıştır*” şeklinde tefsir edilmiştir.⁴¹⁸ Kullanılan fiile bakılacak olursa, Kurtubî bu ayetteki وَأَنْبَتْنَا kelimesinden kastın “meydana getirmek” veya “var etmek” olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁹ Nihai bağlamda, su kaynaklarını el-Hicr 15/19 ayetindeki “ölçüsü belirli olan” şeyler kapsamında incelenmesi, yukarıda ele aldığımız tefsirler dışında yeni bir yorum arz edecektir. Ancak Râzî tarafından sınıflandırması yapılan bitkiler ve madenlerin, yeryüzünde yetişen veya çıkarılan organik ve inorganik maddeleri temsil etmesi, yorumdan uzak bir husus değildir. Hicr Sûresi’nin devamına bakıldığında ise 21. ayette su kaynaklarının ölçülü/sınırlı olması ile ilgili yapılan özel vurgu göze çarpmaktadır:

وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

“*Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.*”⁴²⁰

Taberî’ye göre (İbn-i Cerîr’e dayandırılan görüşe göre) bu ayette belirli bir ölçü ile indirilen şey “yağmur” olarak açıklanmıştır.⁴²¹ Abdullah İbn-i Mes’ûd, bu ayeti yorumlarken şöyle demiş ve akabinde yukarıdaki ayeti (el-Hicr 15/21) okumuştur:

“*ما من عام بأمطر من عام، ولكن الله يقسمه حيث شاء، عاما هاهنا و عاما هاهنا، ثم قرأ*”⁴²²

“Bir diğerinden daha çok yağmur yağan herhangi bir yıl yoktur, ancak Allah onu bir yıl burada, bir yıl şurada olacak şekilde dilediğine taksim eder.”

Benzer bir şekilde, Abdullah İbn-i Abbas tarafından rivayet edilen bir hadis bulunmaktadır. Nâsirüddin el-Elbânî, bu hadisi mevkuf olmasına rağmen merfu mertebesinde ve sahih hadis şartlarını taşıdığını ifade etmiştir.⁴²³ Buna göre:

ما من عامٍ بأكثر مطراً من عامٍ، ولكن الله يُصَرِّفُهُ بَيْنَ خَلْقِهِ [حيث يشاء] ثم قرأ: وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ
... لِيَذْكُرُوا الْآيَةَ

“Bir diğerinden daha çok yağmur yağan herhangi bir yıl yoktur. Ancak, Allah onu mahlukatı arasında [dilediği yere] yönlendirir. Sonra şu ayeti okudu:... (el-Hicr 15/21)”

Kurtubî de gökten ölçü ile indirilen şeyin “yağmur” olduğu hususunda diğer müfessirler ile hemfikirdir. O da İbn-i Mes’ûd, Hâkim ve diğerlerinden rivayet edilen şu

⁴¹⁸ Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir*, 3/345.

⁴¹⁹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 10/13.

⁴²⁰ el-Hicr 15/21

⁴²¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 17/83.

⁴²² Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 17/84.

⁴²³ Ebu Abdurrahman Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahiha ve şey’ün min fıkhihâ ve fevâ’idihâ* (Riyad: Mektebetü’l-Mearif, 1990), 5/592.

sözü aktarmaktadır:⁴²⁴ “Hiçbir senenin yağmuru diğerinkinden fazla değildir. Ama Allah bunu dilediği gibi pay eder. Bir kesime yağmur yağdırırken, bir başkalarını mahrum bırakır. Kimi zaman da yağmur denizlere ve kimsenin bulunmadığı ıssız yerlere yağar”.⁴²⁵ Ayette geçen, “hazineleri Allah katında olan şey” ise Kurtubî tarafından “yaratılanların fayda ve rızıkları”⁴²⁶ olarak nitelendirilmektedir.⁴²⁷ Mûteakip ayete geçmeden önce, konu ile bağlantılı olan eş-Şûrâ 42/27 ayetinin tefsirini vermek istiyoruz. Buna göre:

وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ ۚ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ

“Allah kullarına rızık bol bol verseydi, yeryüzünde azarlardı. Fakat O, (rızık) dilediği ölçüde indirir. Çünkü O, kullarının haberini alandır, onları görendir.”⁴²⁸

Mukâtil b. Süleyman’a göre, buradaki kasıt rızık belli bir zamanda⁴²⁹ bol verilmesidir.⁴³⁰ Taberî, İbn Kesîr ve Kurtubî’nin ifade ettiğine göre ise bu ayet Ashâb-ı Suffe’den bazı kişilerin bol rızık sahibi olmayı dilemeleri üzerine nazil olmuştur. Kurtubî tarafından nakledilen İbn-i Abbas’ın görüşüne göre nimetin fazla olması, belli kişi, kavim ve toplulukların israf etmesine, haddi aşmasına, isyan etmesine ve azgınlık yapmasına sebebiyet verebileceği şeklinde yorumlanmıştır.⁴³¹ İkinci olarak, bazı kişi ve toplulukların mal konusunda birbirlerine eşit olmasının, bunların birbirlerine boyun eğmeyeceği ve böylelikle sanat ve mesleklerin işleyişinin bozulmasına neden olacağı şeklinde yorumlanmıştır.⁴³² Son olarak, mûteakip ayetin (siyak) pekiştirmesi ile bu ayetteki rızık sözcüğü “yağmur” olarak da yorumlanmıştır. Kurtubî’ye göre, yağmur, rızık sebebidir. Eğer Allah sürekli yağmur yağdırsaydı, yeryüzündeki rızıklar bollaşır, eksikliklerden dolayı insanlar Allah’a dua etmezlerdi. Dolayısıyla, Allah kimi zaman kulları kendisine yalvarıp yakarsınlar diye yağmur yağdırmaz, kimi zaman da onlar şükretsınlar diye bol bol rızık verir.⁴³³ Konu ile ilgili, muasır tefsirlere bakılacak olursa, Seyyid Kutub’a göre, insanlar dünya hayatında zayıf ve güçsüz oldukları için, Allah onların rızıklarını kaldırabilecekleri ölçüde sınırlı tutmuştur. Aksi taktirde bunu kaldıramaz, azgınlığa

⁴²⁴ Orijinal ifade: “ليس عام أكثر مطرا من عام، ولكن الله يقسمه كيف شاء، فيمطر قوم ويحرم آخرون، وربما كان المطر في البحار والقفار”

⁴²⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 10/26; Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 10/14.

⁴²⁶ Orijinal ifade: “أرزاق الخلق ومنافعهم”

⁴²⁷ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 10/14.

⁴²⁸ eş-Şûrâ 42/27

⁴²⁹ Orijinal ifade: “في ساعة واحدة”

⁴³⁰ Mukâtil, *Tefsîr*, 3/770.

⁴³¹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 16/27.

⁴³² Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 16/27.

⁴³³ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 15/405.

sapabileceklerdir.⁴³⁴ Mevdûdî, ayetin genel literatürü dışında farklı bir yorum getirerek burada din karşıtlarının zayıf ve güçsüz bırakıldıklarını ifade etmeyi tercih etmiştir.⁴³⁵ Konu ile ilgili Elmalılı tefsirinde herhangi bir açıklama bulunamamıştır. Kur'an yolu tefsirine göre ise, eğer Allah dünya hayatında herkese eşit ve bol miktarda zekâ, sağlık, yetenek, servet vb. nimetleri vermiş olsaydı düzenli bir hayat olmaz, insanlar kendini geliştirme kaygısı taşımaz ve dolayısıyla medeniyetler kurulamaz ve dünyayı kaos sarardı.⁴³⁶

Son olarak, el-Mü'minûn 23/18 ayetinin birinci kısmı, su kaynaklarının sınırlılığı bağlamında yorumlanması gereken ibareler barındırmaktadır:

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّا فِي الْأَرْضِ طُوبَىٰ لِلَّذِينَ عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهَا لَقَلَّيْرُونَ

“Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.”⁴³⁷

İlk olarak, bu ayete göre yerdeki suyun temel kaynağı gökten indirilen yağmur olarak belirtilmektedir. Taberî ayetin tefsirini şöyle yapmaktadır: “Biz gökten belli miktarda yağmur indirdik. O yağmuru çokça yağdırarak yeryüzünü suya boğmadık... Şüphesiz ki bir, gökten indirdiğimiz bu yağmurları gidermeye de kadiriz. Bunları giderdiğimiz taktirde, sizler ve hayvanlarınız susuzluktan ölürsünüz, bitkileriniz bitmez olur.”⁴³⁸ Zemahşerî'ye göre, بِقَدَرٍ ifadesi “kendilerini zarardan koruyacak ve faydaya ulaşmalarını temin edecek bir ölçüyle”⁴³⁹ anlamına gelmektedir.⁴⁴⁰ İbn Kesir, ayette geçen بِقَدَرٍ kelimesini “ihtiyaç kadar”⁴⁴¹ olarak yorumlamaktadır. Ona göre, Allah, yağmuru yeryüzünün ihtiyacına göre indirmektedir. Yeryüzündeki ekinlere ve meyvelerin ihtiyacını karşılamak üzere yeterli miktarda yağmur indirilmektedir. Sulama, kullanma ve içme suyu ihtiyacını da yeterli miktarda karşılamak üzere indirmektedir.⁴⁴² Râzî'ye göre, bu ifade “kendisiyle zarardan emin olacakları ve böylece gerek ziraat gerekse içme açısından çeşitli menfaatler elde edecekleri miktarda” ya da “onların ihtiyaç ve maslahatlarına göre” şeklinde yorumlamıştır.⁴⁴³ Kurtubî'ye göre de buradaki بِقَدَرٍ

⁴³⁴ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 15-16-17/180.

⁴³⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 7/241.

⁴³⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir*, 4/749.

⁴³⁷ el-Mü'minûn 23/18-19

⁴³⁸ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 6/66.

⁴³⁹ Orijinal ifade: “بِقَدَرٍ يَسْلَمُونَ مَعَهُ مِنَ الْمَضَرَّةِ، وَيَصْلُونَ إِلَى الْمَنْفَعَةِ”

⁴⁴⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/604.

⁴⁴¹ Orijinal ifade: “بِحَسَبِ الْحَاجَةِ”

⁴⁴² İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ânî 'l-'azîm*, 5/410; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 10/5624.

⁴⁴³ Razi, *Tefsir-i kebir*, 16/406.

ifadesi, “uygun bir miktar üzere, ihtiyaç kadarıyla”⁴⁴⁴ anlamına gelmektedir.⁴⁴⁵ O, bu ayeti yukarıda detaylarını verdiğimiz el-Hicr 15/21 ile tefsir etmiştir. Elmalılı ise, “*takdir ettiğimiz belirli bir miktar ve ölçüde yüksekte yağmur yağdırdık*” şeklinde yorumlamıştır.⁴⁴⁶

3.9. Suyun Depolanması

Kur’an’da suyun depolanması ve bunun önemine işaret edilmesi, konumuz bağlamında oldukça ilgi çekicidir. Bu durum el-Hicr 15/22 ayetinde şöyle ifade edilmektedir:

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لُفُوحًا فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ

“Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli) suyu depolayamazdınız.”⁴⁴⁷

Meteoroloji ve su kaynakları yönünden bu ayette vurgulanması gereken üç temel husus bulunmaktadır. Daha önceden de belirtildiği gibi, rüzgarların aşılayıcı olma fonksiyonu meteorologlar ve müfessirler tarafından açıklanabilecek hususlar barındırdığı için bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. İkinci olarak, gökten indirilen suyun mahiyeti ile ilgili açıklamalar Bölüm 3.7’de incelenmiştir. Burada ayette atıf yapılan suyun depolanması ile ilgili hususu açmak yerinde olacaktır. Ayetteki خزن kökü, Kur’ân-ı Kerîm’de el-En‘âm 6/50, el-Hicr 15/21 ve el-Münâfikûn 63/7 ayetlerinde خزان formunda, el-Hicr 15/22’de خازن olarak ve ez-Zümer 39/71 ve ez-Zümer 39/73 ayetlerinde خزن formunda geçmiştir. Râgıb el-İsfahânî’ye göre, buradaki الخزن kelimesi, “şükürle/güvenle muhafaza etme”⁴⁴⁸ olarak yorumlanmıştır.⁴⁴⁹ Semîn el-Halebî de aynı fikirdedir. el-Halebî’ye göre bu kelime burada [el-Vâkıa 56/69](#) ayetine işaret olarak gelmiştir. Taberî “...siz onu depolayamazdınız” ayetini “sizi sulamak için gökten indirdiğimiz suyu siz depolayamazdınız”⁴⁵⁰ şeklinde yorumlamıştır.⁴⁵¹ İbni Kesîr’e göre ise “siz onu koruyamazdınız”⁴⁵² şeklinde yorumlanması da mümkündür.⁴⁵³ İbni Kesîr bu

⁴⁴⁴ Orijinal ifade: “أي على مقدار مصلح، لأنه لو كثر أهلك”

⁴⁴⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 12/179.

⁴⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/519.

⁴⁴⁷ el-Hicr 15/22

⁴⁴⁸ Orijinal ifade: “حافظين له بالشكر”

⁴⁴⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 280.

⁴⁵⁰ Orijinal ifade: “ولستم بخازني الماء الذي أنزلنا من السماء فأسقيناكموه”

⁴⁵¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 17/89.

⁴⁵² Orijinal ifade: “وما أنتم له بحافظين”

⁴⁵³ İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, 4/456.

ayetteki بخازنين kelimesi ile ilgili eşsiz ve müstesna bir yorum yapmıştır: “Aksine onu Biz indiriyoruz, sizin için koruyoruz, yeryüzünde onu akarsu ve kaynaklar kılıyoruz. Şayet Allah Teala dileseydi onu süratle akıtır, giderirdi. Ancak rahmetinden dolayı onu size indirmiş, tatlı kılmış, bütün bir sene boyunca pınarlar, kuyular, nehirler ve başka şekillerde sizin için kalsın; içesiniz, hayvanlarınızı, ekinlerinizi ve ağaçlarınızı sulayasınız diye onu muhafaza etmiştir”.⁴⁵⁴ Kurtubî de بَخَزْنِينَ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ayetini “Bunların hazineleri sizin yanınızda değildir, bunları siz biriktiremezsiniz, bu suyu depolayan ve dilediğimiz vakit indiren, dilediğimiz vakit de tutan biziz” ifadeleri ile yorumlamış ve ayetin açıklanması için [el-Mü’minûn 23/18](#) ayetine atıf yapmıştır.⁴⁵⁵ Bu ayetin birinci kısmı Bölüm 3.8’de açıklanmıştı. Suyun depolanması ile ilgili el-Mü’minûn 23/18 ayetinin ikinci kısmı burada önemlidir:

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ

“Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.”⁴⁵⁶

Taberî suyun depolanması ile ilgili ayeti şöyle tefsir etmektedir: “Biz gökten belli miktarda yağmur indirdik...Sonra o yağmurları yeryüzünde depoladık. Nehirlerin, pınarların ve kuyuların kaynağı yaptık.”⁴⁵⁷ Zemahşerî de bu ayetteki فَأَسْكَنَّاهُ ifadesini “onu arza yerleştirdik” şeklinde anlayarak, ileride verdiğimiz (Bölüm 3.11) [ez-Zümer 39/21](#) ayetinde geçen “onu topraktaki kaynaklara sokuyor” şeklinde tefsir etmiş, buna ek olarak, “onu yerde sabit kıldık” anlamına da gelebileceğini ifade etmiştir.⁴⁵⁸ İbn Kesir ise, yukarıdaki ayetin tefsirinde suyun depolanmasına işaret eden فِي الْأَرْضِ ifadesini “buluttan indirilen suyun yerde kalması”⁴⁵⁹ şeklinde yorumlayarak “yere suyu içme/emme kabiliyeti verdik -ki içinde bulunan tohum ve çekirdekler onunla beslenir”⁴⁶⁰ ifadeleri ile tefsir etmektedir.⁴⁶¹ Yerin gözenekli ve geçirgen bir yapıda olması ve aşağı doğru belli bir seviyeye kadar zemin nemi veya toprak nemi içeren bölgenin, toprağın üst kısmında yaşayan bitki ve hayvanlar için ne kadar hayati öneme sahip olduğu günümüzde anlaşılmıştır. Kurtubî de burada, semâdan indirilen suyun, yeryüzünde saklanıp korunduğunu ve insanların ihtiyaçlarını karşılamak için depolandığını belirtmektedir.

⁴⁵⁴ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 9/4387.

⁴⁵⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1964, 10/18; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2000, 10/32.

⁴⁵⁶ el-Mü'minûn 23/18-19

⁴⁵⁷ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 6/66.

⁴⁵⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/604.

⁴⁵⁹ Orijinal ifade: “وَجَعَلْنَا الْمَاءَ إِذَا نَزَلَ مِنَ السَّحَابِ يَخْلُدُ فِي الْأَرْضِ”

⁴⁶⁰ Orijinal ifade: “وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ قَابِلِيَّةً لَهُ تَشْرِبُهُ وَيَتَغَدَّى بِهَا مَا فِيهَا مِنَ الْحَبِّ وَالنَّوَى”

⁴⁶¹ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'ânî 'l-'azîm*, 5/410.

Ona göre, ırmak, pınar ve kuyularda bulunan su, insanların gerek duydukları vakit çıkardıkları bu depolanmış sudur. Kurtubî, burada İbn Abbas ve diğerlerinden aldığı bir rivayet ile⁴⁶² Seyhan, Ceyhan, Nil ve Fırat nehirlerinin kastedildiğini söylemektedir.⁴⁶³ Râzî'nin İbn Abbas'tan naklettiği rivayette,⁴⁶⁴ bu nehirlerle Dicle nehrini de ekleyerek bunların cennetten indirildiğini, Allah'ın (kıyamete yakın bir zamanda) Yecüc ve Mecüc çıktığı zaman hem bu nehirleri hem de Kur'ân-ı Kerîm'i ref' edeceğini veya kaldıracığını söylemiştir.⁴⁶⁵ Kurtubî'nin en-Nehâs'tan aldığı rivayete göre ise⁴⁶⁶ bu beş nehir, Cebrail'in (a.s) kanatları üzerinde indirilmiş, O da bunları dağlara tevdi etmiş ve bunları yeryüzünde akıtmıştır. Kıyamete yakın bir zamanda Allah Cibril'i göndererek Kur'ân'ı, ilmi ve bu beş nehrin tümünü kaldıracaktır. İşte ayetin sonundaki “*Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter*” ifadesi bu anlama gelmektedir.⁴⁶⁷ Son olarak, Elmalılı da suyun yeryüzünde durdurulması olayının, onun ırmak, göl, kaynak, kuyu, havuz, mahzen, toprak içi vb. ortamlarda durması anlamına geldiğini söylemiştir.⁴⁶⁸

3.10. Suyun (Havza ve Vadilerde) Toplanması ve Akışa Geçmesi

Suyun, doğal su drenaj havzalarında ve vadilerinde toplanması ve akışa geçmesi ile ilgili er-Ra'd 13/17 ayeti konumuz bağlamında incelenebilecek bir takım hususlar içermektedir. Buna göre;

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقُونَ عَلَيْهِ فِي الدَّارِ أَيْتَعَاءَ جَلِيَّةٍ
أَوْ مَتَاعٍ رَبِّدٌ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَمَا يَنْبَغُ النَّاسَ فَيَمُكُّ فِي الْأَرْضِ
كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ

“O, gökten su indirdi de vâdiler kendi hacimlerinde sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük

⁴⁶² Rivayet: “وروي عن ابن عباس وغيره أنه إنما أراد الأنهار الأربعة: سبجان وجيحان ونيل مصر والفرات”

⁴⁶³ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2000, 12/179.

⁴⁶⁴ Rivayet: “قال ابن عباس رضي الله عنهما أنزل الله تعالى من الجنة خمسة أنهار سيجون وجيحون ودجلة والفرات، والنيل وهو نهر مصر، أنزلها الله تعالى فيها منافع للناس في أصناف معاشهم وذلك قوله جل ثناؤه: “وأنزلنا من السماء ماء بقدر فأسكنناه في الأرض” فإذا كان عند خروج يأجوج ومأجوج ويرفع أيضا القرآن”

⁴⁶⁵ Razi, *Tefsir-i kebir*, 16/406.

⁴⁶⁶ Rivayet: “عن عكرمة عن ابن عباس رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: (أنزل الله عز وجل من الجنة إلى الأرض خمسة أنهار سيجون وهو نهر الهند، وجيحون وهو نهر بلخ، ودجلة والفرات وهما نهر العراق، والنيل وهو نهر مصر، أنزلها الله تعالى من عين واحدة من عيون الجنة في أسفل درجة من درجاتها على جناحي جبريل عليه السلام فاستودعها الجبال وأجراها في الأرض وجعل فيها منافع للناس في أصناف معاشهم وذلك قوله جل ثناؤه: “وأنزلنا من السماء ماء بقدر فأسكنناه في الأرض” فإذا كان عند خروج يأجوج ومأجوج أرسل الله عز وجل جبريل فرفع من الأرض القرآن والعلم وجميع الأنهار الخمسة فرفع ذلك إلى السماء فذلك قوله تعالى: “وإننا على ذهاب به لقادرون” فإذا رفعت هذه الأشياء من الأرض فقد أهلها خير الدين والدنيا

⁴⁶⁷ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1964, 12/113.

⁴⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/520.

*atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir”*⁴⁶⁹

Bu ayetin de başında geçtiği gibi, yağmurun indirilmesi ile ilgili hususlar Bölüm 3.2’de detaylı incelenmişti. Burada öncelikle ayette geçen **أُودِيَّةٌ** kelimesine bakmak gerekmektedir. Bu kelime, الوادي (vadi) kelimesinin çoğuludur. Vadi ise ودى kökünden gelmektedir. Cebel’e göre, “dağlar ve tepeler arasındaki her açıklık” vadi olarak adlandırılmaktadır.⁴⁷⁰ İsfahânî’ye göre ise vadi, “suyun aktığı her yer” olup “dağlar arasındaki geçit veya açıklık” bundan dolayı vadi olarak tanımlanmıştır.⁴⁷¹ İbn Âşûr ise bunu “selin aktığı yerden uzanan geniş çukur alan”⁴⁷² şeklinde yorumlamıştır.⁴⁷³ Eş-Şuarâ 26/225 ayetindeki⁴⁷⁴ “vadide dolaşmak”, Tevbe 9/121 ayetinde⁴⁷⁵ “vadiyi geçmek” veya Türkçe’deki “vadiyi aşmak” ifadelerinde olduğu gibi, burada “yükselti (dağlar) ile sınırlandırılmış kara parçası” olarak anlaşılabilir. Bu tanımlar, konumuz bakımından, hidroloji ve su kaynakları disiplinlerinde “havza” (Bölüm 4.3.6) olarak tanımlanan doğal oluşumlar için getirilen tanımın neredeyse aynısıdır. Buna benzer bir şekilde, **أُودِيَّةٌ** kelimesi, el-Keşşâf’ın çevirmenleri tarafından “dere yatağı” olarak ifade edilmiştir.⁴⁷⁶ Zemahşerî’ye göre, burada **أُودِيَّةٌ** kelimesinin nekire olarak gelmesinin sebebi, bazı vadilerin yağmur alıp, bazılarının almamasıdır.⁴⁷⁷

Ayette geçen **فَسَالَتْ** kelimesi de incelenmelidir. Bu kelime **سَال** (سال يسيل سيلًا) kelimesinden türetilmiştir. **سَال** kelimesinin kökü ise **سِيل** olmaktadır. Halebî’ye göre, bu “suyun akması” demektir.⁴⁷⁸ Aynı kelime, Sebe’ 34/12 ayetinde⁴⁷⁹ erimiş bakırın akıtılması, aynı kelime ile nitelendirilmektedir. Ayetin devamındaki **السَّيْلُ** kelimesi de bu kökten türemektedir. Cebel’e göre **السَّيْلُ** kelimesi, “akan bol su” anlamına gelmektedir.⁴⁸⁰ Türkçe’de “sel” kelimesi, bu anlamı karşılamaktadır. Sebe’ 34/16 ayetinde⁴⁸¹ “arim seli” ifadesinde de aynı kelime kullanılmıştır. Her iki ifadenin de modern su kaynakları

⁴⁶⁹ er-Ra’d 13/17

⁴⁷⁰ Cebel, *el-mu’cemu-l İstikaki el-Muassıl li Alfaz el-Kur’an el Kerim*, 2/619.

⁴⁷¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 862.

⁴⁷² Orijinal ifade: “وهو الحفير المتسع الممتد من الأرض الذي يجري فيه السيل”

⁴⁷³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 13/118.

⁴⁷⁴ “Onların her vâdide başıboş dolaştıklarını... görmedin mi?” (عَش-ŞUARÂ (أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ)

26/225)
⁴⁷⁵ “Allah onları, yapmakta olduklarının en güzeli ile mükâfatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vâdi mutlaka onların lehine yazılır.” (وَأَسْلَمْنَا لَهُ الْوُطُرَ) (Sebe’ 34/12)

(وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا) (Tevbe 9/121)

⁴⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/744.

⁴⁷⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/744.

⁴⁷⁸ el-Halebî, *Umdetü’l-huffâz fî tefsîri eşrefi’l-elfâz*, 2/245.

⁴⁷⁹ “...onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık...” (وَأَسْلَمْنَا لَهُ الْوُطُرَ) (Sebe’ 34/12)

⁴⁸⁰ Cebel, *el-mu’cemu-l İstikaki el-Muassıl li Alfaz el-Kur’an el Kerim*, 2/1051.

⁴⁸¹ “...Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik...” (فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ) (Sebe’ 34/16)

mühendisliğindeki “akış” olayı ile açıklanabileceği, kolaylıkla görülmektedir. بِقَدَرِهَا kelimesi ise قدر kökünden türemiş olup bu kelime ile ilgili izahat Bölüm 3.14’de yapıldığı için burada detayına girilmeyecektir. جَفَاءً ise Kurtubî tarafından “vadinin bir kenara atarak uzaklaştırdığı şey” olarak açıklanmıştır.

Taberî’ye göre, bu ayette hak ve batılın durumu, gökten indirilen yağmur suyu ve eritilen madenlerin durumuna benzetilmiştir. Ona göre, sel üzerinde oluşan köpük ya da eritilen madenler üzerinde oluşan posa kalıcı ve faydalı olmadığı gibi batıl da kalıcı değildir. Hak ise, su ve madene benzetilmekte ve onun ebedi olduğuna vurgu yapılmaktadır.⁴⁸² Zemahşerî de aynı fikirdedir. Ona göre, insanlar yağmur suyu ile hayat bulur. Suyun sahip olduğu faydalar kalıcıdır ve devamında pınar, kuyu, sarnıç gibi yerlerde varlığını sürdürür, suyla olgunlaşan meyveleri insanlar depolar. Ziyet eşyalarını üretmek için kullanılan cevher de buna benzemektedir. Bu suretle, sel üzerindeki köpük ve madenler eritilince üzerinde oluşan kabarcık birbirine benzetilmektedir.⁴⁸³ Râzî’ye göre, burada “kulların kalpleri” vadilere benzetilmiştir. Ona göre, suyun vadilerde karar kılması gibi kulların kalplerine de Kur’ân ilimlerinin nurları yerleşir. Vadilerin genişlik, darlık, derinlik gibi karakteristik özellikleri olduğu gibi, kulların kalpleri de temizlik, kuvvetli anlayış, vs. bakımından farklı olmaktadır. Râzî, kulların kalplerindeki şek ve şüpheleri suyun üzerindeki köpük veya cevherin üzerindeki tortuya benzeterek bunların önünde sonunda zail olacağını ve silineceğini, geriye ilim ve hikmetin kalacağını beyan etmiştir.⁴⁸⁴ Kurtubî de burada gökten inen suyun Kur’ân’a, vadilerin de kulların kalplerine benzediği ile ilgili yorumu İbn Abbas’a dayandırmıştır.⁴⁸⁵ İbn Kesîr de bu ayetin hak ve batıl ile ilgili olduğu konusunda Taberî ile hemfikirdir. İbn Kesîr, buna ek olarak, faydalı olan su ve cevheri *salih amel*, köpük ve tortuyu da *kötü ame*le benzetmiştir. Mevdûdî de, Râzî ve Zemahşerî’ye benzer bir şekilde Allah’ın elçisine gönderdiği vahyi gökten indirilen yağmura, inananları ise ırmak ve derelere benzetmektedir. Her ırmak, kendi yatağı kapasitesinde dolar, her mümin, vahiyden kendi özelliklerine göre faydalanır.⁴⁸⁶ Elmalılı’ya göre burada maden ocaklarında eritilen cevherler insan emeği, araştırma ve tecrübesi ile elde edilen beşeri bilgi birikimini temsil etmektedir.⁴⁸⁷ Seyyid Kutub, bu ayetin, kendinden önce gelen er-Ra’d 13/12-14 ayetlerinde geçen yağmur, gök

⁴⁸² Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/77.

⁴⁸³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/742-743.

⁴⁸⁴ Râzî, *Tefsir-i kebir*, 13/428-429.

⁴⁸⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 9/304.

⁴⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’an - Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri*, 7/518.

⁴⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/138.

gürlemesi ve su ile anlatılan sahneler ile ilişkili olduğunu ve onları tamamladığını ifade etmektedir.⁴⁸⁸

Tefsir kaynaklarımızın ayetin tefsirindeki hak-batıl, vahiy ve inananların kalbi ile ilgili benzetmeler yukarıda listelenmiştir. Ancak, burada ayetin birinci anlamı ve konumuz bağlamında su ve akışkanlar ile ilgili teknik unsurlarını detaylandırmak yerinde olacaktır. Zemahşerî'ye göre, ayetteki بَقْدَرَهَا kelimesi “insanlara yarar sağlayan şey” (مَا يَنْفَعُ النَّاسَ) ifadesinin de desteğiyle “insana fayda sağlayacak bir ölçüyle” anlamına gelmektedir.⁴⁸⁹ Kurtubî ise بَقْدَرَهَا ifadesi ile ilgili iki farklı yorum getirmiştir. Bunlar “derelerin kendi miktarınca (tam kapasite) sel olup taşması” ve “derelerin kendilerine takdir olan miktar kadarıyla dolması” olarak verilmiştir. Anlaşılacağı üzere, Kurtubî, vadi kelimesini akan su anlamında “dere” ile yorumlamıştır.⁴⁹⁰ Ancak Râzî burada daha kapsayıcı bir yorum yapmıştır. Ona göre, vadi kelimesine i) suyun aktığı yatak/boşluk/yerin adı, ii) akan su olmak üzere her iki anlam da verilebilir. Ancak meşhur olan görüş birincisidir. Ona göre, “vadiler aktı” (فَسَالَتْ أَوْدِيَةً) ifadesinden maksat “vadilerin suları aktı” (سَالَتْ مِيَاهُ الْأَوْدِيَةِ) olup burada mudaf olan “su” hazfedilmiştir. Nihai bağlamda, konumuz kapsamında ayette su ve ateşte eritilenler (cevher) olarak nitelenen iki farklı maddenin ortak özelliği vardır. Bu da bunların “akışkan”⁴⁹¹ olmasıdır. Akışkanların bu ayet kapsamında iki farklı özelliğinden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, yer çekimi altında hareket etmeleri yani “akma” dediğimiz fiziksel olayı gerçekleştirmeleridir. İkincisi ise “üste çıkan köpük” (رَبْدًا رَابِيًا) veya “atılan köpük” (جُفَاءً) maddelerinin zikredilen temel madde olan su ve erimiş cevherden yoğunluk farkı ile ayrıştıklarıdır. Bu ayrışmada, modern akışkanlar mekaniğinin en temel prensiplerinden olan yoğunluk farkı ve kaldırma kuvvetinin işlevi çok önemlidir. Buna göre, basınç farkından dolayı, yoğunluğu az olan ya da birim hacim kütlesi düşük olan maddeler akışkanın üst bölgesinde kalır. Yoğunluğu nispeten yüksek olan madde ise homojen halde bunlardan ayrılarak dibe çöker.

Modern hidrolojide nehir ve akarsuların oluşması için “havza” olarak adlandırılan vadilerin önemi çok büyüktür. Müfessirlerden aldığımız notlar ışığında ayette geçen vadi ifadesinin havza olarak anlaşılması oldukça yerinde görünmektedir. Havzalar ise suyun toplandığı temel yeryüzü şekilleri olup su kaynakları mühendisliği açısından oldukça

⁴⁸⁸ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 10/145.

⁴⁸⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/742-743.

⁴⁹⁰ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 2000, 9/451.

⁴⁹¹ Akışkan, modern bilimde; “kayma gerilmesi (yatay kuvvet) altında sürekli olarak deforme olan (şekil değiştiren/hareket eden) madde olarak tanımlanmaktadır.

önemli olan doğal yapılardır. Kanaatimizce, meteoroloji, akışkanlar mekaniği, hidrolik, hidroloji ve su kaynakları mühendisliği gibi birçok disiplinin beraber inceleyebileceği bu ayet hem teknik bilimler bağlamında hem de sosyal bilimler ile ilgili teşbih edildiği hak-batıl, salih amel-kötü amel, inananların kalbi, vahiy gibi unsurlar açısından eşsiz, oldukça ince, veciz ve sandığımızdan daha derin anlamlar barındırmaktadır.

3.11. Suyun Taşınması, İletilmesi ve Hareketi

İbni Kesir, [el-Mü'minûn 23/18](#) ayetinin tefsir ederken suyun iletimi, taşınması ve hareketi bağlamında ilgi çekici çıkarımlarda bulunmuştur. Ona göre yeryüzünde öyle yerler var ki tarım için çok suya ihtiyaç duyulmasına rağmen, toprağı buna elverişli değildir. Benzer bir şekilde Nil nehrinin suyunun el-Ardü'l-Cezer olarak tanımladığı Mısır ülkesine Habeş ülkesinin yağmurları aracılığı ile sürüklenip kırmızı çamurla (sediment) birlikte sevk edildiğini ifade eder. Mısır ülkesinin arazileri kumluk olup tarıma elverişli olmadığı için Nil ile gelen çamur nehir aracılığı ile buraya Mısır ülkesine iletilir ve burada kalır.⁴⁹² İbn Kesîr'e göre; Allah, insanlar için yeryüzüne indirdiği suyu yerdeki pınarlara sevk eder/ulaştırır (وَيَسْلُكُهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ). Bu suyla pınarlar ve nehirler kaynar/ortaya çıkar. Hem ziraatınız ve meyveniz hem de sizler ve hayvanlarınız bundan içersiniz/faydalanırsınız. Onunla yıkanıp temizlenirsiniz. Hamd ve nimet Allah'ındır."⁴⁹³

Suyun iletilmesi konusunda ez-Zümer 39/21 ayeti de incelenmesi gereken unsurlar barındırmaktadır:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَنُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَلْبَابِ

“Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır.”⁴⁹⁴

Bu ayetteki فَسَلَكَهُ kelimesi سَلَكَ kökünden gelmektedir. Kelime, ayette geçmiş zaman anlamında kullanılmış olmakla birlikte “içine dahil olma”⁴⁹⁵ (يَدْخُلُهُ) veya “yola nüfuz etme”⁴⁹⁶ (النَّفَازُ فِي الطَّرِيقِ) anlamlarına gelmektedir. Cebel'e göre, “onu yeryüzüne

⁴⁹² İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, 5/410; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 10/5624.

⁴⁹³ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*, 5/410; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 10/5625.

⁴⁹⁴ ez-Zümer 39/21

⁴⁹⁵ el-Halebî, *Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*, 2/213.

⁴⁹⁶ Isfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 421.

koydu/yerleştirdi ve orada sakin kıldı/ikamet ettirdi”⁴⁹⁷ anlamına gelmektedir.⁴⁹⁸ Ayetteki يَنْبُوعُ kelimesi ise İsfahânî’ye göre يَنْبُوعُ kelimesinin çoğulu olup kökü “suyun gözden/kaynaktan çıkması” anlamına gelen النَّبْعُ kelimesidir ve “kendisinden yay yapılan ağaç”⁴⁹⁹ anlamına gelen النبع kökünden türemiştir. Burada “kendisinden su çıkan göz/pınar/kaynak”⁵⁰⁰ olarak çevrilmiştir.⁵⁰¹ el-Halebî ise bu ifadeyi [el-İsrâ 17/90](#)’da geçen “...حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا...” (“...bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça...”)⁵⁰² ayeti ile pekiştirmektedir.⁵⁰³ Cebel, “فَسَلَكُهُ يَنْبُوعٌ فِي الْأَرْضِ” ifadesinin el-Mü’minûn 23/18 ayetinin tefsirinde naklettiğimiz فِي الْأَرْضِ فَسَلَكُهُ ifadesi ile benzer anlama geldiğini söylemekte ve bunu “vücuttaki damarlar gibi pınarlar, yollar ve kanallar”⁵⁰³ olarak çevirmektedir.⁵⁰⁴ Taberî, bu ayette gökten indirilen suyun yağmur olduğunu belirterek, فَسَلَكُهُ يَنْبُوعٌ فِي الْأَرْضِ ifadesinin “yer içinde bulunan pınarlara akıttı/yerleştirdi”⁵⁰⁵ anlamına geldiğini söyler ve bunlara “yeryüzünden fışkıran pınarlar”⁵⁰⁶ örneğini verir.⁵⁰⁷ er-Râzî, bu ayetin tefsirinde, yağmurun yeryüzünde farklı bölgelere inzal edilip taksim edildiğini ve bu suretle aynen bedendeki kan damarları gibi, suyun da yerin altındaki kanallara ve yollara iletilildiğini⁵⁰⁸ ifade etmektedir.⁵⁰⁹ İbn Kesîr de ayeti şöyle tefsir etmektedir:

فَإِذَا أُنْزِلَ الْمَاءُ مِنَ السَّمَاءِ كَمَنْ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يَصْرِفُهُ تَعَالَى فِي أَجْزَاءِ الْأَرْضِ كَمَا يَشَاءُ وَيَنْبُعُهُ عَيْنُونَا⁵¹⁰ “ما بين صغار وكبار بحسب الحاجة إليها ولهذا قال تبارك وتعالى: فسلكه ينابيع في الأرض

“Su, gökyüzünden indikten sonra, yeryüzünde gizlenir/kaybolur/siner, sonra Allah Teala, yerin bölümlerinde onu dilediği gibi evirip çevirir ve kendisine olan ihtiyaca göre büyük ve küçük gözler/pınarlar şeklide onu akıttır/çıkarır/kaynatır. İşte bundan dolayı Allah Teala «onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi» demiştir”.

İbn Kesîr, İbn-i Abbas’ın sözünü şöyle aktarmaktadır: “Yeryüzünde gökten indirilmemiş olan herhangi bir su yoktur, ancak yer altındaki damarlar onu değiştirir. İşte Allah Teala’nın «onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi» ifadesi budur. Her kim tuzlu suyu

⁴⁹⁷ Orijinal ifade: “فأدخله في الأرض وأسكنه فيها”

⁴⁹⁸ Cebel, *el-mu’cemu-l İstikaki el-Muassıl li Alfaz el-Kur’an el Kerim*, 2/1061.

⁴⁹⁹ Arapça ifadesi: شجر تتخذ منه القسي

⁵⁰⁰ Arapça ifadesi: العين الذي يخرج منه الماء

⁵⁰¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 788.

⁵⁰² el-Halebî, *Umdetü’l-huffâz fi tefsîri eşrefi’l-elfâz*, 4/139.

⁵⁰³ Orijinal ifade: “عيوناً ومسالك ومجاري كالعروق في الأجساد”

⁵⁰⁴ Cebel, *el-mu’cemu-l İstikaki el-Muassıl li Alfaz el-Kur’an el Kerim*, 2/1061.

⁵⁰⁵ Orijinal ifade: “فأجراه عيوناً في الأرض”

⁵⁰⁶ Orijinal ifade: “وأحدها ينبوع، وهو ما جاش من الأرض”

⁵⁰⁷ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 21/276.

⁵⁰⁸ Orijinal ifade: “إنه تعالى ينزله إلى بعض المواضع، وذلك أنه تعالى بين أنه أنزل من السماء ماء وهو المطر وقيل كل ما كان في الأرض فهو من السماء، ثم إنه تعالى ينزله إلى بعض المواضع ثم يقسمه فيسلكه ينابيع في الأرض، أي فيدخله وينظمه ينابيع في الأرض عيوناً، ومسالك ومجاري كالعروق في الأجسام”

⁵⁰⁹ Razî, *Mefâtihu’l-gayb*, 26/439.

⁵¹⁰ İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-‘azîm*, 7/82.

tatlı suya dönüştürmek isterse onu yükseltsin⁵¹¹ (buharlaştırın)⁵¹². Akabinde, Saîd b. Cübeyr'in (ö. 94/713 [?]) kar ile ilgili rivayetini vermektedir. Buna göre “(yer altındaki pınarların) aslı kardır. Kar, dağların üzerinde birikir, sonra onların derinliklerine iner ve sonra pınarlar dağların alt kısmından fışkırır/kaynar”⁵¹³ Kurtubî ise ayeti Taberî ve İbn Kesîr'e benzer bir şekilde “suyun yerin içine girmesi ve oraya yerleştirilmesi” olarak yorumlamaktadır.⁵¹⁴ Seyyid Kutub, yağmurun indirilmesinden sonraki süreçleri şöyle açıklamaktadır “Allah suyu yeryüzünde dolaştırarak pınarlar oluşturur, bu yer üstündeki ırmaklarda olduğu gibi, suyun yeraltına sızdıktan sonra oluşan yeraltı ırmakları için de geçerlidir. Daha sonra kaynaklar ve kuyular oluşur. Bu suyu yerin dibine inip tekrar çıkmasını imkânsız hale getiren yüce Allah'tır.”⁵¹⁵ Mevdûdî'ye göre ise, ayette geçen يَتَلَبَّعُ kelimesi arzdeki tüm su kaynakları için kullanılmıştır.⁵¹⁶ Konu ile ilgili ayet çerçevesinde Kur'an yolu ve Elmalılı tefsirlerinde çalışmamız kapsamında bir yorum bulunmamıştır.

Yukarıdaki ayetlere ek olarak, [es-Secde 32/27](#) ayetinde suyun ulaştırılması (sevk edilmesi) نَسُوقُ kelimesi ile ifade edilmektedir. İbn Kesîr, bu ayeti “gökten inen, nehirler tarafından taşınan veya dağlardan inen suların tam vaktinde ihtiyaç duyulan yere gönderilmesi”⁵¹⁷ şeklinde yorumlamaktadır.

Kanaatimizce bu ayetlerin tefsirinin içine kar olayının da dahil edilmesi gerekmektedir. Çünkü kar örtüsü, yeraltı ve yerüstü oluşumlarına sürekli su girdisi sağlaması ve yağmurun aksine daha düzenli bir su akışı sağlaması açısından oldukça önemlidir. Her ne kadar yukarıda Saîd b. Cübeyr'in rivayetinde işlenmiş olsa dahi, geleneksel tefsir kaynaklarında kar konusu detaylı işlenmemiştir. Ayetlerde geçen “gökten indirilen su” kapsamına kar olayının da dahil edilmesi kayda değer bir gerekliliktir.

3.12. Suyun Derine Çekilmesi

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ

“De ki: Suyunuz çekilirse, söyleyin bakalım, size kim bir akar su getirebilir?”⁵¹⁸

Taberî tefsirinde, akar su olarak tercüme edilen مَعِينٍ kelimesinin anlamı Abdullah b. Abbas'a göre “tatlı su”, Said b. Cübeyr'e göre “gözle görülen su”, Katâde ve Dehhak'a

⁵¹¹ Orijinal ifade: “فَمَنْ سَرَهُ أَنْ يَعُودَ الْمَلْحَ عَذَابَ قُلُوبٍ مَعِينَةٍ”

⁵¹² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 7/82.

⁵¹³ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 7/82.

⁵¹⁴ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1964, 15/245-246.

⁵¹⁵ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 14/339.

⁵¹⁶ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 7/104.

⁵¹⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 12/6456.

⁵¹⁸ el-Mülk 67/30

göre ise “akan su” anlamına gelmektedir.⁵¹⁹ İbn-i Kesîr, bu ayette suyun çekilmesi olayını “suyun yerin dibine doğru gitmesi” şeklinde yorumlanmakta ve bu durumda keskin ve güçlü araçlarla onun elde edilemeyeceği vurgulamaktadır.⁵²⁰ Fahreddin er-Râzî’ye göre ayetteki غَوْرًا kelimesi, غَائِرًا yani ism-i fail manasındadır. Bu kelime su ile birlikte kullanıldığında (غَارَ الْمَاءِ), “suyun yerin altına çekilip yok olması” kastedilmektedir. مَعِينِ kelimesi ise “gözlerin gördüğü ve zahir olan şey” anlamında olup عَيْن kökünün ism-i mef’ulü olur. Dolayısıyla “akan bir su” kastedilmektedir.⁵²¹ İmam Kurtubî’ye göre, burada hitap Kureyşlilere yönelik olup onların suyu Zemzem ve Meymun kuyularından gelmekte idi. Dolayısı ile “suyunuz, kovaların ulaşamayacağı şekilde yerin dibine çekilmesi” olarak çevrilmiştir.⁵²² Elmalılı Muhammed Hamdi’ye göre buradaki قُلْ أَرَأَيْتُمْ ifadeyi, inanmayanlar için bir tehdit unsuru barındırmaktadır. Yani, Gördünüz ya! Eğer suyunuz çekilirse, kaynaklarınız kurursa, size kim bir akarsu, memba veya kaynak suyu getirebilir?⁵²³ Başka bir ayette de buna benzer bir ifade bulunmaktadır:

أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلْبًا

“Yahut bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın”⁵²⁴

İbn Kesîr’e göre, bu ayette “suyun çekilmesi” ifadesi, toprağın üstünde çıkıp kaynayan suyun zıddı anlamına gelmektedir. Nitekim kaybolan su, toprağın altına doğru sızar.⁵²⁵ Kurtubî’ye göre غَوْرًا kelimesi burada mastar olup isim yerine kullanılmış ve “suyun yerin dibine çekilmesi” anlamı verilmiştir.⁵²⁶ Râzî ise “suyun yerin altına doğru batması”⁵²⁷ anlamını tercih etmiştir.⁵²⁸

[el-Mü’minûn 23/18](#) ayetinin son kısmı (وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهَا لَقَادِرُونَ) ise konumuz bağlamında İbni Kesir tarafından şöyle yorumlanmaktadır: “Şüphesiz ki bizim onu (suyu) gidermeye de gücümüz yeter. Eğer yağmur yağmamasını, onu çorak yerlere ve çöllere çevirmeyi, içme ve sulama suyunu acı ve tuzlu kılmayı, yeryüzüne iner inmez kaybolmasını ve dolayısıyla sizin istifade edemeyeceğiniz kadar derine inmesini dilemiş

⁵¹⁹ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, 23/520.

⁵²⁰ İbn Kesir, *Tefsîrû l-Kur’ânî l-‘azîm*, 8/203.

⁵²¹ Razî, *Mefâtîhu l-gayb*, 30/597; Razî, *Tefsîr-i kebir*, 22/33.

⁵²² Kurtubî, *Ahkâmu l-Kur’ân*, 1964, 18/223; Kurtubî, *Ahkâmu l-Kur’ân*, 2000, 17/523.

⁵²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 8/247.

⁵²⁴ el-Kehf 18/41

⁵²⁵ İbn Kesir, *Tefsîrû l-Kur’ânî l-‘azîm*, 5/144.

⁵²⁶ Kurtubî, *Ahkâmu l-Kur’ân*, 2000, 11/23.

⁵²⁷ Orijinal ifade: “يُغَوِّصُ وَيَسْفِلُ فِي الْأَرْضِ”

⁵²⁸ Razî, *Mefâtîhu l-gayb*, 21/465.

olsaydık mutlaka yapardık. Ancak, Allah, lütuf ve rahmeti ile bulutlardan sizin için bol taze ve tatlı su indirir ve onu yerde (sakin)⁵²⁹ bırakır.”⁵³⁰

3.13. Kirliliğin Giderilmesi ve Su

Temel İslam kaynaklarında su, kirliliğin giderilmesi ve temizliğin sağlanması için kendisinden vazgeçilemeyecek en temel doğal kaynak olarak nitelendirilmiştir. Bu konudaki başlıca ayetlerden biri Furkân Sûresi’nde mevcuttur. Buna göre:

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا
لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَّيِّتًا وَنُسَوِّيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَمًا وَأُنَاسِي كَثِيرًا

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O’dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik.”⁵³¹

T-h-r (طهر) kelimesi temizlik bildirmektedir. İsfahânî’ye göre, Kur’ân ayetlerinin çoğu incelenirse, iki farklı temizlikten bahsedildiği görülür. Bunlar cismin temizliği ve nefsin temizliğidir.⁵³² Nefsin temizliği ile ilgili gelen ayetlerde daha çok ruhun günah ve kötülüklerden arındırılması kastedilmektedir. İsfahânî’ye göre طَهُور kelimesi çoğunlukla mastar olup, bazen isim ve sıfat olarak da gelebilmektedir. Şafiiler ise bunun الْمُطَهِّر yani temizleyici anlamında olduğunu söylemişlerdir.⁵³³ Taberî, bu ayetin tefsirinde buradaki suyun niteliği ile ilgili kayda değer bir detay vermemiştir. Zemahşerî ise bu ayetteki suyun “son derece temiz” ve “kendisi temiz, başkasını da temizleyici” olduğunu söylemiştir.⁵³⁴ İbn Kesîr de benzer bir şekilde yukarıdaki ayetin tefsirinde yağmur suyunun temizleyici ve arındırıcı özelliğine⁵³⁵ dikkat çekmektedir.⁵³⁶ Kurtubî ise dil bilgisi çözümlemeleri ile ayeti yorumlamakta ve konunun fihri boyutlarını gayet tafsilatlı bir şekilde açıklamaktadır. Kurtubî’ye göre, buradaki طَهُورًا مَاءً ifadesi, “kendisi ile temizlenen su” anlamına gelmektedir.⁵³⁷ Ona göre, temiz (طاهر) olan her şey temizleyici (طهور) değildir. Dolayısıyla, burada yağmur suyunun temizleyici (yani kirliliği giderici) boyutu ifade edilmektedir. Kurtubî’ye göre, İslam ümmeti hem dil açısından hem de şer’i açıdan suyun “tahûr” yani temizleyici olmasını icma’ ile kabul etmiştir. Ulemaya göre, temizleyici

⁵²⁹ Orijinal ifade: “فَيَسْكُنُهُ”

⁵³⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni 'l-'azîm*, 5/410; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 10/5625.

⁵³¹ el-Furkân 25/48-49

⁵³² İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 525.

⁵³³ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 526.

⁵³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/868.

⁵³⁵ Orijinal ifade: “أَلَّهُ يَنْطَهَرُ بِهَا، كَالسَّحُورِ وَالْوُفُودِ وَمَا جَزَى مَجْزَاهُ”

⁵³⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni 'l-'azîm*, 6/104.

⁵³⁷ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2000, 12/560.

olma özelliği sadece suya mahsus olup, temiz olan diğer sıvılar için geçerli değildir.⁵³⁸ Bu münasebetle Kurtubî, sema, nehir, deniz, pınar ve kuyulardan alınmış suyun temiz ve temizleyici vasfının olduğunu söylemektedir. Burada tarifi yapılan su türü, içine herhangi bir şey karıştırılmayan ve fıkıh literatüründe “mutlak su” olarak bilinen sıvıdır.⁵³⁹ İslam ulemasına göre deniz suyunun yukarıdaki özelliklere sahip olup olmadığının ise tartışmalı olduğu söylenmiştir.⁵⁴⁰ Son olarak Elmalılı, ayette yağmur suyu ile ilgili gelen ifadeye “pislikleri temizleyecek ve hayat kaynağı olacak su” yorumunu yapmıştır.⁵⁴¹ Mevdûdî ise bu suyun duru, bütün kirlerden, mikrop ve zehirlerden arınmış, kiri gideren ve yıkayan bir su olduğunu söylemiştir.⁵⁴² Konu ile ilgili bir diğer ayet Mâide Sûresinde yer almaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِّنْهُ ۚ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın). Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsî birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.”⁵⁴³

Yukarıda verilen Mâide Sûresi 5/6 ayetleri, cismi temizlik ve ibadetlerin ön koşulu olarak abdest, gusül ve teyemmümün nasıl olacağı konusunda detayları barındırmaktadır. Bu ayet ile ilgili yapılan tefsirler, abdestin gereklilikleri ile ilgili fıkıh kitaplarının başucu kaynağı olmuştur. Son olarak, Enfâl Sûresinde gökten indirilen suyun dört temel fonksiyonundan bahsedilmektedir:

إِذْ يُغَشِّيكُمُ اللُّغَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُم رَجَزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِّطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ

⁵³⁸ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 2000, 12/563.

⁵³⁹ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 2000, 12/576.

⁵⁴⁰ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 2000, 12/578.

⁵⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/78.

⁵⁴² Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 7/593.

⁵⁴³ el-Mâide 5/6

Muhammed'in (sav) sözlü ve fiili düzenlemeleri ile başlamış, akabinde ilk dönemden itibaren fıkıh literatüründe kendini göstermiştir.⁵⁵⁴ Bu bağlamda, Medine devrinde, su temizliğinin sağlanabilmesi için kuyular arası mesafeler belirlenmiş; eski kuyuların etrafında 25m, yeni kuyularda ise 12.5 metre yarıçapında bir alanın boş bırakılması ve hayvan ağıllarının kuyulara 20 metreden fazla yakın olmaması istenmiştir.⁵⁵⁵

3.14. K-d-r Kelimesi Bağlamında Yaratılıştaki Ölçü ve Nizam

Her ne kadar su kaynakları ile direkt olarak ilgili olmasa da yaratılıştaki ölçü, nizam ve sınırlar günümüzdeki mühendislik branşlarının konuya yaklaşımlarının açıklanabilmesi açısından oldukça önemli görülmektedir. Bu bölümde, Kur'an-ı Kerim'de mühendisliğin temel düşünce sistematiğini destekleyen ayetlerin k-d-r kelimesi çerçevesinde tefsir ve açıklamalarına yer verilmiştir. Konumuz bağlamında yaratılıştaki ölçüyü Kur'an-ı Kerim'de dört temel ayet ile inceleyebiliriz (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1. Kur'an'da yaratılıştaki ölçü ile ilgili ayetler

Âyet	Türkçe meal	Kur'an-ı Kerim
el-Furkân 25/2	Göklerin ve yerin hükümrânlığı kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, (yüceler yücesidir).	الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا
el-Kamer 54/49	Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık.	إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ
er-Ra'd 13/8	Her dışının neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. Onun katında her şey ölçü ile dir.	اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيصُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ
et-Talâk 65/3	(Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder.) Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.	وَيَرْزُقُهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

Öncelikle قدر kelimesinin sözlük anlamına bakmakta fayda vardır. Kur'an-ı Kerim'de bu kelimenin türevleri, farklı disiplinler kapsamına girecek ve farklı anlamlara gelebilecek şekilde yoğun olarak geçmektedir.⁵⁵⁶ İslam düşüncesinde de bu kelimenin ifade ettiği anlamlar çerçevesinde farklı mezhep ve ekollerinin oluştuğu bilinmektedir. Konumuz bağlamında bu kelimenin tüm bu terkipleri incelemek muhaldir. Kanaatimizce bu kelime hemen hemen bütün pozitif bilimler kapsamında incelenebilecek derecede geniş anlamlara sahiptir. Burada mühendislik bağlamında, hesap, sınır, ölçü, kural, miktar

⁵⁵⁴ Ögüt, "Harim".

⁵⁵⁵ Fatih Erkoçoğlu, "Hz. Peygamber ve Çevre Bilinci" (Çevre ve Ahlak Sempozyumu, Gaziantep, 2014), 69-70.

⁵⁵⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Kader", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (30 Ocak 2023).

vb. anlamları ön plana çıkarmak yerinde olacaktır. İsfahânî'ye göre, bu kelime isim olarak alındığında (الْقُدْرَةُ) eğer insan niteleniyorsa, “burada bir fiili işlemeye güç yetirme” kastedilmektedir. Ancak, Allah’ı vasfetmek için kullanılırsa, onda “herhangi bir acizliği nefyetmek/olumsuzlamak” anlamına gelir. الْقُدْرُ ve الْقُدِيرُ kelimeleri ise, bir şeyin miktarını/sayısını nitelemek için kullanılır.⁵⁵⁷ İsfahânî'ye göre, Allah’ın eşyayı takdir etmesi iki şekilde gerçekleşir. Bunlardan ilki “Allah’ın güç vermesi”, ikincisi ise “Allah’ın hikmet gereği gücü belli miktar ve özellikte oluşturması” olarak verilmiştir.⁵⁵⁸ İbn Âşûr, الْقُدْرُ sözcüğünün الْقُدْرُ ile eş anlamlı olduğunu ve bunun da “işlerin sınırlarını belirlemek ve onları kontrol etmek” anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁵⁵⁹

[el-Furkân 25/2](#) ayetinin yorumu için müfessirler oldukça farklı terkipler öne sürmüş, ancak ayetin manası çok geniş olduğu için bu te’viller genellikle çelişmemektedir. Mevdûdî'ye göre bu ayet, tevhîd meselesi ile ilgili Kur’ân-ı Kerîm’deki en kapsamlı ayetlerinden biridir. Hz. Muhammed (sav), ailesindeki her çocuğa konuşmaya başlayınca ilk olarak bu ayeti öğretmiştir.⁵⁶⁰ Ayetin yorumu için ilk müfessirler genellikle varlık ile ilgili tasavvurlarda bulunmuşlardır. Râzî, yaratılmışlar ile ilgili konuyu derinlemesine işleyerek ve Ehl-i sünnetin görüşlerini savunarak Mutezileye birtakım reddiyelerde bulunmaktadır. Bu hususlar konumuz dışında olup, biz burada ayetin son kısmı ile ilgilenmekteyiz. فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا ifadesi, Taberî'ye göre “yarattığı her şeyi düzenledi, onları kendisi nasıl uygun görüyorsa öyle hazırladı, onlarda herhangi bir eksiklik ve tutarsızlık yoktur”⁵⁶¹ şeklinde tefsir edilmiştir.⁵⁶² İbn Kesîr’e göre, “her şey onun idaresi altındadır” anlamına gelir.⁵⁶³ Zemahşerî'ye göre, “O her şeyi plan, program ve dizaynı dikkate alarak var etmiş ve kendisine uygun olan amaca göre hazırlamış, bütün canlı ve cansız varlıkları belli bir hikmet ve plana göre var etmiş ve planladığı amaç her ne ise ona ters düşmeyecek şekilde takdir etmiş ve yaratılanlar için nihai bir zaman ve sınır koymuştur”.⁵⁶⁴ Söz konusu ayet, Fahreddin er-Râzî tefsirinde, “O her şeyi yaratıp ona bir nizam vermiş ve onun mukadderatını takdir etmiştir”⁵⁶⁵ şeklinde tercüme edilmiştir. Râzî, burada ince bir çıkarım yaparak, bu ayetteki yaratmanın sadece madde ile ilgili olmadığını ifade etmektedir. Ona göre, yaratma olayı var olan bütün her şey için

⁵⁵⁷ İsfahânî, *el-Müfredât*, 1991, 658.

⁵⁵⁸ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 826.

⁵⁵⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr*, 27/317.

⁵⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 3/572.

⁵⁶¹ Orijinal ifade: “فَسَوَّى كُلَّ مَا خَلَقَ، وَهَيَّاهُ لِمَا يَصْلَحُ لَهُ، فَلَا خَلَلَ فِيهِ وَلَا تَفَاوُتَ”

⁵⁶² Taberî, *Câmi 'u 'l-beyân*, 19/236.

⁵⁶³ İbn Kesîr, *Tefsîrü 'l-Kur'ânî 'l-'azîm*, 6/85.

⁵⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/810.

⁵⁶⁵ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, 17/173.

geçerlidir.⁵⁶⁶ Râzî'ye göre, canlı ve cansız tüm yaratılmışlar hikmet, tedbir, denge ve düzen üzere yaratılmıştır.⁵⁶⁷ Ona göre insanların takdir etmesi zan ve hesap bildirmektedir. Ancak, bu kelime Allah hakkında kullanılırsa burada sadece bilmek ve haber vermek kastedilebilir. Allah'ın bildiğinin dışında herhangi bir şeyin gerçekleşmesi imkansızdır. Nitekim imkânsız olan bir şeyin gerçekleşmesini istemek de mantıksızdır. Dolayısıyla burada "irade etmek" değil, ancak "emretmek" söz konusu olabilir.⁵⁶⁸ Begavî ise ayetteki فَتَرَهُ تَقْدِيرًا ifadesinin "herhangi bir kusur veya çelişki bulunmayacak şekilde düzenlemek, tertip etmek ve en iyi şekilde hazırlamak" anlamlarına geldiğini belirterek burada takdir edilen şeyin "ecel ve rızıklar" ile ilgili olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶⁹ Muasır tefsirlerden İbn Âşûr'a göre, ayetteki الْخَلْقُ kelimesinden maksadın, "büyük ve küçük bütün mevcudat" kastedilmekte, mef'ul-i mutlak olan تَقْدِيرًا kelimesi ile de "mükemmel yaratılış" vurgulanmaktadır.⁵⁷⁰ İbn Âşûr'a göre فَتَرَهُ kelimesi ise "Hiçbir şeyin tesadüfen yaratılmadığı, aksine, her şeyin daha önceden belirlenen miktar ve sınıra göre içinde hiçbir tutarsızlık ve kusur olmaksızın tam olarak yaratılması" anlamına gelir.⁵⁷¹ Elmalılı tefsirine göre ise Allah, her şeyi "gerçeğine erişilmez bir takdir ile her birine bir sınır ve ölçü belirleyerek hikmetine göre dilediği gibi hepsini bütün sonuçları ile hazırladı"⁵⁷² Seyyid Kutub'a göre ise "Her şeyin boyutunu, şeklini, işlevini, zamanını ve yerini, tüm etkileşimlerini ve uyumları ile belirleyen Allah'tır".⁵⁷³ Ona göre, her bir bilimsel gelişme ile birlikte, evrendeki denge, harmoni, kanun ve kurallar keşfedilmektedir. Dolayısıyla ayetin anlamının "Her şeyi yaratan ve onları bir ölçü ile takdir eden O'dur" şeklinde olmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. Kutub, bu ayetin tefsirini oldukça geniş bir şekilde ele almakta ve konuyu A.C. Morrison'dan yaptığı alıntılar ve atmosfer, litosfer, biyoloji, elementler vb. konular kapsamında evrendeki hassas denge ile ilgili çıkarımlarını pekiştirmektedir.⁵⁷⁴ Son olarak, Mevdûdî'ye göre, "Allah, kainattaki her şeyi yaratmakla kalmamış, aynı zamanda her şeye biçim, şekil, potansiyel, güç, nitelik, süre, gelişme, sınır, miktar gibi birçok özellik de vermiş ve kendine ayrılan alanda fonksiyonunu icra edebilmesi için rızık ve araçlar yaratmıştır".⁵⁷⁵

⁵⁶⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 24/430.

⁵⁶⁷ Râzî, *Tefsir-i kebir*, 17/174.

⁵⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 24/430.

⁵⁶⁹ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/69.

⁵⁷⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/318.

⁵⁷¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/319.

⁵⁷² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/51.

⁵⁷³ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 12/292.

⁵⁷⁴ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 12/292-296.

⁵⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 7/572.

[el-Kamer 54/49](#) ayeti ise konumuz bağlamında ölçü ve miktar bildirmesine ilaveten İslam düşüncesindeki “kader” anlayışı ile ilgili argümanlar içermektedir. Seyyid Kutub’a göre, Kur’an’daki bu kısa ayet, evrendeki çok önemli ve büyük işleyişi göstermektedir.⁵⁷⁶ Mukâtil, bu ayeti siyakı bağlamında (mücrimler) ele almıştır,⁵⁷⁷ konumuz dışında olduğu için bu detaya girmiyoruz. Taberî, ayetin tefsirini kısaca şöyle izah etmiştir: “Allah, biz her şeyi takdir ettiğimiz ve hükmettiğimiz miktarda yarattık diye buyurarak inkarcıları tekzip etmektedir”.⁵⁷⁸ İbn Kesîr’e göre ehl-i sünnet imamları, bu ayeti kendi kader anlayışları için delil olarak kullanmışlardır.⁵⁷⁹ Kurtûbî, ehl-i sünnetin bu görüşünü “yüce Allah her şeyin miktarını, halini, zamanını var edilmeden önce bilmiş/takdir etmiş, sonra da bunları bildiği şekilde var etmiştir” şeklinde yorumlamıştır.⁵⁸⁰ Râzî’ye göre, meşhur görüş doğrultusunda bu ayet siyakı (cehennemlikler) ile ilgili görülüp konu daha çok kader inancı bağlamında tefsir edilmiştir.⁵⁸¹ İbn Âşûr ise, Kur’an’ın bütünlüğünü dikkate alarak, ayetin en genel anlamının “Allah’ın eşyayı, hikmet çerçevesinde işleyen kanunlar ile yarattığı” şeklinde olduğunu belirtmiştir.⁵⁸² Zemahşerî, ayetin iki farklı kıraatinden yola çıkarak tefsirini oldukça veciz bir şekilde basitleştirmiştir. Ona göre, eğer «her şey» ifadesi raf’ ile okunursa (كُلُّ شَيْءٍ) “ölçüp biçme” anlamlarına gelir. Yani, “her şeyi ilahi hikmetin gerektirdiği biçimde, ölçülü, muhkem ve düzenli olarak yarattık” anlamına gelir. Eğer nasbe ile okunursa (كُلُّ شَيْءٍ) “levh-i mahfuzda takdir edildiği ve yazıldığı biçimde yarattık” şeklinde anlamlandırılmakta olup her iki kıraat da geçerlidir.⁵⁸³ Elmalılı Muhammed Hamdi ise bu ayeti daha çok ikinci anlamda (levh-i mahfuzda yazıldığı şekilde) yorumlamayı tercih etmiştir.⁵⁸⁴ Mevdûdî’ye göre, dünyada hiçbir şey tesadüf olmayıp her şey bir takdire bağlıdır.⁵⁸⁵ İbn Kesîr tefsiri mütercimlerinin bilgi notu, konumuz kapsamında oldukça ilgi çekici bulunmaktadır. Buna göre, kâinatta her şey belli bir maksada ve hikmete göre tanzim edilmiş olup, başıboş, lüzumsuz ve tesadüf eseri hiçbir şey yoktur. Yani kâinatta bizim anladığımız istikamette (sonuçları belli olmayan herhangi bir hareket) kaos bulunmamaktadır. Her şey belli bir ölçüye göre yaratılmıştır.

⁵⁷⁶ Qutb, *In The Shade of the Qur’an*, 15-17/263.

⁵⁷⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, 4/130.

⁵⁷⁸ Taberî, *Câmi’u l-beyân*, 22/604.

⁵⁷⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü l-Kur’ânî l-‘azîm*, 7/446.

⁵⁸⁰ Kurtubî, *Ahkâmu l-Kur’ân*, 2000, 16/531.

⁵⁸¹ Râzî, *Mefâtihu l-gayb*, 29/325-326.

⁵⁸² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve t-tenvîr*, 27/317.

⁵⁸³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/494.

⁵⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 7/357-358.

⁵⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhimu l-Kur’an - Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri*, 7/58-59.

Kainattaki bu ölçünün bazı yönleri, modern bilim tarafından keşfedilmiş görünmektedir.⁵⁸⁶ Son olarak Seyyid Kutub'un "hassas denge" başlığı altındaki yorumları konumuz bağlamında değerlidir. Ona göre bu ayet, Araplar özelinde bütün insanlara "her şeyin Allah'ın isteği, hikmeti ve planlaması" çerçevesinde gerçekleştiğini bildirmektedir. Yaratılan her şey hikmet ve akıl ile planlanmış bir hassas denge ile var edilmiştir. Gelişigüzel veya tesadüf eseri hiçbir şey yoktur. Kutub'a göre, bu ayet sessiz, hareketli-hareketsiz, geçmiş-gelecek, bilinen-bilinmeyen her şey hakkındadır. Her şeyin doğasını, kemiyet ve keyfiyetini, zaman ve yerini ve bunlara ilaveten diğer varlıklar ile ilişkisini belirleyen işte bu hassas dengedir.⁵⁸⁷ Seyyid Kutub, tefsirinin devamında modern bilimden birtakım alıntılar yaparak evrenin yapısı ve işleyişi, biyoloji vb. hususlarda kainattaki eşsiz denge ve ayarı açıklamıştır.⁵⁸⁸

[er-Ra'd 13/8](#) (Onun katında her şey ölçü ile) ayeti ise genellikle ilk müfessirler tarafından siyakı çerçevesinde tefsir edilmiş, ancak sonraki dönemlerde daha kapsamlı yorumlar da yapılmıştır. Taberî'ye göre, "Nasıl ki hamile bir kadın için taşıdığı şey değişmezse, hiçbir şey O'nun kaderinden ve takdir ettiği şeyden ileri gitmez; hiçbir iş onun irade ettiğinden eksik olmaz" şeklinde tefsir edilmiştir.⁵⁸⁹ Katâde'nin görüşüne göre, "Allah, onların rızık ve ecellerini korumuş/muhafaza etmiş ve onlar için belli bir ecel tayin etmiştir"⁵⁹⁰. İbn Kesîr de ayeti tefsir ederken Katâde'nin bu görüşüne ilaveten aşağıdaki hadisi sahih notuyla nakletmiştir:

أَنَّ إِحْدَى بَنَاتِ النَّبِيِّ ﷺ بَعَثَتْ إِلَيْهِ: أَنَّ ابْنًا لَهَا فِي الْمَوْتِ، وَأَنَّهَا تُحِبُّ أَنْ يَحْضُرَهُ. فَبَعَثَ إِلَيْهَا يَقُولُ: "إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ، وَلَهُ مَا أَعْطَى، وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُّسَمًّى، فَمُرُّوْهَا فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ"

"Peygamber'in (sav) kızlarından biri, ona bir oğlunun ölmek üzere olduğunu ve orada bulunmasını arzuladığını bildirdi. O (Peygamber) da şöyle bir mesaj gönderdi: Allah'ın aldığı da onundur, verdiği de onundur, her şey onun katında belli bir ecel ile. Öyleyse, ona emredin ki sabretsin ve sevap dilesin".⁵⁹¹

Mukâtil b. Süleyman⁵⁹² ve Zemahşerî⁵⁹³ gibi bazı müfessirler, siyakından dolayı bu ayetin, hamilelik ve çocuk ile ilgili hususları içerdiğini vurgulamışlardır. Ancak, Kurtubî'ye göre, her ne kadar "çocuğun, annesinin karnından çıkacağı vaktin ölçüsü" ile

⁵⁸⁶ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, 14/7610-7623.

⁵⁸⁷ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 15-17/263.

⁵⁸⁸ Qutb, *In The Shade of the Qur'an*, 15-17/263-272.

⁵⁸⁹ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 16/365.

⁵⁹⁰ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 16/365.

⁵⁹¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 4/374.

⁵⁹² Mukâtil, *Tefsîr-i Kebîr*, 2/319.

⁵⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/727-728.

ilgili olsa da ayetin geneli bütün hususları kapsamaktadır.⁵⁹⁴ Fahreddin Râzî ise bu ayeti çok genel anlamda işleyip [el-Kamer 54/49](#)'daki gibi "Her şey bir ölçü, sınır, had iledir ki o sınır ne aşılabılır ne de onda geri kalabilir"⁵⁹⁵ şeklinde yorumlamıştır.⁵⁹⁶ Râzî'ye göre, buradaki mana «bilmek» anlamında da olabilir. Bu durumda ayet, "Allah, her şeyin kemiyet ve keyfiyetini açık ve detaylı bir şekilde bilmektedir" anlamına gelir. Dolayısıyla, Allah'ın herhangi bir şeyi bilmesi onda bir değişiklik olmasının mümkün olmayacağı anlamına gelir.⁵⁹⁷ Diğer taraftan, Râzî, ayetteki عِنْدَهُ (O'nun katında) ifadesinden, "yaratılan her varlığa muayyen bir vakit ve hal tahsis edildiği" yorumunun çıkarılmasının da mümkün olduğunu ifade etmiştir.⁵⁹⁸ Benzer bir şekilde, İbn Âşûr da, bu ayetin, kendinden önce gelen cümleye (يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى) atıf olduğunu söylemiş, ancak buradaki شَيْءٍ kelimesindeki maksadın bilgi olduğunu ifade etmiştir. Ayetteki مِقْدَارٍ kelimesinin anlamının ise sınırlama ve zapt etme (التَّحْدِيدُ وَالضَّبْطُ) anlamlarında olduğunu ve ayetin nihai anlamının "O'nun her şeyi ayrıntılarıyla karışıklık olmaksızın bilmesi"⁵⁹⁹ şeklinde olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁰

[et-Talâk 65/3](#) ayeti Mukâtil b. Süleyman tarafından "Allah darlık ve rahatlık hususunda her şey için bir kader tayin etmiştir. Birinin ne zaman zengin veya fakir olacağını takdir buyurmuştur".⁶⁰¹ Taberî ise kısmen ayetin siyakı ile birlikte yorumlayarak "Allah'ın boşanma, idde ve bunun dışındaki şeyler için bir sınır, süre ve miktar tayin ettiği" şeklinde yorumlanmıştır. Taberî'nin Mesrûk ve Suddî'ye dayandırdığı görüşe göre buradaki kader "ecel, sona erme" anlamlarını taşımaktadır. İbn Kesîr ise ayetin yorumu üzerinde fazla durmayarak [er-Ra'd 13/8](#) ayetini işaret etmektedir. Kurtubî de Mukâtil gibi, "Allah'ın zorluk, sıkıntı, rahatlık ve bolluk gibi hususlara belli bir süre tayin ettiğini" belirtmiştir.⁶⁰² Zemahşerî ve Râzî tefsirlerinde bu ayet ile ilgili kayda değer bir yorum görülmemiştir. Begavî'ye göre ise "Allah her zorluk ve kolaylığın son bulacağı belli bir süre var etmiştir".⁶⁰³ Elmalılı Muhammed Hamdi'ye göre ise "Allah her şey için bir sınır, miktar ve ölçü tayin etmiştir. Hiçbir şey o sınır, miktar ve ölçüden ileri geçemez. Bu kanun her şey hakkında geçeridir, bir şeyi bilmek, onu ölçü ve sınırı ile

⁵⁹⁴ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1964, 9/289.

⁵⁹⁵ Orijinal ifade: "فَمَعْنَاهُ: يَقْدَرُ وَاجِدٌ لَا يُجَاوِزُهُ وَلَا يَنْقُصُ عَنْهُ"

⁵⁹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/15; Râzî, *Tefsir-i kebir*, 13/401.

⁵⁹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/15.

⁵⁹⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/15.

⁵⁹⁹ Orijinal ifade: "أنه يعلم كل شيء علما مفصلا لا شئوع فيه ولا إبهام"

⁶⁰⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13/98.

⁶⁰¹ Mukâtil, *Tefsir-i Kebîr*, 4/237.

⁶⁰² Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2000, 17/433.

⁶⁰³ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 8/152.

seçmek anlamına gelmektedir” şeklinde yorumlamıştır.⁶⁰⁴ Son olarak Seyyid Kutub bu ayeti [el-Furkân 25/2](#) ve [el-Kamer 54/49](#) bağlamında değerlendirmiştir. Ona göre, bu ayet İslam’da önemli bir anlayışı içermektedir. Yaratılan her şey için belli bir sınır, yer, zaman ve çevre belirlenmiştir. Hiçbir şey tesadüf eseri oluşmamıştır. Kutub’a göre, Allah’ın bu hususu boşanma, idde, bekleme, şahitlik gibi hususları içeren bir konuda dile getirmesi, olayları bu gerçeğe bağlamaya yöneliktir.⁶⁰⁵

⁶⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 8/116.

⁶⁰⁵ Qutb, *In The Shade of the Qur’an*, 15-17/81.

4. MODERN SU KAYNAKLARI MÜHENDİSLİĞİ VE KUR'ÂN

Bu bölümde, üçüncü bölümde işlenen konuların modern mühendislik ve su kaynakları ile ilişkisi bağlamında incelenmesi hedeflenmiştir. Ayetlerin tefsirleri bir önceki bölümde detaylı incelenmiş olup, bu bölümde üzerinde çok durulmayacaktır. Buradaki temel amacımız, bunların modern bilgi seviyesindeki karşılık ve uyumunun gösterilmesidir. Bu bölümde, genelden özele doğru bir yaklaşım tercih edilmiştir. Dolayısıyla, en genel çerçevede mühendislik bilimlerinin temeli olan evrendeki ilahi yasalar ile başlamak yerinde olacaktır.

4.1. Evrendeki İlahi Yasalar ve Mühendislik

Mühendislik bilimleri, problemlerin çözümünde bir takım temel bilimsel ilkelere dayanır. Aklî çabalar sonucu geliştirilen ve deney-gözlemle doğruluğu ispatlanan bu bilimsel kaideler birçok mühendislik dalının oluşup gelişmesini sağlamıştır. Konumuz bağlamında i) kütlenin korunumu ve ii) enerjinin korunumu ilkelerine değinmek önemli görülmektedir. Bu iki prensip, inşaat mühendisliğinde bina, yol, baraj vs. yapıların tasarımı, havacılık ve uzay mühendisliğinde uçak ve uydu tasarımı, makine mühendisliğinde termodinamik ve enerji sistemlerinin tasarımı gibi burada sayılamayacak daha pek çok alana uygulanmaktadır. Bu korunum yasalarına göre, kütle ve enerjinin yoktan yaratılması imkansızdır, bunların yok edilmesi de mümkün değildir. Bunlar sadece bir formdan başka bir forma dönüştürülebilirler.⁶⁰⁶ Modern mühendislik dallarının birçoğu bu yasalara dayanmaktadır. Bir mühendisin bahsedilen korunum denklemlerini yazmadan ilerleyebilmesi muhaldir. Dolayısıyla, aşağıdaki iki husus peşinen kabul edilmediği sürece temel mühendislik problemlerinin hiçbiri çözülemez, uygulamalar yapılamaz. Bunlar;

1. Esas olan, evrende önceden var olan (yaratılmış) kütle ve enerjidir. İnsan, kütle ve enerjiyi yaratamaz ve yok edemez. Bu yetki insana verilmemiştir.
2. İnsan kütle ve enerjiyi sadece bir türden başka bir türe dönüştürmeye güç yetirebilir. Temel mühendislik işleri sadece bu çabadan ibarettir.

Korunum yasaları ile ilgi detaylı bilgi için bk. Çengel ve Cimbala⁶⁰⁷. Modern mühendislikte, bu hususlar her zaman bir ön kabulden ibaret olup, günümüzde çoğu bilim

⁶⁰⁶ Wiebren de Jong, "Conservation: Mass, Momentum and Energy Balances", *Biomass as a Sustainable Energy Source for the Future*, 2014, 69-96.

⁶⁰⁷ Yunus A. Çengel - John M. Cimbala, *Akışkanlar Mekaniği: Temelleri ve uygulamaları* (Palme Yayıncılık, 2015).

dalında olduğu gibi, mühendislik de bunların felsefî, teolojik veya kozmolojik gerçekliği ve açıklaması ile ilgilenmez. Bölüm 3.14'te, [el-Furkân 25/2](#) ayetinin tefsirinde detaylandırdığımız üzere, dilbilimci İsfahânî'nin görüşüne göre⁶⁰⁸ bu ayette geçen *Allah'ın eşyayı takdir etmesi*; i) Allah'ın güç vermesi (yani yaratması), ii) Allah'ın bunları belli bir miktar ve özellikte var etmesi anlamlarına geldiği ifade edilmişti. Kanaatimizce, bu ve benzer açıklamalardan şu yorum çıkmaktadır: Mutlak yaratıcı Allah'tır. O, eşyayı birtakım özelliklere göre yaratmıştır. Bu özellikler, yaratılmışların tabi olduğu yasaları oluşturur, insan ise yaptığı işlerde ve günlük yaşamında olduğu gibi, bilimsel süreçlerde de bu prensiplere dayanmak zorundadır. Etken olan, Allah'ın yaratmasıdır. Beşerî süreçler ise edilgendir. Râzî'nin yorumuna göre, ise bu ayetin kapsamı sadece maddeden ibaret olmayıp, yaratılan bütün şeyler⁶⁰⁹ olduğu önceden ifade edilmişti. Dolayısıyla sadece madde (kütle) değil, enerjinin de bu kapsama girdiği söylenebilir. İbn Âşûr'un el-Kamer 54/49 ayetinde geçen *her şeyin belli bir ölçüde yaratılması* hususuna getirdiği yorumda ise “Allah'ın eşyayı belli kanunlar ile yaratması” yönündeki açıklamasından⁶¹⁰ da bu kanunların, zaman ve mekândan bağımsız olmak üzere evrende gerçekleşen bütün olaylara uygulanabileceği hususu çıkarılabilmektedir. Burada, farklı İslam bilginlerinin Kur'ân'dan çıkardıkları yorumlar ile modern bilimde gerçekliği defaaten ispatlanmış, hal-i hazırda tüm dünyada uygulanan ve artık aksi iddia edilemeyen kanunlar ile uyumu kolaylıkla görülebilmektedir. Bu uyum, Kur'ân'ın evrenselliği, insan üstü yapısı, eşsiz i'cazı ve ayetlerinin ne kadar yoğun manalar içerdiğinin bir temsildir. Ayrıca, modern bilimlerin kabul veya varsayım olarak ele aldığı hususların ilahi metinlerle açıklanabilmesi; insan aklının tek başına kavrayabileceğinin ötesinde evrende birtakım gerçeklikler bulunması, din ile bilim arasında süregelen bir tenakuzun değil, uyum ve tamamlayıcı bir özelliğin varlığına işaret etmektedir.

4.2. Madde, Enerji ve Zamanın Sınırlı Oluşu

Madde ve enerji mühendislikte en temel kaynakları simgeler. Bunlar, en temel boyutlu değişkenler olarak tanımlanır. Madde miktarı, kütle [M] boyutu ile ifade edilir. Enerji ise “herhangi bir iş yapılırken harcanan ve tüketilen” bir mefhumu ifade eder ve $[ML^2t^{-2}]$ boyutundan, yani kütle, uzay ve zamanın bir fonksiyonu olarak tanımlanır. Zaman [t] ise, uygulamalı bilimlerde sıklıkla kullanılan birçok fiziksel parametrenin alt

⁶⁰⁸ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 826.

⁶⁰⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 24/430.

⁶¹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 27/317.

boyutudur. Detaylı bilgi için bk. Çengel ve Cimbala.⁶¹¹ Ele alınan madde ve enerjinin formu ise yapılan mühendislik faaliyetlerine ve bilim dalına göre değişir. Günümüzde, bu kaynakların sınırsız olduğu bir mühendislik faaliyetinden bahsetmek imkansızdır. Tanım gereği mühendislik, kısıtlı kaynakların en uygun, verimli ve ekonomik bir şekilde kullanılması⁶¹² ile ilgili faaliyetleri (Bölüm 1.2) kapsamaktadır. Nihai bağlamda, madde, enerji ve zaman, bilimsel süreçlerde *sınırlı kaynaklar* olarak adlandırılabilir. Gerçek hayatta bunların sınırsız olduğu bir sistem tahayyül etmek imkansızdır. Günümüzde, birçok bölgesel ve global problem ve anlaşmazlık, bu kaynakların sınırlılığından ileri gelmektedir.⁶¹³ Bölüm 3.14’te detaylı tefsirini verdiğimiz üzere [er-Ra’d 13/8](#) ve [el-Kamer 54/49](#) ayetlerinde k-d-r kelimesinin “sınır” ifade etmesi, bu kaynakların sınırlılığı ile ilişkilendirilebilir. İbn Âşûr, bu kelimenin anlamlarından birinin “işlerin sınırlarını belirlemek”⁶¹⁴ olduğunu söylemiştir. İsfahânî de k-d-r kelimesinin açıklamasını yaparken, bunun “belirli bir miktar”⁶¹⁵ anlamına geldiğini ifade etmiştir. Râzî’nin “her şey bir ölçü, sınır, had iledir ki o sınır ne aşılabılır ne de onda geri kalabilir”⁶¹⁶ şeklindeki yorumunu da bu kapsamda zikretmek önemlidir. Elmalılı, [et-Talâk 65/3](#) ayetini, yine “sınır” ifadesini kullanarak “Allah her şey için bir sınır, miktar ve ölçü tayin etmiştir”⁶¹⁷ şeklinde yorumlamıştır. Bunlara ilaveten, Seyyid Kutub, Mevdûdî gibi muasır müfessirlerin görüşlerinde de bu kelimenin, diğer anlamlara ek olarak “sınır” ifade ettiği ile ilgili detaylı değerlendirmemiz, Bölüm 3.14’te yer almaktadır. Nihai bağlamda, bu ayetlerden madde, enerji ve zaman gibi insanı direk ilgilendiren kaynakların sınırlı oluşu ile ilgili çıkarılan yorumların, modern mühendislikte sıklıkla başvuru alan yaklaşımların tamamlayıcısı olduğu görülmektedir.

4.3. Hidrolojik Döngü ve Kur’ân

Su bilimi olarak da isimlendirilen hidroloji, dünya üzerindeki farklı bölgelerdeki ve atmosferdeki suyun mevcudiyeti, dağılımı ve hareketini inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır.⁶¹⁸ Günümüzde yeryüzünün farklı bölgelerindeki su kaynaklarının incelenmesi, hidroloji biliminin ilgi alanına girmektedir. Hidrolojik döngü olarak da

⁶¹¹ Çengel - Cimbala, *Akışkanlar mekaniği*.

⁶¹² Smith, “Engineering”.

⁶¹³ Konumuzla direk ilgili olmasa da buraya diğer varlıklardan farklı olarak insanoğlunun sahip olduğu imkan ve nimetlere doyumsuz olma istidadını da eklemek yerinde olacaktır.

⁶¹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 27/317.

⁶¹⁵ İsfahânî, *el-Müfredât*, 2010, 826.

⁶¹⁶ Râzî, *Tefsîr-i kebir*, 401.

⁶¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 8/116.

⁶¹⁸ K Subramanya, *Engineering Hydrology* (New Delhi: McGraw Hill Education, 2017), 1.

bilinen su döngüsü, güneş enerjisine dayalı sürekli devam eden ve yeryüzündeki canlı yaşam açısından son derece önemli olan doğal bir sistemdir. Su, Dünya üzerinde en bol bulunan maddeler arasındadır. Okyanuslarda, nehirlerde, göllerde, yeraltında, toprak neminde, buzullarda, kar örtüsünde, bulutlarda ve organizmalarda katı, sıvı ve buhar formunda depolanır.⁶¹⁹ Bunun yanında, her yıl yeryüzünde sabit bir miktar su atmosfer ve litosfer katmanları arasında döngüsel bir hareket içerisinde. Mevcut su, yer kabuğu yerin ve havanın farklı katmanları arasında sürekli taşınır ve dolaştırılır. Dünya üzerinde bu döngüden bağımsız kayda değer bir canlı formu mevcut değildir. Dolayısıyla, hidrolojik döngü, hem yeryüzündeki biyolojik canlı çeşitliliğinin devam etmesini sağlar hem de inorganik maddelerde bir takım fiziksel ve kimyasal değişiklikler yaparak çevremizdeki yeryüzü şekillerinin oluşmasını ve farklı doğal sistemlerin meydana gelmesini temin eder.

Yeryüzündeki toplam su hacminin yaklaşık 1,34 milyar km³ ile sabit olduğu kabul edilir. Bu miktarın büyük çoğunluğu (%97) deniz ve okyanuslarda bulunmaktadır.⁶²⁰ Geriye kalan su çoğunlukla kutup bölgelerinde buz halinde ve yeraltı suyu formunda depolanmakta olup, kullanıma hazır ve uygun değildir. Dünya gezegeninde her ne kadar bol su rezervi bulunsa dahi, bunun sadece çok az bir kısmı “su kaynağı” olarak nitelendirilebilir. Zira, birçok su rezervi insan ve diğer biyolojik türler tarafından doğrudan kullanılabilir kalite ve ulaşılabilirlik özelliklerine sahip değildir. Bir su rezervi ancak beşerî süreçlerde kullanıma uygun formlarda ise kaynak olarak kabul edilebilir. Bu nedenle, uzmanlar tatlı su kaynaklarına çok önem vermektedirler. Okyanuslar, içilemeyen ve insan tüketimi için uygun olmayan özellikte tuzlu su içerir. Buzullar ve kar örtüsü ise, dünyadaki toplam tatlı su hacminin yaklaşık dörtte üçünü barındırmaktadır. Ancak, bunlar da su kaynağı olarak kabul edilmemektedir. Yeraltı su kaynaklarının da büyük çoğunluğu insani kullanıma müsait olmayıp, bunların aşırı tüketimi durumunda birtakım sistemsel problemler ve sürdürülebilirlik sorunlarının olacağı bilinmektedir. Son olarak, nehirler, göller ve yeraltı rezervuarları (akiferler) konumuz bağlamında *tatlı su kaynağı* olarak sınıflandırılabilir. İnsan talebini karşılamak için erişilebilen bu tatlı su rezervlerinin miktarı, dünyadaki toplam su varlığının yaklaşık yüzde 0.003’ü⁶²¹ kadardır. Hayati bir besin maddesi olmasına rağmen, bu bol miktarda bulunan maddenin büyük

⁶¹⁹ I. A. Shiklomanov - John C. Rodda, *World Water Resources at the Beginning of the Twenty-First Century* (Cambridge University Press, 2003), 1-18.

⁶²⁰ Lynden-Bell vd., *Water and life: The Unique Properties of H₂O*, 14.

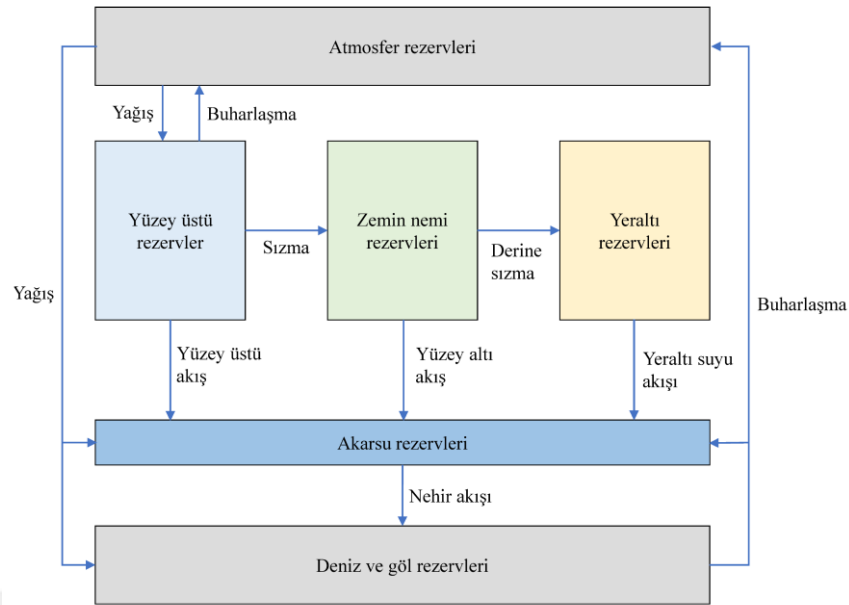
⁶²¹ Lynden-Bell vd., *Water and life: The Unique Properties of H₂O*, 14.

çoğunluğunun insani tüketime tahsis edilmediği açıktır. Buna bağlı olarak, mevcut tatlı su kaynakları da özellikle son yıllarda kıt ve tehlike altındaki kaynaklar olarak nitelendirilmektedir.

Nihai bağlamda, su döngüsü, mevcut suyun deniz ve okyanuslardan buharlaşma ile atmosfere, atmosferden yağış ile yeryüzüne, yeryüzünden akış ve sızma ile yeraltına ve deniz ve okyanuslara geri dönmesi sureti ile gerçekleşen çevrim (Şekil 4.1) olarak tanımlanmaktadır⁶²². Kur’ân-ı Kerîm ayetlerine bakıldığı zaman, modern bilimde hidrolojik döngü olarak adlandırılan bu çevrimdeki eleman, süreç ve sistemleri teyid eden birçok ayet bulunması oldukça ilgi çekicidir. Müfessirler de erken dönemde ilgili Kur’ân ayetlerinden günümüz bilim seviyesini destekleyen yorum ve te’viller çıkarmışlardır. Müfessirlerin kullandıkları ifadeler her ne kadar *sistem*, *enerji* ve *döngü* gibi günümüzdeki bilimsel notasyon içermese bile, kendi zamanlarındaki bilgi seviyesine kıyasla oldukça başarılı ve önde gelen yorumlar olduğu görülmektedir. İslam dünyasında, miladi 10-13. yüzyıllar arasında Kur’ân’ı Kerîm’den bu seviyede yorumlar çıkarılabilesine rağmen, Batı dünyasında Antik Yunandan, 1600’lü yıllara kadar gerçekleşen bilimsel tartışmaların, hala nehirlerdeki suyun kaynağının sorgulanması ile üzerinde şekillendiği görülmektedir⁶²³. Konumuz bağlamında modern hidrolojik döngü ile Kur’ân ayetleri ve yorumu arasındaki münasebet birkaç farklı başlık altında incelenebilir.

⁶²² H. E. Thomas - L. B. Leopold, “Ground Water in North America”, *Science (New York, N.Y.)* 143/3610 (1964), 1001-1006.

⁶²³ Kylie Carman-Brown, *Following the water: Environmental History and the Hydrological Cycle in Colonial Gippsland, Australia, 1838–1900* (Australian Natioanl University Press, 2019), 22.



Şekil 4.1. Modern bilimde hidrolojik döngü

4.3.1. Yağmurun En Temel Su Kaynağı Olması ve Diğer Kaynakları Beslemesi

Modern hidrolojide atmosferden yeryüzüne doğru hareket eden su kaynaklarının tümü *yağış* olarak adlandırılmakta ve çoğu zaman yağmur ve yağış kelimeleri birbiri yerine kullanılmaktadır. Yağmurun modern bilimde birçok fonksiyonu bulunmakla beraber, yağmur özellikle yeryüzündeki tatlı su kaynakları açısından son derece önemlidir. Yağış formunda yeryüzünün yüksek bölgelerine düşen su, yerçekimi veya potansiyel enerjinin etkisi ile harekete geçerek dere, nehir ve akarsu gibi her türlü yüzeysel akış formunu oluşturur. Bunun yanında, litosfer olarak da adlandırılan, yeryüzündeki toprak ve kaya gibi maddelerin gözenekli yapısı sayesinde yine yerçekiminin etkisi ile suyun düşey yönlü hareketi ile yeraltı akışını oluşturması ve buradaki rezervuarları beslemesi de oldukça önemlidir. Yani, yüzeysel akış ve yeraltı akışı denilen her iki akış türü de yağmurun bir sonucudur. Sonuç olarak, yağmurun yeryüzündeki hareketi; yüzey kaynakları, yeraltı rezervuarları ve oradan da göl-deniz-okyanus ortamına doğrudur. Buralardan ve kara yüzeyinden buharlaşan su kaynakları tekrar atmosfere geri dönüş yapar. Detaylı bilgi için bk. Bayazıt,⁶²⁴ Subramanya⁶²⁵ ve Chow⁶²⁶.

⁶²⁴ Mehmetçik Bayazıt, *Hidroloji* (Birsen, 2011).

⁶²⁵ Subramanya, *Engineering Hydrology*.

⁶²⁶ Ven Te Chow vd., "Mays. Applied Hydrology", *International edition, MacGraw-Hill, Inc* 149 (1988).

Kur’ân-ı Kerîm’e bakıldığı zaman ise, birçok ayetin, suyun “*semâ’dan indirildiği*” konusunda ortak mesaj verdiği kolaylıkla görülmektedir ([el-Bakara 2/22](#), [el-Câsiye 45/5](#), [ez-Zümer 39/21](#), [el-Furkân 25/48-49](#), [er-Rûm 30/24](#), [Kâf 50/9-11](#), vb.). Yani, Kur’an ayetlerinden ve müfessirlerin yorumlarından da anlaşıldığı üzere yağmur, mutlak su kaynağıdır. Bu kategoriye giren ayetlerin tefsiri Bölüm 3.2.1’de detaylı verilmiştir. İlgili Kur’an yorumları bağlamında, ayetlerdeki semâ ifadesinin günümüzde *atmosfer*; indirme ifadesinin de *yüksekten alçağa doğru hareket* veya *dünyaya doğru düşey yönlü bir hareket* anlamlarına geldiği söylenebilir. Klasik dönemde yaşamış, Taberî⁶²⁷, Kurtubî⁶²⁸ ve İbn Kesir⁶²⁹ gibi müfessirlerin Kur’an’dan çıkarmış oldukları yorumlara bakıldığı zaman, yeryüzünde bulunan tüm su çeşitlerinin nihai dayanağının yağmur olduğu ve bunların tümünün gökyüzünden indirildiği şeklindeki beyanatları sıklıkla görülmektedir. [el-Mü’minûn 23/18](#) ayetinde *suyun arzda durdurulması* ifadesiyle yağışın litosferdeki su kaynaklarını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir şekilde, Taberî⁶³⁰, Kurtubî⁶³¹ ve İbn Kesir^{632,633} gibi müfessirler nehir, pınar ve kuyuların kaynağının da yağmur olduğu görüşünü Kur’an’dan çıkarmışlardır. İbn Kesir, bir ülkedeki yağmurun, başka bir ülkede nehir ve sediment (tarım alanları için çok verimli alüvyonlar) oluşturacağını⁶³⁴ söylemiştir. Yine, yeraltı suyunun kaynağının da yağmur olduğuna ilişkin Taberî⁶³⁵, Râzî⁶³⁶ ve İbn Kesir⁶³⁷ gibi müfessirlerin Kur’ân’dan çıkardıkları yorumlar, eserlerini yazdıkları dönemin şartlarına göre emsalsizdir. Klasik dönem Kur’an yorumlarında, o kadar orijinal açıklamalar bulunmaktadır ki, burada modern dönem müfessirlerin görüşlerinin verilmesine gerek bile duyulmamıştır. Bugün her ne kadar modern bilimin bulguları neticesinde anlaşılması kolay olsa da, İslam düşünürlerinin henüz ilk yıllardan itibaren Kur’an’dan bu zengin yorumları çıkarmalarına rağmen, Orta çağ sonrası Batı dünyasında nehirlerin temel kaynağının yağmur olduğuna ilişkin ilk sistematik görüşler

⁶²⁷ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 21/276.

⁶²⁸ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 12/112.

⁶²⁹ İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, 7/82.

⁶³⁰ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 6/66.

⁶³¹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 12/179.

⁶³² İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, 5/410; İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 10/5625.

⁶³³ İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, 7/82.

⁶³⁴ İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, 5/410; İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 10/5624.

⁶³⁵ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 21/276.

⁶³⁶ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 26/439.

⁶³⁷ İbn Kesir, *Tefsîrû’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, 7/82.

henüz 1575 yılında Bernard Palissy ve 1674 yılında da Pierre Perrault tarafından ortaya konulmuştur.⁶³⁸

4.3.2. Yağmur ile Canlılık ve Gıda Güvenliği İlişkisi

Modern hidrolojiye göre yağmur, yeryüzündeki canlılığın en temel kaynağıdır. Gıda güvenliği konusunda en temel sektörler olan tarım, hayvancılık ve bunlarla bağlantılı tüm sektörel çıktılar için yağmur en önemli parametrelerden biridir. Yağmur rejimlerindeki farklılıkların birçok doğal ve yapay ekosistemde kuraklık, taşkın, gıda arzı gibi problemler doğurduğu ve yağış anomalilerinin bölgesel ve küresel ekonomilerde⁶³⁹ kaydadeğer tahribatlar⁶⁴⁰ oluşturduğu bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'e göre de yağmur, insanlar ve diğer canlıların yaşamını sürdürmeleri için en temel ihtiyaçtır ([el-Bakara 2/22](#), [el-En'âm 6/99](#), [el-Furkân 25/48-49](#), [ez-Zümer 39/21](#), [Kâf 50/9-11](#), [Tâhâ 20/53](#)). Bu konu ile ilgili en kapsamlı ayet, “*Semada da rızkınız ve size vadedilen başka şeyler vardır*”⁶⁴¹ (ez-Zâriyât 51/22) olarak verilebilir. Konu ile ilgili detaylı değerlendirmemiz, Bölüm 3.4'te verilmiştir. Söz konusu ayetlerden direkt anlaşılan hususlara ilaveten müfessirlerin çıkardıkları yorumlar, modern dünya ve küresel ekonomiler açısından değerlendirildiğinde oldukça kayda değer bulunmaktadır.

4.3.3. Buharlaşma: Hidrolojik Döngünün Gizli Bileşeni

Yağış olayının hidrolojik çevrimdeki yeri yukarıda detaylı incelenmiştir. Ancak, belli bir döngüden bahsedebilmek için yağışın karşılığı olan, ters yönlü başka bir doğa olayının bulunması elzemdir. Modern hidrolojide bu bileşen evapotranspirasyon veya buharlaşma olarak bilinmekte ve bunun hesaplanması için birçok disiplin ortak çalışmalar yürütmektedir. Buharlaşma, güneş enerjisinin ısı ve ışık formunda su, toprak ve bitki yüzeylerine ulaşması sonucu katı ve sıvı yüzeylerden, suyun gaz haline geçerek atmosfere yükselmesi olarak tanımlanmaktadır⁶⁴². Buharlaşmanın en önemli fonksiyonlarından biri, sudaki tuz ve diğer mineral ve maddelerin yeryüzünde kalması suretiyle tatlı bir su kaynağı elde edilmesidir. Buharlaşan tatlı suyun büyük çoğunluğu dünya yüzeyinden

⁶³⁸ Dan Rosbjerg - John Rodda, “IAHS: A Brief History of Hydrology”, *History of Geo- and Space Sciences* 10/1 (2019), 110.

⁶³⁹ Xin-Zhong Liang, “Extreme Rainfall Slows the Global Economy.”, *Nature* 601/7892 (2022), 193-194.

⁶⁴⁰ Maximilian Kotz vd., “The effect of rainfall changes on economic production”, *Nature* 601/7892 (01 Ocak 2022), 223-227.

⁶⁴¹ “وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ” (ez-Zâriyât 51/22)

⁶⁴² R Allen vd., *Crop evapotranspiration - Guidelines for computing crop water requirements* (Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), 1998), 1-5.

ortalama yüksekliği 10 km civarında olan troposfer katmanında bulut ve nem formunda depolanmaktadır⁶⁴³. Konu ile ilgili klasik dönem Kur’ân yorumuna bakılacak olursa, İbn Kesir’in Abdullah b. Abbas’a dayandırdığı “...kim tuzlu suyu tatlı suya dönüştürmek isterse onu yükseltsin (buharlaştırsın)”⁶⁴⁴ sözünü zikretmek önemlidir. Râzî de suyun yerin derinliklerinden denizlere, oradan da saflaştırılarak zerrecikler şeklinde gökyüzüne yükseltildiğini, orada birleştirildiğini, akabinde topluca yağış olarak yeryüzüne indiğinde söylemekte ve burada tatlı suyun döngü ve eşsiz fonksiyonuna dikkat çekmektedir.⁶⁴⁵ Benzer bir şekilde, Kurtubî’nin deniz sularının buharlaşarak gökyüzüne yükseltildiği, bununla tatlı su kaynaklarının oluştuğu ve bunların yağmur olarak yeryüzüne indiği yönündeki yorumu,⁶⁴⁶ modern su döngüsü esaslarının neredeyse aynısıdır. [en-Nûr 24/43](#) ayetinin, buharlaşmaya dolaylı bir şekilde değindiği söylenebilir. Bu ayetteki z-c-y fiili ile zayıf bulutların parça parça sürülmesi kastedilmiştir. İbn Kesir bu sürece zayıf ve dağınık bulutlar⁶⁴⁷ demiştir. Kurtubî, burada oldukça öncü bir yorum yaparak küçük bulutların yükselmesi ve birleşerek yoğunluğunun artması⁶⁴⁸ şeklinde anlamıştır.

4.3.4. Yıllık Periyot ve Heterojen Dağılım

Mühendislik ile ilgili temel esaslardan kütle ve enerjinin korunumu⁶⁴⁹ ilkesi (Bölüm 4.1), modern hidrolojik döngünün de ana dayanak noktasıdır. Hidrolojideki korunum ilkesi, buharlaşma ve yağış süreçlerinde suyun toplam miktarının sabit oluşu ile açıklanmaktadır. Buna göre, dünyada bulunan mevcut su miktarı belli ve sınırlıdır. Yeryüzüne yağan toplam yağış, toplam buharlaşma miktarına eşittir. Ayrıca, bunlarda yıllar arasında farklılık gözlenmez. Ancak, farklı alan ve zaman ölçeklerinde yeraltı, yerüstü ve atmosfer su kaynaklarının miktarı değişebilir. Suyun farklı ortamlardaki mevcudiyeti, hidrolojik korunum ilkesini gözetten su bütçesi yaklaşımı ve hidrolojik modeller aracılığı ile günümüzde oldukça makul bir doğrulukla tahmin edilebilmektedir. Buna ek olarak, yağış ve evapotranspirasyon süreçlerindeki zaman ve alansal farklılıklardan dolayı, tatlı su kaynaklarının dünya üzerinde eşit dağılmadığı da bilinmektedir. Su ve ilgili iklim unsurlarının heterojen dağılımı ise, tuhaf ve ilgi çekici bir şekilde ekosistemlerdeki canlı çeşitliliğine zenginlik olarak yansımaktadır.

⁶⁴³ Michael Allaby, “Air”, *Encyclopedia of Weather and Climate* 1 (2007), 10-12.

⁶⁴⁴ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 7/82.

⁶⁴⁵ Razi, *Tefsir-i kebir*, 16/406.

⁶⁴⁶ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1964, 12/112.

⁶⁴⁷ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 6/66.

⁶⁴⁸ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1964, 12/288.

⁶⁴⁹ Bayazıt, *Hidroloji*, 7-8.

Konu ile ilgili Kur’ân tefsirine bakıldığı zaman, [el-Hicr 15/21](#) ayetinde gökten belli bir miktar ile yeryüzüne indirildiği ifade edilen maddenin yağmur olduğu Taberî,⁶⁵⁰ Kurtubî⁶⁵¹ ve müfessirlerin çoğu tarafından ifade edilmiştir. Müfessirler⁶⁵², bu ayeti açıklamak için Abdullah İbn-i Mes’ûd’un (ra) yorumuna⁶⁵³ da başvurmuşlardır. Bu yorumda her sene dünya üzerine eşit miktarda yağmur yağdığı, ancak bunun farklı bölgelere eşit dağılmadığı ve bu yağışın bir kısmının deniz veya yerleşim olmayan bölgelere gönderildiği ifade edilmektedir. Burada Abdullah İbn-i Mes’ûd’a (ra) dayandırılan rivayetteki ifadedeki “bir yıllık periyot” modern bilimin bugünkü açıklamaları ile tamamen uyuşmaktadır. Kanaatimizce bu, her sene eşit miktarda yağışın yeryüzüne düşmesi ile ilgili ilk yaklaşımlardan biri olmalıdır. Bu rivayette ayrıca, yağmurdaki üniform olmayan özelliklerin, su kaynaklarının heterojen dağılımına neden olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Eş-Şûrâ 42/27⁶⁵⁴ ayetinde ise rızkın kullara bol bol verilmediği, ancak belli bir ölçüde verildiği ifade edilmektedir. Her ne kadar farklı müfessirler tarafından muhtelif bağlantılı yorumlar getirilse de Kurtubî, burada ifade edilen şeyin yağmur olduğu⁶⁵⁵ yorumunu eklemiştir. Benzer bir şekilde, [el-Mü’minûn 23/18](#) ayetinde de suyun (yani yağışın) gökten belli bir ölçüde indirildiği açık bir şekilde ifade edilmektedir. Buradaki belli bir ölçüden kastın ne olduğu ile ilgili müfessirlerin muhtelif görüşleri bulunmaktadır. el-Furkân 25/50⁶⁵⁶ ayetini müfessirlerin s-r-f kelimesi ile suyun bölgeler veya insanlar arasında “taksim edilmesi” şeklinde anladıkları verilmişti. İbn Kesîr, bu ayeti, bazı bölgelere yağmur ile suyun ulaştırılması, diğer bazı bölgelerin de yağış almaması⁶⁵⁷ şeklinde yorumlamıştır. Söz konusu ayetlerin tefsiri ve ilgili rivayetler ile ilgili detaylı bilgi Bölüm 3.8’de sunulmuştur.

Su kaynaklarının sınırlı olması ve heterojen dağılımı, günümüzde hararetle tartışılan ve su-gıda güvenliğini etkileyen en önemli etmenlerin başında gelmektedir. Öte yandan bir sistemdeki kaynak, kütle, enerji gibi karakteristiklerin sınırlı olması ve

⁶⁵⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 17/83.

⁶⁵¹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 10/26.

⁶⁵² Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 10/26.

⁶⁵³ “Hiçbir senenin yağmuru diğerinden fazla değildir. Ama Allah bunu dilediği gibi pay eder. Bir kesime yağmur yağdırırken, bir başkalarını mahrum bırakır. Kimi zaman da yağmur denizlere ve kimsenin bulunmadığı ıssız yerlere yağar.”

⁶⁵⁴ “Allah kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde azarlardı. Fakat O, (rızkı) dilediği ölçüde indirir. Çünkü O, kullarının haberini alandır, onları görendir.”

⁶⁵⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 15/405.

⁶⁵⁶ İbn Kesîr’in görüşü doğrultusunda “Andolsun biz onu (suyu), insanların öğüt almaları için, aralarında çeşitli şekillerde dağıtmışızdır; ama insanların çoğu ille nankörlük edip diretmiştir” şeklinde çevrilmesi daha doğru görünmektedir.

⁶⁵⁷ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, 11/6025.

bunların belirli bir miktar ve potansiyel ile var olması, bahse konu mühendislik sistemlerinde ilk ele alınan ve bu doğrultuda çözümler geliştirilen, hesaplar yapılan unsurların başında gelmektedir. Dolayısıyla, Kur’ân-ı Kerîm’de gerek suyun gerekse diğer kaynakların sınırlı olmasının veya belirli bir ölçü ve miktarla yaratılmış olmasının vurgulanması, günümüz bilimsel seviyesi ve mühendisliği açısından kayda değer bir bakış açısı sunmaktadır.

4.3.5. Suyun Gökte ve Yerde Depolanması

Sistem bazlı yaklaşım, tüm mühendislik dallarında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Buna göre ele alınan alan, hacim ve bölge gibi unsurlara “sistem” denir. Tanım gereği sistemlerin çevresi, sınırı ve girdi-çıkışı gibi parametreleri bulunmaktadır.⁶⁵⁸ Buna göre, hidrolojik döngüde suyun depolandığı her bir yapı ayrı bir sistem olarak incelenir. Yağış, buharlaşma, akış ve sızma gibi elemanlar ise sistemlerin girdi ve çıktılarını oluşturur. Hidrolojik çevrimde suyun biriktirildiği alt unsurlara “depolama sistemi”⁶⁵⁹ adı verilir. Bunlar, atmosfer depolama sistemi, akarsu depolama sistemi, zemin nemi depolama sistemi, yeraltı depolama sistemi ve deniz-göl depolama sistemi olarak verilebilir.⁶⁶⁰ Suyun farklı çevre ve ortamlarda depolanması, modern hidroloji bağlamında oldukça önemlidir. Günümüzde suyun doğal kanal ve göllerde depolanması, su ve gıda güvenliğinin en önemli basamağını oluşturur. Buna ilaveten, barajlar, yapay göletler gibi tesislerde de beşerî etkiyle bir depolama söz konusudur. Tatlı suyun hem doğal hem de yapay yollarla depolanması, çağımızda önemli olarak görülen ve birçok su probleminin çözülmesi için temel arz eden bir husustur. Detayları ve modern hidroloji bağlamında önemi verilen “suyun depolanması” meselesinin hayati öneminin Kur’ân-ı Kerîm’de de karşılığını görmek oldukça ilgi çekicidir.

[el-Hicr 15/22](#) ayetinde gökten su indirildiği ve bununla insan ve diğer canlıların ihtiyaçlarının karşılandığı ifade edilerek, eğer bu su gökten indirilmeseydi, yeryüzünde depolanmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir. Ayette suyun depolanması veya biriktirilmesinin karşılığı olarak h-z-n kelimesi kullanılmaktadır. Taberî bunun karşılığının depolama⁶⁶¹; İbn Kesîr, koruma⁶⁶²; Kurtubî ise, depolama/biriktirme⁶⁶³

⁶⁵⁸ Bayazıt, *Hidroloji*, 4.

⁶⁵⁹ Depolama sistemlerinin karşılığı, Şekil 4.1’de “rezerv” kelimesi ile ifade edilmiştir.

⁶⁶⁰ Bayazıt, *Hidroloji*, 5.

⁶⁶¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 17/89.

⁶⁶² İbn Kesir, *Tefsîrü’l-Kur’ânî’l-‘azîm*, 4/456.

⁶⁶³ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1964, 10/18; Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2000, 10/32.

olduğunu söylemiştir. Muasır bilgi seviyesinden bakıldığı zaman, dolaylı da olsa burada suyun atmosferde (buhar formunda) depolandığı anlamı çıkmaktadır. [el-Mü'minûn 23/18-19](#) ayetlerinde ise suyun yeryüzünde durdurulduğu s-k-n kelimesi ile ifade edilmektedir. Taberî bu ayetin tefsirinde, yağmurların yeryüzünde depolandığını⁶⁶⁴ söylemiştir. Kurtubî'ye göre ise ırmak, pınar ve kuyulardaki su bu depolamanın⁶⁶⁵ bir sonucudur. İbn Kesîr ise, bu kelimeyi buluttan *indirilen suyun yerde kalması* ve *yere su içme kabiliyeti verilmesi*⁶⁶⁶ şeklinde yorumlayarak hidrolojik döngüde atmosfer biriktirme sisteminden yüzey biriktirme/yeryüzü biriktirme sistemlerine geçiş şeklinde ifade edilen duruma oldukça yakın bir formda tefsir etmiştir. Konu, klasik müfessirlerce detaylı bir şekilde te'vil edildiği için ilgili muasır müfessirlerin (kullanılan yeni kelimeler dışında) konuya çok farklı zaviyeden bir yorum getirebildikleri söylenemez. Burada, temel amacımız salt bilimselci yaklaşımda olduğu gibi hidrolojik döngüdeki depolama sistemlerinin Kur'ân'da var olduğunu ispatlamak değildir. Bundan ziyade, suyun atmosferde ve yerde depolanmasının insan ve diğer canlılar açısından ne denli önemli olduğunun Kur'ân'ı Kerîm'de vurgulandığını ifade etmek daha doğru olacaktır.

4.3.6. Hidrolojik Döngünün Diğer Unsurları

Havzalar da hidrolojinin en temel bileşenlerindendir. Buna göre, akarsu havzası, drenaj havzası olarak adlandırılan, belli bir çıkış noktası ve belli bir su toplama kapasitesi olan hidrolojik alan birimlerine havza denir.⁶⁶⁷ Havza hidrolojisi hakkında, doğa bilimlerinde çok yoğun eserler verilmiş,⁶⁶⁸ birçok havzanın yağış, akış, sızma gibi karakteristiklerini belirlemeye yönelik çalışmalar⁶⁶⁹ yapılmış ve günümüzde bu konuda çok zengin bir uluslararası literatür oluşmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de de suyun vadi veya havzalarda toplanması, [er-Ra'd 13/17](#) ayeti bağlamında detaylı açıklamamız Bölüm 3.10'da verilmiştir. Kurtubî'nin burada “derelerin kendi miktarınca (tam kapasite) sel olup taşması” ve “derelerin kendilerine takdir olan miktar kadarıyla dolması” yönündeki açıklaması oldukça önemli bulunmaktadır.

⁶⁶⁴ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 6/66.

⁶⁶⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2000, 12/179.

⁶⁶⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-'azîm*, 5/410.

⁶⁶⁷ Bayazıt, *Hidroloji*, 109.

⁶⁶⁸ Zekai Sen, *Wadi Hydrology* (CRC Press, 2008).

⁶⁶⁹ Abdullah Muratoglu vd., “Water Resources Management of Large Hydrological Basins in Semi-Arid Regions: Spatial and Temporal Variability of Water Footprint of the Upper Euphrates River Basin”, *Science of The Total Environment* 846 (2022), 157396; Abdullah Muratoglu, “Water Footprint Assessment within a Catchment: A Case Study for Upper Tigris River Basin”, *Ecological Indicators* 106 (2019), 105467.

Modern hidrolojide, suyun havzada toplandıktan sonra akışa geçmesi de yüzey ve yeraltı su kaynaklarının oluşması bağlamında çok hayatidir. Bu durumu [ez-Zümer 39/21](#) ayetinde s-l-k kelimesi ile “...yerdeki kaynaklara yerleştirdi...” ifadesi ile görmekteyiz. Taberî, burada suyun sevk edildiği bölgelerin pınarlar⁶⁷⁰; Râzî, yerin altındaki kanallar ve yollar⁶⁷¹ İbn Kesîr ise yerin içindeki kaynaklar⁶⁷² olduğunu söylemiştir. Benzer bir şekilde yüksek bölgelerde toplanan suyun nehirler aracılığı ile kupkuru yerlere ulaştırılması [es-Secde 32/27](#) ayetinde ise s-v-k kelimesi ile ifade edilmiştir. Son olarak, suyun zemin sistemlerinden yeraltı rezervlerine aktarılması, Şekil 4.1 kapsamında “derine sızma” olarak tanımlanmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de bu doğal sürece en yakın ifadeyi [el-Mülk 67/30](#) ayetinde görmekteyiz. Burada g-v-r kelimesi bağlamında suyun toprak altına sızması, yerin dibine doğru çekilmesi, yeraltına doğru batması şeklinde yorumlar yapılmıştır (Bölüm 3.12).

⁶⁷⁰ Taberî, *Câmi ‘u l-beyân*, 21/276.

⁶⁷¹ Râzî, *Mefâtihu l-gayb*, 26/439.

⁶⁷² İbn Kesir, *Tefsîrû l-Kur’âni l-‘azîm*, 7/82.

5. SONUÇ

Su, dünya üzerinde gayet bol bulunan, fiziksel ve kimyasal özellikleri oldukça sıra dışı olan bir maddedir. Suyun moleküler yapısı, yüzey gerilimi, kaldırma kuvveti, akışkanlığı, katı formda yoğunluğunun azalması, eşsiz bir çözücü olması gibi birçok özelliğinin her biri ayrı ayrı değerlendirildiğinde, özellikle yaşam için yaratıldığı veya yeryüzündeki yaşam formlarının tamamen suyun özelliklerine bağlı olduğu sonucunu vermektedir. Suyun yüzlerce özelliklerinden bir tanesinin bile eksik olması, etrafımızda gördüğümüz birçok yaşam türünün bildiğimiz haliyle var olmayacağı anlamına gelir.

Su, dünya gezegeninde bu kadar bol bulunmasına rağmen insani kullanıma tahsis edilen sular, toplam suyun çok az bir kısmını oluşturur. İnsanlar tarafından kullanılabilen su kaynaklarının miktarı, toplam suyun 1/1000'inden bile daha azdır. Tarih boyunca yaşamdaki zenginliğin bu kısıtlı kaynaklar etrafında şekillendiğini, medeniyetlerin de bu kaynaklar ile geliştiğini görmekteyiz. Su kaynakları insanlık tarihinde olduğu gibi, modern çağda da nüfus, sanayileşme, globalleşme, iklim değişikliği, küresel ısınma, tarımsal mekanizasyon gibi süreçler sonucunda gün geçtikçe daha fazla önem kazanmakta, dünya ülkelerinin ekonomik yapısını ve refah seviyesini şekillendirmektedir.

Günümüzde, su ile ilgilenen birçok bilim dalı bulunmaktadır. Su kaynakları mühendisliği de bunlardan biridir. Bu branş, yeryüzünde ve atmosferde bulunan su kaynaklarının miktar ve kalitesini akışkanlar mekaniği, hidroloji, hidrolik gibi bilim dalları tarafından geliştirilen yasa ve prensipler bağlamında, mühendislik bakış açısı ile analiz etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında zaman, suyun yaşam için önemi, eşsiz yapısı, yaratılış ve canlılık üzerindeki etkileri, yeryüzündeki suyun farklı form ve süreçleri gibi konularda kayda değer ifadeler barındırmakta olduğu görülmektedir. Kur'ân'da su ile ilgili bu kadar yoğun, detaylı ve kapsamlı mesajlar bulunmasının günümüzde su ile ilgilenen bilim dalları açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu durum, hem muasır meselelerin Kur'ân ile irtibatının ortaya konulması hem de Kur'ân'ın günümüzdeki problemlere karşı sunduğu çözümlerin tespit edilmesi anlamında değerlidir. Buna göre, suyun değerine ve yönetimine ilişkin Kur'ân eksenli ilke ve esasların modern çağda ekolojik, sosyal ve ekonomik gelişime etki edeceği açıktır.

Bu çalışma, Kur'ân ayetleri ve yorumu ile modern su kaynakları mühendisliğinin ilke ve prensiplerinin münasebetini araştırmak amacıyla yürütülmüştür. Bu bağlamda, Kur'ân ayetleri incelendiğinde suyun evrenin, canlıların ve insanın yaratılışında başlıca

rolü üstlendiği anlaşılmaktadır. Burada suyun semadan indirilme mekanizması analiz edilmiş, Kur'ân'da atmosferin eşsiz yapısı, buharlaşma, bulut ve yağışın oluşumu çalışılmıştır. Suyun yeryüzündeki canlı çeşitliliği ve bunların rızıkları açısından önemi ile ilgili Kur'ân ayetleri incelenmiştir. Kur'ân ayetlerinde ve yorumunda tatlı su kaynaklarına istisnai bir değer biçildiği görülmüştür. Mevcut çalışmada, su kaynaklarının oluşumu ile ilgili ayetlerin yorumu, kelime terkipleri ile birlikte detaylı bir şekilde işlenmiştir. Su kaynaklarının sınırlı ve ölçülü oluşu, bunların depolanması, akışa geçmesi, derine sızması gibi hususlar ile ilgili Kur'ân ayetleri konusunda başlıca müfessirlerin kayda değer görüşleri derlenmiştir. Bulgularımız, modern bilim ve mühendislikte kullanılan temel yasa ve prensiplerin Kur'ân'da kullanılan kelimeler ve verilen mesajlarla ne kadar uyumlu olduğunu göstermektedir.

Kur'ân'da suya ilişkin verilen yoğun mesajlar neticesinde tefsir literatüründe de oldukça zengin yorum, açıklama ve çıkarımlar olduğu göze çarpmaktadır. İslam dünyasında genel kabul görmüş klasik dönem müfessirlerin; suyun akışa geçmesi, buharlaşması, depolanması, iletimi, taşınması, sızması ile ilgili görüşleri bilhassa derlenerek, modern bilimdeki en güncel bulgular ile karşılaştırılmıştır. Tefsir literatüründe Zemahşerî, İbn Kesîr, Fahreddin er-Râzî, Kurtubî gibi müfessirlerin Kur'ân'dan çıkarmış oldukları yorumların günümüz bilimsel seviyesi ile kıyaslanınca, kendi çağının bilgi seviyesinin oldukça ötesinde, son derece zengin ve detaylı unsurlar barındırdığı görülmüştür. Mevcut ayetler ışığında mezkûr tefsir müktesebatı tarafından konunun bu kadar derinlikli analiz edilmiş olması günümüzdeki hidroloji veya su bilimi açısından oldukça kayda değerdir. Müfessirlerin de birçoğunun kendi alanları ile direk ilgili olmamasına rağmen ilgili ayetlerden, deney ve gözlem ile ispatlanmış modern bulgulara oldukça yakın çıkarımlar serdetmesi de ilgi çekicidir.

Nihai bağlamda, bu çalışma kapsamında analiz edilen Kur'an yorumunun, batı dünyasındaki bilimsel üslup ve metotlarda yaygın görüldüğü üzere yaratıcıdan kopuk, salt dünyevi kaygılar barındıran parçalı açıklamaların aksine; evrensel, kuşatıcı, interdisipliner boyutlar içerdiği ve özellikle evrendeki eşsiz nizam, ilahi denge ve bunlardan alınacak ders ve ibretlere vurgu yapıldığı görülmektedir. İlgili ayetlerde de salt bilimsel yorum ve açıklamalar yerine, canlılığın eşsizliği, insanın evrendeki önemi ve tüm bu sistemlerin insan için bir şükür vesilesi olması gerektiği hatırlatılmaktadır. Su kaynakları yönetimi ve akışkanlar mekaniği, hidrolik ve hidroloji gibi alt branşlarındaki uzman görüşleri ile hazırlanan bu tez çalışmamızın sonucunda genel kanaatimiz, Kur'an yorumunun tefsirde salt pozitivist veya indirgemeci bakış açısının aksine, daha entegre,

tümleşik ve kapsayıcı unsurlar barındırdığı, ayrıca modern bilim bulgularını da oldukça kuşatıcı bir şekilde desteklediğidir. Dolayısıyla günümüzdeki bilimsel tefsir ekolünün, batı taklitçiliği, özgüven eksikliği veya salt bilimselci bir bakış açısı yerine tefsir literatürümüzdeki zengin ve teferruatlı açıklamalardan beslenerek daha özgüvenli ve kapsayıcı yorumlar getirmesi gerektiği kanaatindeyiz.



KAYNAKLAR

- Abdel Haleem, M.A. *The Qur'an/a new translation by M.A.S. Abdel Haleem*. Oxford University Press, 2005.
- Ahmad, Anis. "Mevdûdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mevdudi>
- Akbaş, Ahmet. "Bilimsel Tefsire Dair Tartışmaların Güncel Değeri". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/15 (2016), 75-93.
- Akbaş, Ahmet. "Kur'an ve Bilim: Kur'an'ın Söylemleri Açısından Kur'an-Bilim ilişkisi". *Bilim Tarihi ve Felsefesi*. ed. Ömer Bozkurt. Mardin, Turkey: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Akbaş, Ahmet. "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Yönelik Eleştirilerin Kritiği". *Kur'an ve Pozitif Bilim*. ed. Turan Çalışkan. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Akbaş, Ahmet. *Prof. Dr. Zağlûl en-Neccâr İle Bilimsel Tefsir Üzerine*. İstanbul: Nida Yayınları, 2017.
- Akpınar, Ali. "Tefsîrû'l-Celâleyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsirul-celaleyn>
- Albayrak, İsmail. *Klasik Modernizmde Kur'an'a Yaklaşımlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- Ali, Amer Zulfıkar. "A Brief Review of Classical and Modern Tafsir Trends and Role of Modern Tafasir in Contemporary Islamic Thought". *Australian Journal of Islamic Studies* 3/2 (2018), 39-52. <https://doi.org/10.55831/ajis.v3i2.87>
- Allaby, Michael. "Air". *Encyclopedia of Weather and Climate* 1 (2007), 10-12.
- Allen, R vd. *Crop evapotranspiration - Guidelines for computing crop water requirements*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), 92.-5.-104219.-5. Basım, 1998. <https://www.fao.org/3/x0490e/x0490e00.htm>
- Al-Suyuti, Jalal Al-Din - Al-Mahalli, Jalal Al-Din. *Tafsir Al-Jalalayn: Great Commentaries of the Holy Quran*. çev. Feras Hamza. Independently Published, 2019.
- Altıkulaç, Tayyar. "Kurtubî, Muhammed b. Ahmed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kurtubi-muhammed-b-ahmed>
- Ashraf, Muhammad. *Importance of Water in the Light of Quran and Sunnah and Ways of its Saving*. Islamabad: Pakistan Council of Research in Water Resources (PCRWR), 2015.
- Ateş, Abdurrahman. "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/1 (2002), 117-141.
- Atmaca, Gökhan. "Kur'an'ın evrenselliği ve içerisindeki gaybi haberler". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (2016), 306-326.
- Aydın, Mehmet - Dumlu, Ömer. *Ana Konularıyla Kur'an*. Ankara: Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, 2. Baskı., 2007.

- Aydın, Şükrü. *Kur'an'ı Anlamak, Türkçe Çeviriler Bağlamında*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2022.
- Aydın, Şükrü. *Kur'an'ın Fırkacılık Olgusuna Yaklaşımı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.
- A'zami, Muḥammad Muṣṭafâ. *The History of the Qur'ānic Text: From Revelation to Compilation : A Comparative Study with the Old and New Testaments*. UK Islamic Academy, 2003.
- Bairagdarov, Rassime. *Sanayi Devrimi Döneminde Din Anlayışı Ve Doğurduğu Problemler. PQDT - Global*. Turkey: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003. ProQuest Dissertations & Theses Global (2606900312). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/sanayi-devrimi-doneminde-din-anlayisi-ve/docview/2606900312/se-2?accountid=13014>
- Bakırcı, Saffet. "Me'âlimü't-tenzîl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mealimut-tenzil>
- Baş, Erdoğan. "Semâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 05 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sema--gok>
- Başaran, Abdullah. "Mekânın Yaratılışı, Mekânda Yaratılış: Yaratılış Anlatılarında Evrenin Aporetik Kökeni". *Hitit Theology Journal* 21/1 (2022), 567-604.
- Bayazıt, Mehmetçik. *Hidroloji*. Birsan, 2011.
- Begavî, el-Hüseyin b. Mesud el-Ferra. *Meâlimu't-Tenzîl*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, 'Usman Cum'a Damiriyye. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Tayyibe Li'n-Neşri ve't-Tevzi', 4. Basım, 1997.
- Bihan, Denis Le - Hidenao Fukuyama (ed.). *The Forgotten Biological Molecule*. New York: Jenny Stanford Publishing, 2012. <https://doi.org/10.1201/b11671>
- Bilgin, Mustafa. "Hak Dini Kur'an Dili". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hak-dini-kuran-dili>
- Bilik, Mehmet Şafi. *Kur'an'da Su ve Hayat*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*. 8 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- Birişik, Abdulhamit vd. "Kur'an". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuran>
- Birişik, Abdulhamit. "Sûre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sure>
- Birişik, Abdulhamit - Mertoğlu, M. Suat. "Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 18 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsir>
- Bukhārī, Muḥammad b. Ismā'îl al-. *The translation of the meanings of Sahih al Bukhari*. çev. Muhammad Muhsin Khan. Darussalam, 1997.
- Bulut, Ahmet. *Kur'an'da Tuhur Kavramı*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Canan, Sinan. *IFA İnsanın Fabrika Ayarları 1. Kitap Beden*. Tuti Kitap, 2019.

- Carman-Brown, Kylie. *Following the water: Environmental History and the Hydrological Cycle in Colonial Gippsland, Australia, 1838–1900*. Australian National University Press, 2019.
- Caspers, H. “The State and Movement of Water in Living Organisms”. *Internationale Revue der gesamten Hydrobiologie und Hydrographie* 52/2 (01 Ocak 1967), 298-298. <https://doi.org/10.1002/iroh.19670520242>
- Cebeci, Lütfullah. “Mefâtihu’l-Gayb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mefatihul-gayb--razi>
- Cebel, Muhammed Hasan. *el-mu’cemu-l İştikaki el-Muassıl li Alfaz el-Kur’an el Kerim*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü’l-Âdâb, 2010. <https://shamela.ws/book/21017>
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: FCR Yayıncılık, 2015.
- Cevheri, Tantavi b Cevheri el-Mısri Tantavi. *el-Cevâhir fî tefsiri ’l-Kur’âni ’l-Kerim*. y.y.: Dârü’l-Fikr.
- Chaplin, Martin F. “Water: its importance to life”. *Biochemistry and Molecular Biology Education* 29/2 (2001), 54-59. [https://doi.org/10.1016/S1470-8175\(01\)00017-0](https://doi.org/10.1016/S1470-8175(01)00017-0)
- Chow, Ven Te vd. “Mays. Applied Hydrology”. *International edition, MacGraw-Hill, Inc* 149 (1988).
- Coşkun, Ahmet. “et-Tahrîr ve’t-Tenvîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/et-tahrir-vet-tenvir>
- Coşkun, Ahmet. “İbn Âşûr, Muhammed Tâhir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-asur-muhammed-tahir--1973>
- Coşkun, Muhammed. “el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-cami-li-ahkamil-kuran>
- Çağrııcı, Mustafa. “Temizlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/temizlik>
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2. Baskı., 2020.
- Çengel, Yunus A. - Cimbala, John M. *Akışkanlar Mekaniği: Temelleri ve uygulamaları*. Palme Yayıncılık, 2015.
- Çiçek, M. Halil. *Kur’an Nasıl Bir Kitaptır*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- Demir, Şehmus. *Kur’ân’ın Yeniden Yorumlanması, Batı’yla münasebetin Kur’ân Yorumuna Yansımaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 5. Baskı., 2015.
- Demirci, Muhsin. *Kur’an’ın Ana Konuları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 21. baskı., 2020.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul, 35. Baskı., 2016.
- Dogan, Recep. *Usul Al-Tafsir: The Sciences and Methodology of the Quran*. Tughra Books, 2014.
- Dunbar, R. I. M. “What’s missing from the scientific study of religion?” *Religion, Brain & Behavior* 7/4 (02 Ekim 2017), 349-353. <https://doi.org/10.1080/2153599X.2016.1249927>

- Ebû Davud, Süleyman b Eş'as b İshak el-Ezdi es-Sicistani. *Sünenu Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb Arnavûtî vd. Daru er-risaleti'l-alemiyye, 1., 2009. <https://shamela.ws/book/117359>
- Einstein, Albert. *Investigations on the Theory of the Brownian Movement*. Courier Corporation, 1956.
- Elbânî, Ebu Abdurrahman Muhammed Nâsirüddîn el-. *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha ve şey'ün min fikhîhâ ve fevâ'idihâ*. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Mearif, 1990. <https://shamela.ws/book/9442>
- El-Karadavi, Yusuf. *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*. çev. Nurullah Aktaş. Nida Yayınları, 1. basım., 2015.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Zehraveyn, 2007.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili Mealî*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.
- Erkek, Cevat - Ağralıoğlu, Necati. *Su Kaynakları Mühendisliği*. İstanbul: Beta Yayınları, 9. baskı., 2020.
- Erkoçoğlu, Fatih. "Hz. Peygamber ve Çevre Bilinci". Gaziantep, 2014.
- Fayda, Mustafa vd. "Taberî, Muhammed b. Cerîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/taberi-muhammed-b-cerir>
- Fogg, G. E. (ed.). *The State and Movement of Water in Living Organisms*. Cambridge University Press, 1965. <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/19671700720>
- Gezer, Süleyman. *Kur'an'ın Bilimsel Yorumu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.
- Giudice, E. Del - Tedeschi, V. Elia, A. "The Role of Water in the Living Organisms". *International Journal on Neural and Mass - Parallel* 19/4 (2009), 355-360.
- Görgün, Halil. "Seyyid Kutub". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyyid-kutub>
- Günay, Hacı Mehmet. "Su". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 442-443, 2009. <https://islamansiklopedisi.org.tr/su>
- Günay, İlhami. "Kur'an ve Sünnet Işığında Varlık Evrelerinin Merkez Paydaşı Su". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (2015), 133-172.
- Günay, İlhami. "Kur'an-ı Kerim'in Dünya Hayatıyla İlgili Âyetlerinde Su". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014), 205-233.
- Halebî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) el-. *Umdetü'l-huffâz fî tefsîri eşrefi'l-elfâz*. ed. Muhammed Basil Uyun es-Sud. 4 Cilt. Dar Al-Kotob Al-İlmîyah, 1996. <https://shamela.ws/book/17829>
- Haleem, Muhammad Abdel. *Exploring the Qur'an: Context and Impact*. Bloomsbury Academic, 2017.
- Haleem, Muhammad Abdel. *Understanding the Qur'an: Themes and Style*. Bloomsbury Publishing, 2010.

- Haliloğlu, Hasan - Başaran, Kübra Nur. “Kâinatın Yaratılışı ve Yok Oluşu (Tefsirler ve Modern Bilimler Işığında)”. *Ağrı İslami İlimler Dergisi* 8 (30 Haziran 2021), 20-51.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dârü't-Tunusiyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Kesîr. *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. çev. Bedrettin Çetiner - Bekir Karlığa, 2018.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Mohammed Houssein Shamsuddin. 8 Cilt. Beirut: Dar Al-Kotob Al-İlmiyah, 3. Basım, 2019. <https://shamela.ws/book/23604>
- İbn Manzur, Ebü'l-Fadl Muhammed b Mükerrerem b Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 3. Basım, 1994.
- İder, Cengiz. *Kur'an'da Denizler*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Râgıb. *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*. Dımaşk/Beyrut: Dârü'l-Kalem/Dârü's-Şamiyye, 1. Basım, 1991. <https://shamela.ws/book/23636>
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Râgıb. *Müfredât: Kur'an Kavramları Sözlüğü*. çev. Abdulbaki Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra yayınları, 2010. <https://shamela.ws/book/23636>
- Jong, Wiebren de. “Conservation: Mass, Momentum and Energy Balances”. *Biomass as a Sustainable Energy Source for the Future*. 69-96, 2014. <https://doi.org/10.1002/9781118916643.ch3>
- Kallek, Cengiz. “Mâverdi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/maverdi>
- Karaman, H. vd. *Kur'an Yolu Türkçe ve Meal Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 5. Basım, 2014.
- Karlığa, Bekir. “Fî Zılâli'l-Kur'ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fi-zilalil-kuran>
- Kaya, Mehmet. “Bilimsel Tefsir ve Değişim”. *Mütefekkir* 3/5 (30 Haziran 2016), 195-223. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.245570>
- Khattab, Mustafa. *The Clear Quran: A Thematic English Translation of the Message of the Final Revelation*. Book of Signs Foundation, 2016.
- Kırca, Celal. *Kur'ân ve Fen Bilimleri*. İstanbul: Marifet Yayınları, 5. Baskı., 1994.
- Kotz, Maximilian vd. “The effect of rainfall changes on economic production”. *Nature* 601/7892 (01 Ocak 2022), 223-227. <https://doi.org/10.1038/s41586-021-04283-8>
- Kuramer. *Kur'an ve Pozitif Bilim*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed b Ebî Bekr. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berduni - İbrahim Atfiş. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964. <https://shamela.ws/book/20855>

- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed b Ebî Bekr. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2000.
- Kutsal Kitap. *Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*. Korea: Yeni Yaşam Yayınları, 2014.
- Kutub, Seyyid. *Fî zilâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü's-Şuruk, ts.
- Liang, Xin-Zhong. "Extreme Rainfall Slows the Global Economy." *Nature* 601/7892 (2022), 193-194. <https://doi.org/10.1038/d41586-021-03783-x>
- Lynden-Bell, R.M. vd. *Water and life: The Unique Properties of H2O*. Boca Raton: CRC Press, 2010.
- Martin, Chaplin. "The Water Molecule, Liquid Water, Hydrogen Bonds, and Water Networks". *The Forgotten Biological Molecule*. ed. Denis Le Bihan - Hidenao Fukuyama. New York: Jenny Stanford Publishing, 2012. <https://doi.org/10.1201/b11671>
- Marulcu, Hasan Tevfik. "Enbiyâ 21/30 Bağlamında Kelâm-Belâgat İlişkisi –Ateizm ve Deizme Bir Reddiye–". *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences* 2/31 (2018), 304-325.
- Maşalı, Mehmet Emin vd. "Mushaf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mushaf>
- Mawdudi, Sayyid Abul A'la. *Towards Understanding the Qur'an: English Only Edition*. Kube Publishing Ltd, 2016.
- Mays, Larry W. *Water Resources Engineering*. John Wiley & Sons, 2010.
- McGrath, A.E. "Chapter 22. A Navigable Channel from Science to God". *Wate for Life: The Unique Properties of H2O*. 363-374. CRC Press, 2010. <https://doi.org/10.1201/EBK1439803561-31>
- McKay, George - Cooke, Fred. *The Encyclopedia of Animals: A Complete Visual Guide*. University of California Press, 2004.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhimu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. ed. Ali Bulaç. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Mukâtil, Ebû'l-Hasan Mukâtil b. Suleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîr-i Kebîr*. çev. M. Beşir Eryarsoy. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. 4 Cilt. İşaret Yayınları, İstanbul., 2006.
- Mukâtil, Ebû'l-Hasan Mukâtil b. Suleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 2002. <https://shamela.ws/book/23614>
- Muratoglu, Abdullah. "Water Footprint Assessment within a Catchment: A Case Study for Upper Tigris River Basin". *Ecological Indicators* 106 (2019), 105467. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2019.105467>
- Muratoglu, Abdullah vd. "Water Resources Management of Large Hydrological Basins in Semi-Arid Regions: Spatial and Temporal Variability of Water Footprint of the Upper Euphrates River Basin". *Science of The Total Environment* 846 (2022), 157396. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.157396>

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahihu Müslim*. ed. Muhammed Fuad Abdülbâki. 5 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1955.
<https://shamela.ws/book/1727>
- Öğüt, Salim. "Harim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, ts. Erişim 15 Mart 2023
- Özaydın, Abdülkerim. "İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-kesir-ebul-fida>
- Özek, Ali. "el-Keşşâf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31 Ocak 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/el-kessaf>
- Öztürk, Mustafa. "Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefsirul-kuranil-azim>
- Öztürk, Mustafa - Mertoğlu, M. Suat. "Zemahşerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zemahseri>
- Paçacı, Mehmet vd. *İslâm Dininin Temel Kaynakları*. ed. Ahmet Nedim Serinsu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, 2002.
- Paçacı, Mehmet vd. *Kur'an ve Hadis İlimleri*. ed. Mehmet Paçacı - İsmail Hakkı Ünal. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 3. Baskı., 2009.
- Pak, Zekeriya. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Bilay Yayınevi, 2020.
- Pickthall, Marmaduke William. *The Meaning of the Glorious Koran*. New American Library, 1953.
- Polat, Ziya. "Klasik İslam Tarihçilerinin Kalem Anlatısı". *Mukaddime* 8/1 (25 Temmuz 2017), 99-115. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.296320>
- Qadhi, Abu Ammaar Yasir. *An Introduction to the Sciences of the Qur'aan*. Al-Hidaayah Pub., 1999.
- Qutb, Sayyid. *In The Shade of the Qur'an*. çev. Adil Salhi - A Shamis. 18 Cilt. The Islamic Foundation, ts. <https://www.islamicbookstore.com/b5122.html>
- Razî, Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-ğayb et-tefsîru'l-kebir*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1999. <https://shamela.ws/book/23635>
- Razi, Fakhr al-Dîn Muḥammad ibn 'Umar. *Tefsir-i kebir*. çev. Suat Yıldırım vd. Huzur, 2013.
- Recâ, Ğâlib Muhammed. *El Mâ' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Medine: Mektebetu Daru Rummân, 1. Baskı., 2003.
- Rosbjerg, Dan - Rodda, John. "IAHS: A Brief History of Hydrology". *History of Geo-and Space Sciences* 10/1 (2019), 109-118. <https://doi.org/10.5194/hgss-10-109-2019>
- Sagan, Carl. *Cosmos*. Random House Publishing Group, 2011.
- Sagan, Carl. *Kozmos - Evrenin ve Yaşamın Sırları*. Altın Kitaplar, 2018.
- Sen, Zekai. *Wadi Hydrology*. CRC Press, 2008.
- Sezgin, Fuat. *İslam'da Bilim ve Teknik*. çev. Abdurrahman Aliy. 5 Cilt. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2015.

- Shah, Mustafa. "The Qur'an". 2019. Erişim 10 Ocak 2023. <https://www.bl.uk/sacred-texts/articles/the-quran>
- Shiklomanov, I. A. - Rodda, John C. *World Water Resources at the Beginning of the Twenty-First Century*. Cambridge University Press, 2003.
- Smith, Ralph J. "Engineering". *Britannica*. Erişim 01 Nisan 2023. <https://www.britannica.com/technology/engineering>
- Subramanya, K. *Engineering Hydrology*. New Delhi: McGraw Hill Education, 4. edition., 2017.
- Suyuti, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr - Mahallî, Celaluddin Muhammed b. Ahmed. *Tefsirü'l-Celâleyn*. Kahire: Dârü'l-Hadis, ts.
- Şen, Zekai. *Kur'an-ı Kerim ve Su Bilimi*. Cide: Su Vakfı Yayınları, 2006.
- Şimşek, M. Sait. *Günümüz Tefsir Problemleri*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 18. baskı., 2022.
- Taberî, Ebû C'âfer Muhammed b. Cerîr. *Taberî Tefsiri*. çev. Kerim Aytekin - Hasan Karakaya. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Emelî Ebû C'âfer. *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Mekke: Dârü't-Terbiye ve't-Turâs, 2000. <https://shamela.ws/book/43>
- TDV. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf>
- Tekin, Halil İbrahim - Atmaca, Gökhan. "Bilimsel Tefsîrin Serencâmı: Zağlûl En-Neccâr Örneği". *Bitlis İslamiyat Dergisi* 3/1 (2021), 57-81.
- Temel, Ahmet Vefa. "Kur'ân'aki Meteorolojik Kavramların Değerlendirilmesi". *Diyanet İlmi Dergi* 57/1 (15 Mart 2021), 75-104.
- Temizkan, Abdullah. "Bilimsel Tefsire Farklı Bir Yaklaşım: Zağlûl Neccâr Örneği". *Şarkiyat* 10/1 (2018), 39-67. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.370603>
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. "Water resource". *Britannica*. Erişim 01 Nisan 2023. <https://www.britannica.com/science/water-resource>
- The Quranic Arabic Corpus. "The Quranic Arabic Corpus - Word by Word Grammar, Syntax and Morphology of the Holy Quran". Erişim 01 Şubat 2023. <https://corpus.quran.com/>
- Thomas, H. E. - Leopold, L. B. "Ground Water in North America". *Science (New York, N.Y.)* 143/3610 (1964), 1001-1006. <https://doi.org/10.1126/science.143.3610.1001>
- Tiyek, Fatih. *Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Üstündağ, İrfan. *Kur'an-ı Kerim'de su kavramı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Weisdorf, Jacob L. "From Foraging To Farming: Explaining The Neolithic Revolution". *Journal of Economic Surveys* 19/4 (01 Eylül 2005), 561-586. <https://doi.org/10.1111/j.0950-0804.2005.00259.x>

- Wickström, Laura. "Islam and water: Islamic guiding principles on water management". *Managing the Blue Gold: New Perspectives on Water Security in the Levantine Middle East*. ed. Mari Luomi. 98-108. Helsinki, Finland: The Finnish Institute of International Affairs Ulkopoliittinen instituutti, 2010.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Elmalılı Muhammed Hamdi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/elmalili-muhammed-hamdi>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Fahreddin er-Râzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fahreddin-er-razi>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kader". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30 Ocak 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kader>
- Yavuz, Yusuf Şevki - Apaydın, H. Yunus. "Te'vil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevil>
- Yavuz, Yusuf Şevki - Çetin, Abdurrahman. "Âyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayet>
- Yıldırım, Zeki. "Enbiya, 30 Ekseninde Evrenin Oluşumu". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (11 Temmuz 2013), 47-76.
- Yıldız, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim'de Yağmur*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Yusuf Ali, A. *The Holy Quran: Text, Translation And Commentary*. Goodword Books, 2003.
- Yücel, Osman. *Kur'an-ı Kerim'de Su*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Zaino, Ammar Ayman - Abbas, Mohamed Yusoff. "Blue-Space Restoration Theory extends the Understanding of the Quranic Verses of Water". *Environment-Behaviour Proceedings Journal* 5/14 (Temmuz 2020), 327-334. <https://doi.org/10.21834/ebpj.v5i14.2195>
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Carullah Mahmûd b Ömer b Muhammed. *el-Keşşâf-Keşşâf Tefsiri*. çev. Muhammed Coşkun vd. 6 Cilt. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 3. Basım, 2017.
- Zülfikar, Durmuş. *Tefsir-1*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 5. Baskı., 2022.

EKLER

EK-1 Kur'an-ı Kerim'de Su ve İlgili Kelimeleri İçeren Ayet Listesi

Ayet	Türkçe meal ⁶⁷³	Kur'an-ı Kerim
el-Bakara 2/22	O Rab ki, yeri sizin için bir döşek, göğü de (kubbemsi) bir tavan yaptı. Gökten su indirerek onunla, size besin olsun diye (yerden) çeşitli ürünler çıkardı. Artık bunu bile bile Allah'a şirk koşmayın.	الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فُرُشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ
el-Bakara 2/60	Musa (çölde) kavmi için su istemişti de biz ona: Değneğinle taşla vur! demiştik. Derhal (taştan) oniki kaynak fışkırdı. Her bölük, içeceği kaynağı bildi. (Onlara:) Allah'ın rızkından yeyin, için, sakın yeryüzünde bozgunculuk etmeyin, dedik.	وَإِذْ أَسْتَشْعَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَلَقْنَا أَصْرَبَ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشَرَ نَبِيعًا ۖ فَدُفِعَ كُلُّ آحَابٍ ثَمَرًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ ۖ وَأَشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ ۖ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ
el-Bakara 2/74	(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fışkırır. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir.	ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ ۖ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشْفَقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۚ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ
el-Bakara 2/164	Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda , yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini isbatlayan) birçok deliller vardır.	إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفَلَاحِ وَالْغَرَجِ فِي الْخَرْبِ مَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَخْرَجَ بِهِ الْأَرْضَ بُعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
el-Mâide 5/6	Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın). Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız (cinsi birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm edin de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ۚ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ بِنِعْمَتِهِ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
el-En'âm 6/6	Görmediler mi ki, onlardan önce yeryüzünde size vermediğimiz bütün imkânları kendilerine verdiğimiz, gökten üzerlerine bol bol yağmurlar indirip evlerinin altından ırmaklar akıttığımız nice nesilleri helâk ettik. Biz onları, günahları sebebiyle helâk ettik ve onların ardından başka nesiller yarattık.	أَلَمْ يَرَوْا كَمَا أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ لَمْ يَكُنْ لَّهُمْ أَزْلَمْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهِمْ فَاهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ
el-En'âm 6/99	O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üstüste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır.	وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالزُّبُرْ ۚ وَغَيْرَ مِثْلِهِ ۚ مُنْتَشِبَةً ۚ أَنْظَرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَبَرِّعَ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ
el-A'râf 7/57	Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memleketle sevkederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Her halde bundan ibret alırsınız.	وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا أَفْلَحَ سَحَابٌ نُّقَالَ سَتَلِدُنَا مِن بَيْنِ يَدَيْهِ قَازِنًا ۚ بَلْ هُوَ الْمَاءُ فَأَخْرِجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۚ ذَٰلِكَ يُخْرِجُ الْوَلَوِّ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
el-Enfâl 8/11	O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pislliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu.	إِذْ يُغْتَنَبِكُمُ الْعَجَاسُ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَ بِكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُم رَجَزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ
Hûd 11/7	O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, (Resûlüm!): «Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz» desen, kâfir olanlar derhal «Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir» derler.	وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمُوتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَلَئِنْ قُلْتُمْ مَّبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولُنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ
er-Ra'd 13/3	Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda düşünen bir toplum için ibretler vardır.	وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رِجْسًا وَأَنْهَارًا ۚ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغُشِّي اللَّيْلُ النَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
er-Ra'd 13/17	O, gökten su indirdi de vâdiler kendi hacimlerinde sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile batıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.	أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَرَرٍ فَهَاجَمَتِ السَّيْلُ رِبْدًا ۚ رَابِعًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حُلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلَهُ ۚ كَذَٰلِكَ يُضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۚ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً ۚ وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يُضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ

⁶⁷³ TDV, Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali.

İbrâhîm 14/16	Ardından da (o inatçı zorbaya) cehennem vardır; kendisine irinli su içirilecektir!	مَنْ وَرَايَةَ جَهَنَّمَ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ
İbrâhîm 14/32	(O öyle lütfkâr) Allah'tır ki, gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveler çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin (yararlanmanız) için akıttı.	اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفَلَكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ
el-Hicr 15/21	Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.	وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بَقَدَرٍ مَعْلُومٍ
el-Hicr 15/22	Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli) suyu depolayamazdınız.	وَأَرْسَلْنَا الرِّيْحَ لُفُوحًا فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَزَنِينَ
en-Nahl 16/10-11	Gökten suyu indiren O'dur. Ondan hem size içecek vardır, hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler. (Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzüm ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır.	هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَكُمُ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
en-Nahl 16/14	İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur. Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsunuz. (Bütün bunlar) onun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir.	وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حَبًا وَلَبْنًا وَسُجُودًا وَنَارًا وَالْكَافُورَ الَّذِي تَطْبَخُونَ فِيهِ الْفَلَكُ مَوَاجِرًا وَتَلْبَسُونَ مِنْهُ قُبُلًا وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
el-İsrâ 17/90	Onlar: «Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fişkırtmadıkça sana asla inanmayacağız.»	وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَخْرُجَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا
el-Kehf 18/41	«Yahut, bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın.»	أَوْ يُصْبِحَ مَاءُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا
er-Rahmân 19/21	İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?	مَرْجَ الْبَحْرَيْنِ لَنْتَقِيَا بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ فَبِأَيِّ آيَاتٍ تُكْذِبَانِ
Tâhâ 20/53	O, yeri size beşik yapan ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık.	الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَوَسَّلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ ثِبَاتٍ شَتَّى
el-Enbiyâ 21/30	İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?	أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتْا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا فَوَجَدْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ
el-Hac 22/5	Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılınmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yaratık ki size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için (sizi büyütürüz). İcinizden kimi vefat eder; yine icinizden kimi de ömrün en verimsiz çağına kadar götürülür; ta ki bilen bir kimse olduktan sonra bir şey bilmez hale gelsin. Sen, yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarrı ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir.	يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْآيَاتِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ نُمِدُّكُمْ ثُمَّ مِنْ عَظْمَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّصْنَعَةٍ مُّخْلَقَةً وَغَيْرِ مُخْلَقَةٍ لِّلْبَينِ لَكُمْ وَلَقَدْ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّنْ يَرْدُ إِلَىٰ أَزْدَلِّ عُسرٍ لِّكَالِ يَعْلَمُ مِّنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَتَّىٰ وَتَرَىٰ الْأَرْضَ هَامِئَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَّهِيْجٍ
el-Hac 22/63	Görmedin mi, Allah, gökten yağmur indirdi de bu sayede yeryüzü yeşeriyor. Gerçekten Allah çok lütfkârdır, (her şeyden) haberdardır.	أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ
el-Mü'minûn 23/18-19	Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter. Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bunlarda sizin için birçok meyveler vardır ve siz onlardan yerirsiniz.	وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بَقَدَرٍ فَأَسْكَنَّا فِيهِ الْأَرْضَ وَابْنًا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِنَّ لِقَادِرُونَ فَأَنشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَبْنَا لَكُمْ فِيهَا فَوْكَهَ كَثِيرًا وَفِيهَا تَأْكُلُونَ
en-Nûr 24/43	Görmez misin ki Allah bir takım bulutları (çıkarıp) sürüyor; sonra onları bir araya getirip üstüste yığıyor. İşte görüyorsunuz ki bunlar arasından yağmur çıkıyor. O, gökten, oradaki dağlardan (dağlar büyüklüğünde bulutlardan) dolu indirir. Artık onu dilediğine isabet ettirir; dilediğinden de onu uzak tutar; (bu bulutların) şimşeginin parıltısı neredeyse gözleri alır!	أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُرْسِ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَلُوقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِثْرًا فَيَرْسِلُ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَن مَّن يَشَاءُ يَكادُ سَنَا بَرْقَةٍ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ
en-Nûr 24/45	Allah, her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür... Allah dilediğini yaratır; şüphesiz Allah her şeye kadirdir.	وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنٍ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
el-Furkân 25/48-49	Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O'dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik.	وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيْحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا لِّنُخْرِجَ بِهِ بَلَدًا مَّيِّتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسًا كَثِيرًا
el-Furkân 25/53	Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılma bir sınır koyan O'dur.	وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فَرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَجِزًّا مَّحْجُورًا
el-Furkân 25/54	Sudan (meniden) bir insan yaratıp onu nesep ve sıhriyet (kan ve evlilik bağından doğan) yakınlığa dönüştüren O'dur. Rabbinin her şeye gücü yeter.	وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا
en-Neml 27/61	(Onlar mı hayırlı) yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarından (yer altından ve üstünden) nehirler akıtan, arz için sabit dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan mı? Allah'tan başka bir tanrı mı var! Doğrusu onların çoğu (hakikatleri) bilmiyorlar.	أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيًّا وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِرًا ۖ أَلَيْسَ مَعَ اللَّهِ بَلٌّ أَكْثَرُ هُمْ لَا يَعْلَمُونَ

el-Ankebût 29/63	Andolsun ki onlara: «Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir?» diye sorsan, mutlaka, «Allah» derler. De ki: (Öyleyse) hamd da Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (söyledikleri üzerinde) düşünmezler.	وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لِيُحْيِيَ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ إِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ
er-Rûm 30/24	Yine O'nun delillerindendir ki, size korku ve ümit vermek üzere şimşegi gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından arzı onunla diriltiyor. Doğrusu bunda, aklını kullanan bir kavim için (alınacak) dersler vardır.	وَمِنْ آيَاتِهِ يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُحْدِثُ سَحَابًا مُبْتَدِئًا فِي السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
er-Rûm 30/48	Allah O'dur ki, rüzgârları gönderir, bunlar da bulutu kaldırır. Derken, Allah onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder; nihayet arasından yağmurun çıktığını görürsün. Allah dilediği kullarına yağmuru nasip edince, onlar sevinirler.	اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُحْدِثُ سَحَابًا مُبْتَدِئًا فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كَيْفًا فَتَمُوتُ أَرْضٌ بَعْدَ أَنْ تَحْيَا ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
Lokmân 31/34	Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.	إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُرْسِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۚ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مِمَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۚ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ
es-Secde 32/8	Sonra onun zürriyetini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir.	ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ
es-Secde 32/27	Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiyeceklerini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâla da göremeyecekler mi?	أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنَخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ ۚ أَفَلَا يُبْصِرُونَ
Fâtır 35/9	Rüzgârları gönderip de bulutu harekete geçiren Allah'tır. Biz onu ölü bir bölgeye göndeririz de ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölümlerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır.	وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُحْدِثُ سَحَابًا مُبْتَدِئًا إِلَى بَلَدٍ مُبَيَّنٍّ فَأَخْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ كَذَلِكَ الْفُشُورُ
Fâtır 35/12	İki deniz birbirine eşit olmaz. Bu tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır. Şu da tuzludur, acıdır (boğazı yakar). Hepsinden de taze et (balık) yersiniz ve giyeceğiniz süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan (nasibinizi) arayıp da şükretmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün.	وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۚ وَمَنْ كُلُّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حُلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا ۚ وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاجِرَ لَبْتَقُوعًا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
Yâsîn 36/34	Biz, yeryüzünde nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar fışkırttık.	وَجَعَلْنَا فِيهَا جَدَاتٍ مِّنْ نَّحِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجْرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ
ez-Zümer 39/21	Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır.	الَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ نَزِيلٌ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطْبًا ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَلْبَابِ
Fussilet 41/39	Senin yeryüzünü kupkuru görmen de Allah'ın âyetlerindendir. Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman, harekete geçip kabarrı. Ona can veren, elbette ölümleri de diriltir. O, her şeye kadirdir.	وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْزَلَتْ وَرَبَّتْ ۚ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُخِي الْمَوْتِ ۚ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
eş-Şûrâ 42/28	O, (insanlar) umutlarını kestikten sonra, yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayandır. O, hakiki dosttur, övülmeye lâyık olandır.	وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قُطِفُوا وَيُنْشِرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ
ez-Zuhruf 43/11	Gökten bir ölçüye göre suyu indiren O'dur. Biz onunla (kupkuru), ölü memlekete hayat veririz. İşte siz de böylece (mezarlarınızdan) çıkarılacaksınız.	وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَلِكَ نُخْرِجُونَ
el-Câsiye 45/5	Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta (yağmurda) ve ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde, rüzgârları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan toplum için dersler vardır.	وَاخْتَلَفَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ ۚ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفَ الرِّيحِ ۚ آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
Kâf 50/9-11	Gökten bereketli bir su indirdik, onunla bahçeler ve biçilecek daneler bitirdik. Kullara rızık olması için birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Ve o su ile ölü toprağa can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir.	وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جِبْدًا وَحَبًّا ۚ وَالنَّخْلَ بِسِقَاتِهَا لَهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ۚ رِزْقًا لِلْعِبَادِ ۚ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَلِكَ الْخُرُوجُ
el-Kamer 54/11-12	Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık. (Her iki) su , takdir edilmiş bir işin olması için birleşmişti.	فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمٍ ۚ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَمَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدِيرٍ
el-Vâkıa 56/68-70	Ya içtiğiniz suya ne dersiniz? Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz? Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?	أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ۚ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ۚ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ
el-Mülk 67/30	De ki: Suyunuz çekilirse, söyleyin bakalım, size kim bir akar su getirebilir?	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَأْوُكُمْ غُورًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ
Nüh 71/12	Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.	وَيُمِدُّكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلُ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلُ لَكُمْ أَنْهَارًا
el-Mürselât 77/20	(Ey insanlar!) Biz sizi dayanıksız bir sudan yaratmadık mı?	أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ
el-Mürselât 77/27	Yeryüzünde haşmetli dağlar yarattık, sizlere tatlı sular içirdik.	وَجَعَلْنَا فِيهَا رُوسًا شَمِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَكُم مَّاءً فُرَاتًا
et-Tânk 86/5-7	İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı. (O su) sırt ile göğüs kafesi arasından çıkar.	فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۚ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ۚ يُخْرِجُ مِنْ بَيْنِ أُصْطَبٍ وَالتَّرَائِبِ